

VÁLOGATOTT, SZERKESZTETT INTERJÚK

**Földből élők: agrárszereplők, vidéki fejlődési
pályák és vidékpolitikák Magyarországon
(100675)**

Szerkesztette: Váradi Monika Mária

Bevezető

A **'Földből élők: agrárszereplők, vidéki fejlődési pályák és vidékpolitikák Magyarországon¹** című kutatásunk során több száz interjút készítettünk az agrárgazdaságban, feldolgozóiparban dolgozó emberekkel: tulajdonosokkal, cégvezetőkkel, alkalmazottakkal, idénymunkásokkal, valamint polgármesterekkel, közfoglalkoztatottakkal és vidékfejlesztőkkel. Az interjúk túlnyomó többségéről a legfontosabb információkat tartalmazó kivonat készült, kisebb részüket, amelyeket valamilyen okból fontosnak, az átlagosnál érdekesebbnek, gazdagabbnak tartottunk, szó szerint leírtuk.

A jelen online-kötetben közreadott interjúk csak felvillantani tudják a kutatási eredményeinkből kibontakozó és tájanként is különböző képeket. Rámutatnak azonban azokra az kihívásokra, amelyekkel az agrárgazdaság szereplőinek a változó piaci, agrárpolitikai és támogatáspolitikai környezetben szembe kell nézniük, s azokra a nehézségekre, amelyekkel a vidéki térségekben élőknek megélhetésük érdekében naponta meg kell küzdeniük.

A kötetbe beválogatott interjúk között több is olyan emberekkel készült, akiknek megélhetése a részben vagy egészben a mezőgazdaságtól függ, akik azonban nem tulajdonosok, ha maguk gazdálkodnak is, a saját kertjükben, időszakos bevételeket nyújtó termelést folytatnak, illetve akik az agrárgazdaság legkiszolgáltatottabb és legszegényebb résztvevői: közfoglalkoztatásban résztvevő idénymunkások, jó esetben bejelentett napszámosok. Mivel ők az agrárgazdaság leginkább láthatatlan, rejtőzködő szereplői, fontosnak tartottuk, hogy e kötetben megszólaltassuk őket is.

Dr. Kovács Katalin

témavezető

¹ A kutatás létrejöttét az OTKA 'Földből élők: agrárszereplők, vidéki fejlődési pályák és vidékpolitikák Magyarországon' című, 100675 számú projekt támogatta.

Tartalom

Sz. A., egy zártkörű részvénytársaság igazgatója	3
S. O., fiatal gazdálkodó	8
K. I., egy halászzattal és szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó kft. tulajdonosa	14
J. V., szőlész, borász	18
F. S., szőlősgazda, borász	24
Sz. I., ügyvezető igazgató egy feldolgozó üzemben	31
Sz. S., konzervgyári igazgató	38
B. I. kertész, brigádvezető, munkaerő toborzó és gazdálkodó	44
F. L. szezonmunkás	52
L. M., uborkatermesztő	57
L. I., uborkatermesztő asszony	62
D. S., közfoglalkoztatott, napszámos, munkaszervező	69
Sz. B., szövetkezeti elnök, Kft. ügyvezető	74
B. A. és B. Zs., nyugdíjas mezővárosi házaspár, szabadföldi zöldségtermesztéssel foglalkoztak 2012-ig	83

„Mindig ment a harc, úgy érzem, hogy ez mesterségesen van szítva a kisebb meg a nagyobb üzemek között.”

**Sz.A., egy zártkörű részvénytársaság igazgatója
(2014. 07.18.)**

Mezőgazdasági vállalkozás a miénk, alapvetően szántóföldünk van, egy olyan ezerháromszáz hektár bérelt az államtól, a többi pedig, ugye magánszemélyeknek végzünk szolgáltatást. Úgy összességében ilyen kétezer hektár területet művelünk. Ezen kívül van tejelő marha. Állatlétszámunk körülbelül háromszáznyolcvan tehén és a szaporulata. Olyan hárommillió liter tejet állítunk elő. Van gyümölcságazatunk, szőlőágazatunk. Ezek viszonylag kis volumenűek, és van vetőmag előállításunk, lucerna lisztüzemünk van, és különböző gépi szolgáltatásokat végzünk. Összesen az árbevételünk ilyen másfél milliárd forint. Maga a foglalkoztatott létszám jelenleg hatvanhat fő. Két telephelyünk van. Van ez, ahol most vagyunk, ez a központ. Itt van a földolgozás, tárolás, minden. És van egy t-i szarvasmarhatelepünk ahol az említett állatok vannak. Az éves eredményünk az utóbbi időben javult. Régebben olyan húsz-harminc millió körül volt, most egy olyan hetven-nyolcvan millió forintos adózott eredményünk van. Évente most ebben az elmúlt két-három évben jelentősen nőtt az intézmény, nőtt az eredmény, csökkent a foglalkoztatotti létszám. Csökkent évi százmillió forinttal az adósságunk. Ugye eredetileg volt egy olyan ötszázmillió, most egy olyan háromszázmilliónál tartunk. Beruházások olyan évi száz-százhuszmillió forint nagyságrendben zajlanak. Elsősorban most az állattenyésztést fejlesztjük, illetve a növénytermesztést.

Eddig ezt a hitelterhet bírjuk, tehát százmilliót a saját eredményből tudunk finanszírozni. Azért azt hozzá kell tenni, hogy a tulajdonosok nem vesznek ki osztalékot. Ez csak így megy. Banki hitelt nem vettünk fel a beruházások miatt, inkább ezt csökkenteni szeretnénk, szeretnénk lenullázni.

Majdnem minden fejlesztésünk pályázati úton is történik, de vannak kisebb dolgok, amiket mi megépítünk. Most százhuszmillió forint értékben ruháztunk be gépekbe, ennek a kilencven százaléka állattenyésztéses gép volt, és ugye ott negyven százalék támogatást kaptunk. De volt olyan, amire nem volt pályázat, és ha cserére szorultak, akkor azt nyilván megcsináltuk. De mondjuk azt, hogy a fejlesztéseknek durván kilencven százaléka pályázatos, és tíz százalék saját erős.

A növénytermesztés állítja elő a takarmányokat az állattenyésztés részére. Az állattenyésztés trágyáját a növénytermesztésnél használjuk fel. Ugye különválnak, külön könyveljük, külön ágazatként szerepel. Érdekes az, hogy csináltunk mi egy olyan számítást: van eredményünk nyolcvanmillió forint, és vannak ágazataink, hogy azok az ágazatok mennyi eredményt hoznak. De akár úgy is, hogy azt mondtuk, hogy mi bérelünk ezerháromszáz hektárt. Ugye azt csináltuk, hogy van árbevétel, és van az összes költség, és akkor van egy adózás előtti eredmény, mondjuk

így. És azt mi ágazatokra fölosztottuk, és mivel mi ezerháromszáz hektárt bérlünk az államtól, azt is megnéztük, hogy az egyes ágazatok hogyan szerepelnek. De az árbevételben benne vannak a támogatások, a költségekben meg benne vannak az általános költségek is, tehát teljesen mindent fölosztottunk. És azt az eredményt kaptuk, hogy a legjobb a pellet-előállítás, tehát a zöld lucernaliszt üzemünk. Ugye egy hektárra vetítve, vagy mondjuk egységnyi befektetésre, tehát mondjuk úgy, hogy egy forint befektetésre a legjobb a jövedelmezőség. Avval együtt, hogy támogatást kapunk. A második helyen a vetőmag előállítás áll, a harmadik helyen a szolgáltatások, az integráció. A negyedik helyen a normál kommersz búza, meg növénytermesztési termék, amit csak előállítunk, és ugye ötödik helyen, jelentős veszteséggel az állattenyésztés. Csak úgy mondom, hogy az elmúlt évben negyvenmillió forintot vitt el a tejelő marha az eredményből, és úgy lett nyolcvanmillió. Tehát ha nullára kijön, akkor nem nyolcvan, hanem százhuszmillió eredményünk van, ami már szép.

Én csak azt mondom, hogy itt mindenki az állattenyésztést ajnározza, mi értünk is hozzá egyébként, mert nagyon régóta van nálunk, most tervben van véve egy ilyen ötszázmillió forintos beruházás az állattenyésztésben. Egy új istállót építenénk, egy modern istállót. És öntöznénk a takarmányterületek egy részét, száz hektárt, de inkább kétszázat, hogy stabilizálni tudjuk, nyereségessé tudjuk tenni a tejelő tehenészetünket. Most tulajonosi jóváhagyás is megtörtént törzstőkeemeléssel is. Saját erőből, meg a pályázati pénzekből is megvalósítanánk a projektet. Az előzetes számítások azt mutatják, hogy ilyen hat-hét éven belül meg is térülne a beruházás. Egy ilyen istállót mondjuk, harminc évre építünk, tehát jó eséllyel indulnánk. Ugye itt két feltétel volt. Az egyik az, hogy az állami támogatás szintje legalább ebben a hét évben ne csökkenjen, ugye hát most ebbe nagyon durván bezavar, hogy pont ma fog eldőlni a kormányúlése, hogy nagyobb cégeknél mennyi pénzt visznek el tőlünk. Ha elvisznek, mondjuk ötvenmilliót, csak mondom, de ez lehet az AKG-val, meg a tejkvóta-kieséssel együtt százmillió. Tehát a legrosszabb esetben százhusz milliót visznek el tőlünk, a legjobb esetben meg hatvanat. Ugye valahol a kettő között lesz, mondjuk lesz százmillió az árbevétel kiesésünk, maga az eredményünk meg nyolcvan. Ennek az eredője akkor mínusz húszmillió. És ha ezt odaadják a kicsiknek, most nálunk van búzából hat tonna, és ugye a kisebbeknél jóval gyengébbek a termésátlagok, alacsonyabbak a ráfordítások.

Nagyon fontos, hogy nálunk minden szakembernek egyetemi végzettsége van, többdiplomás se ritka. Például nekem három van, nem azért, hogy büszke legyek, de másnak is van kettő, tehát általános a növénytermesztő szak, de növényvédelést is elvégzett mellette. Ugye mi itt tudjuk, hogy mikor mit kell csinálni, akinek nincs ilyen képzettsége, az szolgáltatásként vagy igénybe veszi vagy nem, de nem ismeri fel a betegséget, nem tudja a szereket, tehát neki alacsonyabb az eredménye. Tehát most ha ezeket a pénzeket átcsoportosítják, akkor az történik, hogy a hatékonyság nem fog nőni, még inkább elkényelmesednek, még kevesebb befektetésre, tudásra lesz szükség, hogy ő azt fenntartsa. Tőlünk elveszik a pénzt, ugye gyakorlatilag a mi versenyképességünket lecsökkentik. Ez az azt jelenti, hogy lehet, hogy ezeknek az embereknek, akik ugye szavazópolgárok, nekik ez jó, a kisebb gazdáknak, de ugye a magyar államnak és általában a magyar állampolgároknak, meggyőződésem, hogy ez nem jó, mert kapitalizmus van, és ugye a versenyképesség alapján kellene megítélni a dolgokat, tehát nem aszerint, hogy ugye ki hogyan szavaz, vagy, hogy nem szavaz.

Ma van kormányülés, ma fog eldőlni. Remélem, hogy az a variáció fog nyerni, ami azt mondja, hogy mivel állattenyésztés jelentős szerepet tölt be a társaság életében, ezért nem csökkentik a földalapú támogatást a mi esetünkben, vagy csak kevésbé. De ha ez így megvalósul, akkor is jelentős forráskivonás lesz, mert mi benn vagyunk az agrár környezetgazdálkodási programban. Ez egy évig szünetel, aztán az elképzelések szerint háromszáz hektárban lesz maximalizálva. Mi ugye akkor nem tudunk belépni igazából, mert nem tudunk. Tehát akkor ott mindenképpen jelentős kiesés lesz. Akkor nagyon komoly lépésekre kell elszánni magunkat, át kell nézni az ágazatokat, a jövedelmezőséget, még egyszer az általános költségeket, a foglalkoztatotti létszámot. Le kell ülni a tulajdonosokkal, hogy mi az elvárás; annak idején abban állapodtunk meg, hogy el fogjuk érni a százmillió eredményt, most úgy tűnik, hogy ebben az évben talán elérjük. De ugye ez azt jelenti, hogy valami eredményt produkálni kell, tehát azt mondom, hogy egy negyvenmilliót legalább elvárnak, az egy biztonsági eredmény.

Minket igazából a földtörvény nem érint. Tehát ugye a földtörvény ránk egyelőre úgy nem vonatkozik, hogy nekünk húszéves földhaszonbérleti szerződésünk van. Tehát 2030-ig tart. Ezt nem kell megvárni, hanem ezt fölbontja az állam. Ez ugye jogbiztonsági szempontból érdekes kérdés, mert akkor az a kérdés, hogy Magyarországon aláírok valakivel egy szerződést, és azt mondom utólag, hogy ez mégse érvényes, ugye, akkor hogyan érvényesül a jogbiztonság? Én gondolom, hogy erre nem fog sor kerülni, azért ez nagyon durva beavatkozás lenne. Azok a földrendeletek ugye most nem vonatkoznak ránk, mert korlátozva van ez ezerkétszáz hektárban, de nálunk állat van, vetőmag van, tehát ez nálunk egyébként se lenne probléma. Egyébként megpróbálták azt, hogy írtak egy levelet a Nemzeti Földalaptól, nem is küldtek szerződést, csak értesítettek, hogy menjek be, írjam alá az új földhaszonbérleti szerződést. Na most ugye még egyszer: nekem az NFA-val van egy szerződésem. Most e helyett alá akartak íratni velem egy újat, aminek a lényege az volt, hogy ők meghatározzák mennyi a földhaszonbérleti díj, ha nekem nem tetszik, akkor fölbontjuk a szerződét. Tehát ilyet nem ír alá az ember. És vannak tulajdonosok, tehát nem az enyém a cég, ugye azokat is meg kell kérdezni, mit mondanak. Szóval ilyen akciók vannak, de ezek nem szakmai, ezek nagyon politikai ízű dolgok.

Mondjuk, én azt is látom, hogy azért amióta a rendszerváltás megtörtént, és ugye kialakultak a kisebb-nagyobb gazdaságok, mindig volt földéhség, kivéve a legelején, mert akkor nem kellett a kutyának se a föld, amikor megbuktak a téeszék. Nagy kockázat volt benne, és ugye ilyen kényszervállalkozók voltak, meg ugye, aki tényleg megszállott volt, mert nem volt komoly jövőképe, legyünk őszinték, a rendszerváltás utáni időszakban a mezőgazdaságnak. Itt a mi vidékünkön, ugye ahol negyven aranykoronás föld van, ugye az is egy szituáció, meg nálunk, ahol tizenhét aranykoronás föld van, ez is egy szituáció. Tehát ott nyilván könnyebben talált gazdára a föld, mint itt nálunk, tehát itt nehezen ment. Mindig voltak ellentétek ugye egy kisebb meg egy nagyobb gazdálkodó között. Most nem csak a zöldbárázról van szó, arról is, hogy én ugye tanácsadóként is működöm, elég sok gazdát ismerek, én agrárkörnyezet-gazdálkodási szaktanácsadó vagyok, és ilyen értelemben tényleg közről ismerem a gazdákat, meg egyébként is ismerem. Mindig volt ellentét a kicsi, a nagyobb, a még nagyobb, meg a legnagyobb között. Nem az irigységre gondolok, hanem ugye mindenkinek meg kellett találni a maga helyét, a maga piacait, termelőalapjait, a szaktudást meg kellett szerezni, ez ugye egy

állandó harcot jelentett. Tehát nem csak termelni kellett, elvetni, meg learatni, hanem egy csomó más tevékenység is volt. Meg a megélhetés, az árbevétel, jövedelem. Mindig ment a harc, úgy érzem, hogy ez mesterségesen van szítva a kisebb meg a nagyobb üzemek között. Amikor ez kamarai meg kormányzati szinten van, ez a vidék számára veszélyes.

Ez, hogy forráselvonás van, még azt mondom, hogyha öt százalék, vagy valami kezelhető van, azt még meg is értem, mert én is azt mondom, hogy a kisebb termelőket támogatni kell. Ez valóban így van mindenhol a világon. Ő nem tud alkalmazni növényvédőt, ő nem tud alkalmazni közgazdászt, tehát öneki helyből van egy csomó hátránya. Ennek egy részét kompenzálni kell, mert különben kialakul egy dél-amerikai latifundium rendszer, ami nagyon kártékony a gazdaságra. Én is azt mondom, hogy nem csak azt kell nézni, hogy itt a cégnél befektetünk száz forintot, az mondjuk, hoz húszat az államnak, adóval mindennel együtt. Ha egy kicsinél befektetünk száz forintot, az lehet, hogy visz, vagy nullán van. Ez az egyik szempont, de a másik oldal meg az, hogy ha az az ember elveszíti a földjét, elveszíti a megélhetését, a családjá is, és az mind menni fog vagy a városba munkanélkülinek, vagy pedig itt kell vele helyben kezdeni valamit.

A közmunkaprogram az szerintem a világ legrosszabb dolga, amit ki lehet találni, mert kivonja a piacról azt a munkaerőt, amit egyébként a piaci igényeknek kellene. Akkor tanuljon, akkor legyen traktoros, esztergályos, nem, majd a közmunkából megélek. Csak azt akarom mondani, hogy végülis onnan indultunk ki, hogy maga az ellentét az mesterségesen szítva van jelenleg. És ez nem jó a vidéknek, semmiképpen. A vidék nem csak a mezőgazdaságról szól, de minél elmaradottabb egy rész, annál inkább arról szól.

Nekem is van családi gazdaságom maszekban, ott is úgy van, hogy meg van osztva az adózás miatt, ez az egy értelme van egyébként. Lenne száz hektár, de nincs száz hektár, mert azt mondjuk, hogy a gyerekek között meg van osztva, és akkor nincs adó. Ugye ezért nem lehet megmondani, jó, én tudom, hogy melyik családnak mennyi van. Azt az ember látja, meg beszél velük. Egyébként nekünk van egy egyesületünk, mint mondtam tanácsdó vagyok, és van egy környezetbarátok egyesülete, ebben van negyvenkét gazda. És ugye itt az elején mértük egy felmérés keretében, hogy milyen végzettség van, ki hány hektáron gazdálkodik, van-e adóssága, ha családi gazdaság, akkor abban hányan vannak, szóval egy ilyen egyórás teszt volt, körülbelül száz emberrel írtam meg, és érdekes módon pontosan azok az adatok jöttek ki, mint ami a vidékfejlesztésnek ugye akkor a vidékfejlesztési program akkor indult, ugyanazok a számok voltak. Tehát ugye az életkor, a művelési terület nagysága, a szerkezet, az összes kérdésben alig volt eltérés.

A gazdasági szervezetünk jogelődje, az állami gazdaság '49-ben alakult, főleg papi birtokokon. És '49-től egy folyamatos átalakulás ment, lecsatolták, hozzácsatolták. A csúcs az az volt, amikor volt olyan tizenkétezer hektár. Most is három megyében vagyunk, de akkor jobban benyúltunk. És akkor volt olyan ezer ember. Az volt a csúcs. És utána elkezdett szétdarabolódn, aztán elérkeztünk a rendszerváltáshoz, és akkor az állam részvénytársasággá alakította a céget. Az állam a részvényeket meghirdette, nem is volt más pályázó, a dolgozói és vezetői konzorcium adott be pályázatot. Ugye annyira siralmasan állt a cég, tényleg nem egy jó

természeti adottságokkal van, nem jók a talajok, elég száraz részen vagyunk, itt minden évben ötven-hetven milliméternél kevesebb csapadék esik, mint mondjuk tíz kilométerrel odébb. De megtanultunk élni ezen a területen. Összeállt az új tulajdonosi réteg, a vezetők közül álló konzorcium a részvények több mint felével rendelkezett, de voltak külső személyek is, a vevőink szálltak be pénzzel. Azt meg kell mondani, hogy nem használ egy cégnek, ha túl sok tulajdonosa van. Ha ezek a tulajdonosok közel állnak a nyugdíjhoz, vagy már nyugdíjasok, az meg még kevésbé használ. Ugye mindenki akart kivenni ugye. Elérkeztünk egy olyan szituációhoz, hogy sikerült megkötni a húszéves földhaszonbérleti szerződést, és a tulajdonosok többsége úgy gondolta, hogy el kell adni a céget. Én személy szerint elleneztem egy másik kollégával együtt, de mindenki más, akinek komolyabb üzletrésze volt, az pénzt akart, és találtunk egy vevőt, szakmai befektetőt. A szomszédos településen működő kft, ahol nagyobb részben külföldről jövő, de magyar állampolgárok, akik visszavásárolták a családi birtokot, és akkor a régi fészket újraépítették – ők vették meg a részvények többségét.

Akkor lehet azt mondani, hogy megújult a vállalkozás, pénzt igazából nem kaptunk, az irodaházra kaptunk ötvenmilliót, volt még egy ötvenmilliót tőkeemelés, abból meg gépeket vettünk. Ami eredményünk van azt mind saját magunk értük el, azt mondom, hogy megháromszorozódott az eredmény. Igaz, hogy csökkent a létszám, de az embereknek tudunk adni béremelést. Hosszú éveken keresztül nem volt beruházás. Tehát egy leromlott cégből most kezd tényleg növekedési pályára állni a cég. Most azt mondom, hogy nőnek a hozamaink. Komoly szakmai tanácsadást kaptunk, az ottani cég vezetője, most már nyugdíjba ment, nálunk tanácsadó. Hihetetlen energiákat fektetett be abba, hogy itt ugyanolyan technológiát alkalmazzunk, mint ott. És ugye majdnem elértük két év alatt az ő termelési szintjüket, és ma messze az országos meg a megyei átlag fölött vagyunk. Régebben meg az elmúlt időszakban meg alatta voltunk. Egyedül a tejelő marha az ami gondot okoz. 1973-ban épült az a telep. Azóta ott lett változtatva, de a tartástechnológia az nem. Tehát vannak trágyatárolók, hogy megfeleljünk az EU-s előírásoknak, van tejházunk, fejőházunk. De ahol a marha van: kinn eszik a szabadban. Mélyalmos a technológia, amikor nagy hőség van, az nagyon sok tejet elvisz, mert szenved az állat. Akkor jó az állattenyésztés, ha jól érzi magát a marha. Ha szeret enni, ha kellemes hőmérséklete van, száraz a fekvőhelye. Én azt mondom, hogy az állat élettani igényeit kell kielégíteni. Érezze magát jól, és akkor van tej. Meg jó termékenyítés, meg jó takarmány kell. Tehát kell építeni istállót, hogy ezt a helyzetet meg tudjuk fordítani, és akkor ezt is lehet jövedelmezően csinálni. De azt is mondtam, hogy kialakul ez az új helyzet, ezt a fejlődési folyamatot ezt lehet látni, hogy ezt meg fogja lőni, ebben biztos vagyok. Tehát nem az a baj, hogy leépítések lesznek, hanem az, hogy bármit teszünk, a versenyképességünket nem fogjuk visszanyerni.

Mi azt mondom, mindent megtettünk, meg a tulajdonosok is, hogy ez egy jó kis cég legyen, ami tartósan képes a fejlődésre. Hát hogy aztán kívülről, hogy a nagypolitika mit szól, vagy az időjárás milyen, vagy az EU-nak a szabályozása milyen, ugye az nem biztos, hogy a mi cégünk fejlődését szolgálja, az lehet, hogy visszavet bennünket, de mi azért megpróbálunk mindent elkövetni, hogy jól menjen.

„...*vehettem volna sokkal több földet, de akkor más észjárás volt...*”

S. O., fiatal gazdálkodó
(2013. 07.10.)

A családban, mióta a földeket visszaadták, folyamatosan gazdálkodtunk. Én tizenhárom-tizennégy évesen kerültem bele az egészbe, iskola mellett, délután, vagy amikor szünet volt, hétvégén, és akkor lassan én maradtam a családban, aki magyarul a földdel vagy a gyümölcsösrel foglalkozik. Az egyik testvérem még tanul mindig az egyetemen, a húgom az dolgozik, de a gazdasággal nem foglalkozik. A panziót, éttermet vezeti végül is családi vállalkozásban. Rám maradt, én is még most csak a gyümölcsöst, nyolc éve csak a gyümölcsöst csinálom, alma van öt hektár, szilva van öt hektár. A földet kiadtam bérbe, mert akkor nagyon gyenge volt, vagy két-három évben, a sírás környékezett olyan árak voltak.

'94-es telepítés. Szilva van öt hektár, az is étkezési vagy lekvárfőzési célra, vagy éppen amit keresnek ebben az évben. Ami hullik, az megy cefrébe pálinkának, a többi, amikor nagyon sok volt, akkor adtunk el belőle. Felvásárlók megveszik ládában. Ládákba leszedjük, és akkor ők átveszik, feldolgozzák befőttnek. Ebben az évben most már adószámom őstermelő vagyok, számlát is tudok adni, rendes áfás számlát. Dió van még, vagy tizenhét hektár, az már nyolcéves telepítés, de nem mondhatnám igazán termőnek. Van valamennyi ott kint az almásban, egy hektárnyi, azok már nagyon nagyok, azok már teremnek. Már adtam el, napi áron, jönnek, leverik. Jönnek felvásárlók a faluba, van legalább három-négy felvásárló. Meg kell a zöld héjától pucolni, magyarul kopáncsolni, és úgy fizetik ki. Más gyümölcs nincs. Szilva fajtából volt vagy négyfajta, ami úgy volt telepítve, hogy folyamatos érés legyen, ne egyszerre kelljen szedni, meg a lekvár miatt is ne egyszerre érjen be. A lekvárt, azt itt a turizmus hordja el valamennyi részét, de azért tíz százaléka, ami a porlós tésztába, hogy mondjuk, a süteményekben vannak ilyen helyi specialitás, abba kenődik, meg a szilvalekváros derelyébe.

A munkamegosztás a családban így alakult, nem tudom, apámnak a polgármesterség miatt nem nagyon van ideje, a két testvéremnek annyira nem húz rá a foguk a gazdálkodásra, az alma volt az, amit magamban, ember nélkül szinte, meg tudtam csinálni, kivéve a szedést, akkor kellett ember, de a permetezést, kaszálást, metszést. Még azt is baráti társaságban, csak azt abbahagyták, mert már segítség se lehet, mert már feljelentgették az embert, meg csak a legközelebbi rokon, azt is csak bejelentett munkásoknak lehet, akkor telefonos vagy internetes rendszeren megy az egész, ugyanígy van az almaszedés is, adószámmal megy. A metszők, hát azok már nagyon régi, falun belüli társaság, azok általában vannak hatan-heten, ebből egy-két cserélődik, és akkor mindig ők metszenek, így akkor nincs, hogy mondogatják, hogy a másik rosszul csinálta előző évben, nekem mennyivel rosszabb, szóval így csak magát okolhatja, ugyanazokkal nem tudja ráfogni, hogy a tavalyiak elrontották. Zöme ugyanaz a metszőknél és akkor nincs variálás, mert a másik csapatot hívtad, az nem jól csinálta, nézd meg mit csináltak, így csak magára mutogathat, ez egy kialakult dolog. A hatból ketten vannak cigányok.

Ilyen csapatból egyre kevesebb van a faluban, mert fel vannak veszegetve dolgozni, vagy a vízügyhöz vagy a hivatalhoz, és akkor nehéz egyeztetni nekik, hogy pont szabadságon legyen a metszésnél, nem tudja kivenni a szabadságát normálisan, mert ha kivesz egy hetet, lehet, esik a hó pont egy hétig, nagyon nehéz a munkahellyel egyeztetni, és akkor egy nap jön, fél nap, akkor abba hagyja, akkor nem haladnak, úgyhogy egyre nehezebb.

Szedőt én, általában egy emberre rá van bízva, az szinte tiszta roma, rá van bízva egy emberre, az utóbbi két évben már a léalmát leráztuk, leszedtünk vagy kétszáz ládával magunknak, a többit pedig kilóra, és akkor amennyit szed, annyit keres és kész. Én övele egyezek, ő fizeti őket, én pedig evvel az eggyel megegyezek, mint vállalkozóval, mindenki hozza az adószámot a könyvelőhöz viszem be, amit ő személyigazolvánnyal, lakcímkártyával, ezt mindennap. Viszem be léalmának, én a pótkocsival ott vagyok, ha egy óráig ül, egy óráig ül, akkor volt ezzel gond, mikor napszámban volt, megint cigarettázik, nem annyit szed, így meg, amit dolgoznak, annyit keresnek, így sokkal jobb, hamarabb végzünk.

A minőségi almát a családon belül megoldjuk, ami kell. A minőségi almával inkább most már, hogy el lehessen adni, legtöbbet a románok hordják el, csak ott meg az a baj, hogy nem megbízhatóak. Olyan szinten, hogy megígéri, hogy jön kedden, le van szedve az alma, talál valahol három forinttal olcsóbban, nem jön, ott az alma, oda van csődítve a rengeteg, vagy harminc ember, vagy csúszik két-három órahosszát, lejár a normális munkaidő, utána telefonál, hogy mindjárt itt vagyok, akkor megint előrangatni egy csomó embert pakolni meg átpakolni. Akinek hűtőháza van, az be tudja pakolni saját ládába, de én ebbe nem akarok beruházni, megmondom őszintén.

Én annyira nem foglalkozok a minőségi almával, mert permetezni is többet kell, meg a szélsőséges időjárás, jég stb. Az utolsó egy hónapban is, ha bekapja az ember a jeget, valamit, de azért csak többet kell permetezni a gombabetegségek miatt, emiatt reckirosabb, egyre lejjebb húzódnak ezek a hidegek, fagyok, tehát kevesebb az alma is, a fákat takarni kell, hogy hűvösebb van. Most is látszik, hogy a napszámosságba is sokkal több a beruházás, meg a javát el tudja rontani, mert hiába mondja az ember hogy lassabban, török.

Ettől az évtől meg csak visszaveszem a földet, harmincöt hektár, a bérlővel olyan megállapodásunk volt, hogy bármikor visszavehetem, nyolc éve használja, elég kedvező áron, ez van, nem az övé, az enyém. Vetni fogom, búza, tengeri, repce, napraforgó. Ezt szoktuk vetni. Nekem van most egy 82-es MTZ-m, apának van egy 80-asa, amit én is ugyanúgy használok, mintha az enyém lenne, meg munkagépek vannak utána, permetező, eke, tárcsa, hátsó barona, kombinátor, gyűrűshenger. Az utóbbi két évben ruháztam be, az egyik barátom fejlesztette a gépparkját nagyobbra, jó gazda, olyan odafigyelő, precíz, minden rendben, és akkor ilyen baráti alapon, olcsóbban az MTZ után való dolgokat megveszegettem tőle. Ő nagyobb gépekre ment, és átvettem tőle. Még van egy eke, amit meg akarok venni tőle. Vetőgép az az egy, ami nincs. Volt egy régi IH Ciklon vetőgép, de az leamortizálódott, hogy hogy mondjam már, nem éri meg rá költeni, nagyon jók voltak abban az időben, de nagyon drága hozzá és ezért már. A téesz kezdett vele, utána megkapta a hivatal, utána árverésen megvettük, elhasználódott. Hát végül is a negyven hektár földből, ha huszonötöt elvetek, napraforgót, kukoricát, ahhoz ilyen vetőgép

kell. Valamelyik barátom majd elveti egy nap, még annyi se, és akkor visszasegítem neki, most ezért egyelőre nem akarok beruházni. Most adjak öt-hat millió forintot egy normális vetőgépre? De másom, vegyszerező, minden meg van most már. Akkor is voltak, nem ennyi minden, csak végül is a barátomtól megvettem elég sok mindent. Műtrágyaszórót, vegyszerezőt, a tárcsát, a gyűrűshengert, meg most akarom megvenni a váltva forgós ekét. Ez milliós nagyságrendű dolog.

Minden apáé. A támogatás általában családon belül apához kerül, ad vissza, de magyarul, én amit termelek, az alma, vagy én költöm rá a permetszert, az is vagy két-hárommillió forintos, vagy a metszést, persze természetesen a termés, annak a része, az enyém. A földből meg általában apához fut be a bérleti díj, de a bérleti díjak, az általában úgy van, hogy a támogatásnak az összege hektáronként hatvan-hetvenezer forint körül van, nem tudom pontosan. Meg van ötven-hatvan hektár legelőnk, Natura-2000-es, azt kaszálni szoktuk, csak be kell jelenteni előtte. Állami támogatás van rá, pluszban meg még van rá kilencezer forint Natura, már hogy követni kell a helyes gazdálkodást, igen, és azért végül is rendbe kell tartani a legelőt. Egy barátomnak juha van, és ő a takarmányért rendben tartja. A támogatás az én nevemre, de apához fut be. De persze oszt vissza, oszt vissza, ha kell valamire, de hál' istennek, a testvérem tanul, az egyiknek mindig kell, én az almával elvagyok, annyira pontos elszámolás nincsen végül is. A gyümölcsösben már hat-nyolc éve én döntök, én veszem a permetszert, csak én permetezem, én szedetem, ott senki.

Mint autószerelő, autóvillamossági szerelő végeztem, és az ötödévben meg a gépjármű technikusit megcsináltam. A vegyszerezést úgy tanultam, amikor kikerültem az iskolából, idejöttem a hivatalnál dolgozni, ugye itt a mai napig megy a gazdálkodás, meg bér munkát végeztek, ellestem, volt hozzá vonzalmam, mi ugyanúgy csináltuk, volt nekünk vagy ötven darab fejőstehenünk, ott is már abban az időben gazdálkodtunk, tehénnel, tejjel foglalkoztunk, jött magától, nem tudom. Azon belül köteleztek is bennünket az aranykalászos, ezüstkalászos tanfolyam elvégzésére, ilyen gyorstalpaló, valami haszna volt, de ott nem lehetett megtanulni, egymástól, haveroktól. Van zöldkönyvem végül is, de ez a méregkezelő, permetszert tudok, el kellett végezni egy nyolcvanórás tanfolyamot. Figyeljük egymást, egymástól, nézzed csak most ezzel fűjtam le, ez jó árányban sokkal jobb, azért vagyunk itt vagy nyolcan, tízen, ő ezt hallja, én azt hallom, összerakja az ember. Általában, hogyha együtt vegyszerezünk, akkor megpróbálunk hárman, négyen egyforma szert használni. Megegyezünk benne, hogy ne kelljen összekeverni, vagy ha bekeverünk egy tízhektárost, neki van vegyszerezője, ne legyen az, hogy most kimaradt három hektár, én meg hazaszaladjak, bekeverjük.

A szántó mellett a gyümölcsös, az ugyanúgy megmarad, az fix. Lehet, hogy még ezt a rezisztens léalma fajtát talán, mert előbb-utóbb el fog menni abba az irányba. Most mennek erre, hogy gazdaságosabb, hogy ez rezisztens, nem kell annyit permetezni, meg nem kap annyi permetszert. A többi alma megmarad, Idared fa a nagyja, ezek még húsz évet kibírnak. Lekopogom. Én permetezem, gondozom, annyit küszködtünk vele, szép, meg sajnálom kihúzni. Hát én ott voltam, én fűrtam a lyukat annak is.

A Fiala Gazda pályázaton nem indulok. Én már nem fogok bele, van mindenem, mert vannak azért követelmények is, sok. Tán, tán most megígérték, hogy kiírják azt a kertészeti gép pályázatot, azt szeretném lecserélni pár dologgal, ha kiírják, annyira nem ragaszkodom hozzá. Egy kényelmesebb traktorra, az MTZ helyett, de annyira nem folynék bele. És akkor ott volna 10 plusz áfás traktor körülbelül, de csak amelyikhez ez a gépsor jó, csak az. Az áfát ugye visszakapnám, akkor marad tíz, ebből, ha ad harmincöt százalékot támogatásba, akkor marad hat és fél, meg az én traktoromat, ha eladnám, ha el lehetne adni hárommillióért, tehát akkor három és fél, ami saját pluszpénz. Nem élek nagylábon, félreteszegettem, támogatás, stb., élünk, de nem úgy, hogy most nem kocsit vettem. Nekem jó a Renault, tizenegy éves, rendben van, most azért nem veszek Audit, hogy csak az legyen. Öregszik, nem jó befektetés, az autó, a telefon, a számítógép, ezek nem jó befektetések, eleve ha megveszi, másnap már bukott rajta.

A tervek között felmerült a földvásárlás is, de nem lehet venni. Aki használja, az az elsődleges vevő, az úgyis megveszi, a nagyobbak, olyan négy-öt ember kezében van, vagy ha szerencsém van, szomszéd, akkor tán-tán megbeszéljük, hogy hadd vegyem meg én, nekem úgyis ott van már ennyi hektár. De most már nem is lesz eladva föld. Elmentek a földek most már, olyan emberek kezében vannak, akik nem azért vették a földet, hogy kereskedjenek vele, hanem művelik, úgyhogy itt lehetetlenség lesz bármilyen áron se. Itt már akármennyit ígérnének érte, úgyse adnák oda. Vehettem volna sokkal többet, de akkor más észjárás volt, akkor lehetett volna venni. Szerintem vagy hat éve még lehetett volna. Nagyobb rokonság, hogy mire az, így is rossz, nem kell, melyik gyerekesebb, ó tudja a fene, most ebbe tegyük, abba, akkor még nem is úgy voltak az árak, kedve se úgy volt az embernek. Hát igen, nyolcszáz forinttal kezdődött aranykoronája, ezer forint aranykoronánként, ma már szerintem elmegy negyvenötezerig is a rossz minőségű földért is. 1,2 millió körül jár átlagban most egy hektár föld, és el se adják. Akkor lehetett volna rengeteget felvásárolni, adták.

Sose mennék el innen. Biztos, hogy nem, sose. Éhen úgyse fogok halni szerintem, annyit érzek magamban, nem megyek én, nem is tudnám itt hagyni szerintem. Nagyobb vállalkozó sem akarok lenni, meg itt is tudnék lenni, innen is tudnám irányítani, vagy eljárnék irányítani. Elég ennyi szerintem. Sokkal még több a baj, nagyobbat lehet bukni is, jobban oda kell figyelni. Megmondom őszintén, nem sok emberben bízok meg, két-három ember, akinek azt merném mondani, hogy menjél ki permetezni, mert tudom, hogy beletenné a vegyszert, ilyen dolgok is vannak, gázolaj, stb. Nincs traktorosom, egymás közt megoldjuk, van egy, ha nagyobb baj van, beugrik, de a hivatalnál dolgozik, de hétvégén, vagy ha valami van, persze pénzért megcsinálja, de nincs felvéve senki. Az én traktoromba, a 82-esben szerintem már vagy négy-öt éve nem is ült senki.

Hitelt én nem használlok. A telepítést még apu csinálta, nem tudom, hogy akkor volt-e, de szerintem önerőből ment. A szilvát közösen, végül is olyan nagy befektetéssel nem járt, mert erdő van, az oszlopok onnan lettek kivágva, a csemeték, abban az időben, akkor telepítettünk, négy hektárba kell ezerhatszáz fa, négyszáz kell egy hektárba, akkor háromszáz forint volt egy csemete, olyan három-négyszázezer forint körül volt a csemete. A támogatásból kijött az egész, meg van olyan rész, ami nem is támogatással van csinálva. Én is a géppel fűrtam, mikor

kerítésállítás volt vagy ültetés, ott napszámosokkal, sőt segítséggel is, abban az időben még nem nézegették.

Tész-tag vagyok, voltam, megmondom őszintén, a feleségemet léptettem be, de olyan nagy hasznát nem látom. Ötezer forinttal kellett belépni, de nagy előnyt nem látok belőle most. Esetleg a támogatásoknál, papíroknál, talán olyankor ér valamit, hogy TÉSZ-tag is vagyok, pluszpontot jelent, vagy valamit.

Az étkezési almánál nehéz is volt normális embert találni, normális szedőembert. Elhúzódik az is, töri, zúzza, nem úgy figyel, csináltam nem kevés évig, gyomorideggel keltem feküdtem, majdnem hánytam reggel, amikor kezdtük, ha szóltam neki, megsértődött, hazament, ugyanúgy a rokonság, hogy akkor mért szólok, akkor már megint cigiztek? Ugye azt meg teljesítményre nem lehetett szedni, még jobban törik. Az az egy hónap az olyan volt, hogy szétpukkantam, olyan érzésem volt. Volt két tízes csapat, mert ugye négy sort vittünk egyszerre abban a sorban, az megint úgy, na, figyelték, az már megint leült, akkor ő is leült, az az ember az előbb volt, akkor ő is elszaladt a WC-re, meg figyelték, hogy hat konténert szedett, ő, már nyolcnál járunk, az nem lényeg, hogy azon sokkal szebb az alma, hát nem. Azért mondom, iszonyú volt.

Ukrajnából rengetegen jönnek, tehát most már ugyanúgy le lehet papírozni őket egyszerű módon, csak ott meg semmivel se kerül többre, tán csak egy orvosi vizsgálatral egyszer egy évben. Négy-ötezer, és az azért jön át, hogy reggel, amikor kivilágosodik, az megy, mert azért jön pénzt keresni, csak ott meg a szállás, elszállásolni, ahol van adottság, van olyan melléképület meg minden, most a házba nem teszi be őket az ember. Azok tényleg azért jönnek, hogy dolgozzanak, és nem azt várja, hogy letelik a nap, igaz órabérre fizetgetik, de hamarabb megy a munka, azt nézi, hogy kivilágosodott, felkel, megmosdik, eszik, megy, amíg lát, addig csinálja. Lehet, hogy hosszútávon megérte volna egy-kétmillióért venni egy házat is, veszegetni csak azért... De hogy jól nézzen ki, nem szeretem, ha nem jól néz ki, azt is karbantartani, füvet nyírni, ha nincsenek, stb. stb., bonyolultabb, de nem rossz megoldás. Valahogy jobban rá vannak kényszerülve, vagy nem tudom miért. Tényleg azért jön, hogy dolgozzon, nem falubeli és jobban elküldi az ember, jó, menjen, ha nem...

A rokonsággal se jó dolgoztatni, vannak is, nagyon jók, csak ott is az anyós, após jön, vagy rokon, illik ebéddel stb., ott is három ember csak a főzéssel, a kipakolással, kóla, sör, izé, nem az hogy sajnálja az ember, hanem rengeteg időbe van. De akkor már töltött káposzta, de ez nem szereti, csinálja neki rántott húst, vagy azt se, mert segítségbe jön a család, elmegy vele egy fél nap, a reggeli, akkor pálinka, akkor... Családi történetek előjönnek, a fele csak kacag, így egy-kétszer jó, de ebből sincs semmi. Játéknak jó, de komolyan nem. Ugyanígy, a másik dolog meg, hogy a segítség, mert vissza kell menni segíteni. Nem is az a baj, visszamegy az ember segíteni, csak általában ezek a munkák mindegyikünknek egyszerre vannak, mint a kombájnolás, mert elhívom és mikor nekem is ott van, igaz, hogy ő segített nekem fát hordani, most vissza kell menni segíteni, de nekem is dolgom lenne, ez a másik. Nekem is ott van a rengeteg dolgom, de hogy ne szóljon meg, menni kell azért, mert a segítség is olyan, hogy inkább olyat hív az ember, hogy inkább kifizeti, nem tartozik semmivel, lehet, hogy hátrál, visszamegy az ember szívesen, csak bosszant azért, mert az enyém is ott van. A munkálatok egyszerre vannak, ütköznek.

Itt most olyan baráti viszonyba kell lenni, hogy most egy-két liter gázolajnak nem néz oda az ember, az egyértelmű dolog, mert ha én gyűrűshengerezek, ő vegyszerez, lehet, hogy többet eszik a gép egy kicsivel, nem lehet az ember most az, hogy mindig teli tankolni a gépet, mert közben nekem is itt van egy darab föld, amit mondtam hogy egyforma vegyszerrel nem fogja csak az övét megcsinálni, és utána visszamenni mellé, megcsinálni az enyémet, hogy telitankoljuk a gépet, hogy megnézzük mennyit eszik a gép, szóval itt azért olyan pontos elszámolások nem lehetnek, nincs számonkérés, köztünk legalábbis, hu, te egy napot többet voltál, vagy többet csináltál, megtaláljuk egymáson valahogy, belefért.

A föld az adott, kész, földet földre rakni úgyse lehet, házat építenek, már 826 méternél járnak Dubaiban, az nem így van, húzzák egymásra fel, de a földet, azt nem tudja egymásra rakni, az úgysis adott lesz. Felfele mennek, már még az almafát is úgy metsszük, szegény papa, ha élne, de jó, azt nézzük, hogy mindegy, hogy milyen, csak teremjen, és olyan csúnya, ha ránéz az ember, mert mindig csak nyújtogatjuk felfele. Szegény papa, ha meglátná, a sírást elkezdené, mert itt a téészben a legelején szépen megvan, most meg arra mennek rá, hogy minél többet teremjen. Mindegy, hogy csúnya, hogy le van hajolva, vagy félremenve, ilyen világ lett, ez lett.

„A termelésből meg lehet élni, de megtollasodni nem lehet. Jobb, mint a húsiparban három műszakban dolgozni”.

**K. I., egy halászzattal és szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó kft. tulajdonosa
(2014. október 16.)**

A kft. 1998-ban indult. K. I. édesapja, K. A. a tsz-ben dolgozott, a téesz megszűnését követően a tápkeveréssel foglalkozó tudószervezethez került, mint gépkocsivezető. Az apa egyike volt annak a hét embernek, akik az Mgtsz felszámolásakor kibérelték a téesz halastavainak egy részét. Amikor kiosztották az aranykoronákat és megvásárlásra kerültek a földek, a bérlők szétváltak, a helybeli halastó üzemeltetését K.I. édesapja folytatta. K.I. édesapja halála óta vezeti a vállalkozást.

A téesz felszámolásakor, K-ék 29 aranykoronát kaptak. A K. nagypapa annak idején több mint 29 aranykorona értékű földet „kellett, hogy bevigyen” a téeszbe, de ezt a kárpótláskor nem kapták vissza teljes egészében, mert amit téesztagként kapott, és amit kárpótlásként kapott volna, nem haladhatta meg együtt a 29 aranykoronát. Ezért a nagypapa csak a „saját” egykor részét kapta vissza, a téesz tagoknak járó „pluszt” nem. A kilencvenes évek elején sok idős téesztag eladta az aranykoronáját, amit akkor nagyon olcsón meg lehetett venni. Így tettek szert K-ék akkor első földjeikre, ami kb. tíz hektár volt. A halastavat az országban egyedülálló módon csak a szomszéd városban lehetett aranykoronáért megvenni, máshol forintot kellett adni érte, és így vették meg a részüket a halastavakból (13,36 hektár). Ezen felül még béreltek is földeket az egykori téesz tagoktól, kb. harminc-negyven hektárt. A földek mind szántók voltak. A tápok, zsilipeket, traktort mind saját pénzen vették.

A téeszítés előtt K. nagypapáék is a földből éltek, tehát volt hagyománya a mezőgazdasági tevékenységnek a családban. Azok az aranykoronák, amiket ők kárpótláskor visszakaptak nem segítette K-ék induló vállalkozását, mert azt K. papa testvére használta fel/kapta. A nagyszülők fénykorukban öt-hatszáz csirkét is tartottak, de még a '70-es évek második felében is háztájiban tartottak pulykát, disznót. A téeszből hazaérvén, K. A. besegített a „háztájizásba”. A téesz adta a tápot. 1985-ben építettek egy disznóólat a kertben. Volt, hogy negyven disznójuk is volt, amit felhizlalva eladtak. K. A., amikor már elég földjük volt, otthagya a kft-t és előbb egyéni vállalkozóként, majd pedig társas vállalkozásként vezette az üzletet.

Édesapja 2007-ben bekövetkezett halála óta K. I. vezeti a vállalkozást. Az évek során, amikor lehetett mindig próbáltak újabb földterületeket vásárolni, és az állami földekre is pályáztak. A helyi polgármester sokat segített pályázatokat írni a Kft-nek. A fiúnak is és édesanyjának is östermelői igazolványa van, a földvásárlásokban ez segítette őket az évek során. Hatvannégy hektár földje van a családnak összesen saját tulajdonban, plusz húsz hektár halastó. Az állami földeket kb. 64, 33 hektárnyit művelnek meg. A földek négy-öt tagban vannak, többnyire helyben, néhány a szomszéd faluban. Nagyon már nincs mit megvenni a térségben, csak

nyúlfarknyi földeket. Nemrég elbuktak egy földvásárlási lehetőséget, mert a megyei földhivatal nem jól írta ki a szerződést. A földet egy szomszéd falubeli család akarta eladni, de végül senki sem nyerte meg, visszadobták az összes szerződést. Ezt sajnálják K-ék, mert a föld jó árban lett volna és pont az ő földjük mellett helyezkedik el. A helyi földbizottság még nem állt fel, nem hozták meg hozzá a végrehajtási rendeletet, így az Agrárkamara ítélkezik. Újra ki fogják írni majd a szerződéses pályázatot, ha minden igaz.

Állami föld szinte már nincs is a térségben. A földeket szinte kivétel nélkül helyi emberektől bérlik, többnyire öt évre, de néhány esetben húsz évre adták a tulajdonosok bérbe. *„M-on (a mikrotérségi központban) nem adtunk be földbérleti pályázatot, mert úgy gondoltuk, hogy, másnak is meg kell adni az esélyt, nem lehetünk olyan telhetetlenek, hogy mindenhova beadjuk.”* Három másik környező faluban viszont beadtak állami földbérleti pályázatot, olyan helyekre, amelyek közel vannak a földjeikhez. Az első körben még nem sokan adták be, I. egyik haverja is beadta, és a helyi fiatal gazdák segítik egymást ahol tudják (nem pályáznak rá egymásra). I. a kombájnutkat szokta kölcsönadni egy másik fiatal gazdának.

K-ék nem adtak be minden pályázati kiírásnál pályázatot. *„Már csak az ismeretségi körből kifolyólag sem”*. K. I. barátja beadta több helyre is, mert neki kevesebb földje van, de kevesebb állata. K-éknak nagyobb esélyük lett volna elnyerni a földeket, de a kapcsolat rovására mehetett volna. *„Azzal elveszjük az esélyt tőle, ha mi is beadjuk.”* K-ék, miután megnyerték a húsz hektár östermelői és harminc hektár kft földet, nem is adtak már be több pályázatot. Összesen négy pályázatot adtak be.

Alapvetően búzát, kukoricát, napraforgó, tritikálét szoktak termesztani. Utóbbi a halaknak nagyon jó, mert nem lesz tőle zsíros a húruk. Többnyire pontyot tenyésztenek, kevés harcsával és süllővel vegyítve. A legutóbbi állami földpályázatokon indultak, és ahhoz kellett állattartást is bevállalni: K-ék kft-ként és östermelőként összesen tizenhét marha tartását vállalták be, törzskönyvezett magyar tarka marhákat. Most már született egy boci is, közben tavaly vettek egy törzskönyvezett tarka marha bikát is. A marhák szabadtartásban vannak, villanypásztorral bekerítve a halastó körül. A marhák vegyes hasznosításúak, most szaporítási célból tartják őket. Fejni nem akarnak, ahhoz komoly gépesítésre lenne szükségük.

K. I. szerint a legnagyobb probléma nem is a földekkel van, hanem azzal, hogy használható munkaerőt nem lehet találni a térségben. Egy állandó alkalmazottjuk van, aki az állatokkal dolgozik. Igény szerint napszámot alkalmaznak, aki a szántón dolgozik, illetve évente két-három napra tizenöt embert bejelentenek a halastónál szükséges munkák elvégzésére. Ők az ismeretségi körből kerülnek ki, van köztük szabadnapos tűzoltó is. K.I. szerint – aki jár másokhoz is segíteni a halastó körül dolgozni – náluk még „elit brigád” dolgozik. Egy másik fontos vállalkozó például sok cigányt alkalmaz, K.I. szerint nem dolgoznak, csak követelőznek, lopnak. K. I. szerint a vidék nagy problémája, hogy sok a cigány. Velük nem az a gond, hogy alulképzettek, hanem, hogy nem akarnak dolgozni. Nem érti miért kellett az állami erdészetben nyugdíjas bányászokat hozni ahhoz, hogy valaki kivágja a fákat; mert a helyi cigányok *„nem voltak hajlandóak”* ezt megtenni.

K.I. jelenlévő édesanyja szerint nem kell ehhez cigánynak lenni, nem szeretnek dolgozni az emberek, eldugják a halat. Ha már az első nap kapnak halat, akkor gyakran a második nap már nem jönnek dolgozni. Nem az a baj, hogy nem megbízhatóak az emberek, hanem, hogy az épkézláb emberek elmennek. Akik fiatalok és tanulnak, és azok már nem jönnek vissza. Itt csak a pedagógus és még egy-két diplomás van. Régen kellettek az agrármérnökök, de ma már ez sem kell. Egy mezőgazdasági vállalkozáshoz nem kell diploma. K.I. sok OKJ-s vizsgát is letett a középiskolai végzettsége mellé. Jelen pillanatban van náluk egy fiú, aki gyakorlati képzését egy hónapig az ő gazdaságukban végezte, ment mindenhova I-vel.

A másik gond a környéken, hogy hogyan vigyázzon az ember a portékájára. A halastavukból gyakran kihalásszák a halat. Gond, hogy éjszaka lopják a halat. Ha most két embert megfogadna őrnek, az már anyagilag nem érné meg nekik, nem maradna semmi náluk. (A következő tereplátogatásunk során értesültünk arról, hogy a két interjú között eltelt egy hónap leforgása alatt K-ék halastavából több száz halat loptak ki orvhalászok.)

Családon belül K.I. édesanyja, M. néni elvégzi a papírmunkát, pályázatot ír. A könyvelést egy szakmabeli végzi a mikrotérségi központban. Traktort tavaly vettek pályázati pénzből. Ez egy nagyobb teljesítményű, ezelőtt egy Landinit használtak kb. nyolc évig. Azelőtt egy régi traktorjuk volt, amit még a téesztől vettek. Volt még markolójuk, amit hitelre vettek, amikor a halastavat építették. Egyéb felszereléseket is vettek az évek során: ekét, műtrágyaszórót. Idén tavasszal is vásároltak hitelre (növekedési hitel) egy kukorica vetőgépet. Előtte való évben pedig szintén hitelre vásároltak egy Mitsubishi terepjárót.

Az inputot próbálják saját erőből megoldani. Van egy-két kereskedő a környéken, akiktől szoktak vásárolni. A gázolajat a szomszéd faluból veszik. Eddig nem voltak fizetési gondjaik. Likviditási problémáik nincsenek.

K. I. tagja a térségi gabonaszövetkezetnek, rajtuk keresztül értékesítenek, általában a térség jelentős pulykatenyésztő cégénél köt ki a termény. Halaknál az étkezési méretet adja el, évek óta a Tógazda Zrt. veszi meg a halakat, megbízható vevő, annak tulajdonosa a Hal Terméktanács vezetője.

A Gabonaszövetkezet több mint tíz éve létezik, a család ugyan nincs az alapítók között, de a kezdetektől tagok. A Szövetkezetről véleményük egy mondattal kifejezhető: „*közös lónak túrók a háta*”, „*nesze semmi fogd meg jól*”. A Szövetkezet elég nagy tároló kapacitásra képes a telepén, épített egy tárolót is, de drágábban dolgozik, mint a pulykatenyésztő cég. Hasznát még nem látták. Bár az elgondolás jó, mert termelői csoportként működik és sok támogatást le lehet hívni rá. De nem úgy működik, ahogy azt eredetileg elképzelték. Nem túl jó a vezetés, és nincs összetartás. Mindig van olyan tag, aki a közösnek tekintett/szánt iránytól ellentétes irányba megy. A térség egy másik nagy halászattal foglalkozó vállalkozásával jó viszonyt ápolnak, segítenek egymáson.

Ami a térségi földügyeket illeti, az egyik legnagyobb földtulajdonossal, V-vel kapcsolatban megjegyzik, hogy telhetetlen, azon gondolkodnak, vajon az illető nem érzi-e etikátlannak, hogy

ha már ennyi földje van, még kapjon? A környéken nem szeretik őt, nem jó a híre ezért. Nem tartják őt igazi vidéki termelő embernek, hanem egy spekulánsnak. V. egy időben egy évig elnöke volt a Gabonaszövetkezetnek. Az értékesítés után derült ki, hogy ő és még néhányak a vezetőségből „happoltak” a tagságon. A Szövetkezetben hiány és tartozás azóta van, hogy V. volt az elnöke. Az értékesítések előtti meetingen felvázolta, hogy mennyit fizetnének a potenciális vevő partnerek, de soha nem mondta meg, hogy kik a vevők pontosan. K.I. szerint, ha becsületesen együtt játszanak, és egy hajóban eveznek, akkor nem érti miért nem lehetett megosztani azt az információt a tagokkal. V-t ezek után nem sokkal leváltották a szövetkezet éléről, aki akkor dühében megesküdt, hogy tönkreteszi a szövetkezetet. Most még tagja a szövetkezetnek, de már nem sokáig, mert akar egy külön csoportot létrehozni, mert azt állítja, hogy nem tud a visszaosztásokból pénzt szerezni az általa bevitt forgalom alapján.

K-ék szerint V. a földszerzésekben mágus és nemcsak az állami földek megszerzésében ügyes. Azt mondják róla, hogy azért tudott hirtelen ilyen nagy területre szert tenni, mert a könyvelő cég adatbankján keresztül olyan céges/gazdálkodói információkhoz jutott, amivel aztán könnyen ajánlatokat tudott tenni a gazdáknak. Az Aranykalászos tanfolyamon K.I. egyik tanára azt mesélte V-ről, hogy annak idején az egyetemet is fel akarta jelenteni, mert sokadszor sem ment át egy vizsgán, és azt állította, hogy „rászálltak”. V. felesége ügyvéd, és K.I. szerint a földbérleti szerződéseik sok oldalas paksaméták, mert mindent beleír és megígér, de a szerződés eldugott részeire hivatkozva nem egyszer előfordult, hogy kevesebbet fizetett, mondván, hogy „aszály” volt, vagy „nagy volt a vadkár”. A bérbeadó idős emberek pedig természetesen nem tudják végigolvasni és értelmezni a szerződést, s így aztán a végén még örülnek annak a kis pénznek is, amit V-től kapnak. Ezt K.I. és az édesanyja nem tartja tisztességes dolognak.

A termelői csoportok támogatását eredetileg úgy képzelték el, hogy azért adnak folyamatosan csökkenő támogatást, hogy az elején össze tudjanak állni a termelők, megerősödjenek, és aztán már álljanak a saját lábukra. Ne az legyen, hogy háromévente valami egészen új és más dologba kezdenek a támogatás megszerzése végett. De mindig vannak ilyen ügyeskedő emberek, akik kitalálják, hogy hogyan lehet manipulálni. Ha valaki két-háromszázmillió támogatást kap és csak öt évig kell csinálnia a tevékenységet, majd öt év múlva újabb háromszázmilliót felvesz ugyanarra a tyúkólra. Azt is kéne nézni, hogy mennyit investált bele, hogy mennyi jön vissza neki. Ez így pazarlás az állam részéről, és ezzel az is a gond, hogy nem képződik új üzem, új munkahely. K.I. azt mondja, hogy ő ismer olyan „termelőt”, aki pályázatokból él, csak a pénzt hívja le, de nem fejleszt, nem investál.

Ami a fejlesztési terveiket illeti, ha a földterületet nem lehet növelni, akkor nagyon nem gondolnak fejlesztésekre. Kellene istálló a tehéneknek, de nincs megfelelő mennyiségű tőkéjük (kb. ötvenmillió forint kéne). Így majd hús marhaként eladják a piacon a szaporulatot.

„Sajnos manapság pénzt keresni nem a termelésből lehet, hanem mint a V., hogy belelát a papírokba. – Az ügyeskedésből.” „A termelésből meg lehet élni, de megtollasodni nem lehet. Jobb, mint a húsiparban három műszakban dolgozni”. „Mielőtt beléptünk az Unióba, jobb áron el tudtuk adni a halat, mint most. Azóta csak stagnál a felvásárlási ára”. K.I. megérti, hogy a kormány a multi cégek ellen megy mostanság. A Tesco ugyanannyiért adja el a halat amennyiért K.I. adja el a felvásárlónak.

„Tehát ez bizonyos mértékig, hogy úgy mondjam egy ilyen tudathasadásos állapot, aki szőlővel foglalkozik.”

J.V., szőlész, borász
(2014. 07.18.)

Egy családi gazdaságról van szó, itt tizenkét hektár az összes szőlőterület, ezt az egész teljes mennyiséget mi dolgozzuk fel és értékesítjük. Megy lédig is, megy palackozottan is, megy kannába is. Tehát mindegyik csatornán. Eljutunk távolabbi részre is, Budapestre is és más részre. Tehát általában megyén kívül a szomszéd megye és Budapest. Szőlővel mindig foglalkoztunk, tehát a család, foglalkoztam én is, miután ide kerültem, '67-be és '90 után kezdtünk foglalkozni lényegében nagyobb felületen a szőlővel. 1990-ig cirka egy hektáros terület, amit, ahol most vagyunk, amit a hetvenes évek elején vásároltunk meg. Tehát ez hobbi szinten ment, a borászkodás.

Én a kertészetin végeztem valamikor. Nem mindenkinek egyenletes a pályája. Tehát más területeken is dolgoztunk, a kereskedelemben, egyéb helyen. A '90-es években váltani kellett, tehát nekem is megszűnt a munkahelyem, bár volt egy más jellegű foglalkozás, tehát tevékenysége a családnak, vasipari terméket állítottunk, illetve forgalmaztunk, nevezetesen szádlemezt, pátrialemezt, ez mélyépítés vízügyi beruházásokhoz, árvízvédelemhez. De később a piac itt átalakult, az állami megrendelések elmaradtak, amin gyártottunk, egy előregedett gépsor volt, ugye franciáktól hoztunk be lemezeket és acél támrendszert. Tehát ez a két tevékenység futott egymás mellett. 2005-től teljesen visszaszorultak ezek az ilyen jellegű állami megrendelések, majdnem kizárólag állami megrendelésekre dolgoztunk.

Kezdetben, amikor megindultunk a '90-es években, huszonöt hektár felületen volt szőlő, ezek régi kolhoz ültetvények, korszerűtlen ültetvények voltak. A korszerűsítés és a piachoz, szűk piachoz való alkalmazkodás miatt ment le erre a területre, ami most van. Most egy nagyobb tőkeszámú ültetvény van, négyezer hatszázhuszonkilenc tőke, hektáronként ez 240 x 90 centit feltételez, a domborzati viszonyokat figyelembe véve, ahol nem csak egyfelé van dőlési szöge a lejtőnek. Tehát ez az, és a gépesítettség szempontjából ez az a méret, amit mi jelen viszonyok között, a mi viszonyaink között optimálisnak találtunk. Ez gyakorlatilag egy Guyot művelésnek megfelelő. Egy fél szál vesszőnyi terhelés van, tehát egy nyolcvan-száz mázsánál többet nem termelünk. A minőséget nem áldozzuk fel a mennyiségi termelésért. Sajnos eléggé szórtak a fajták, amit szűkíteni kell, rizling, rizlingszilváni, királyleányka, veltelini egy kisebb felületen, sauvignon blanc, chardonnay, szürkebarát és pintes.

A pintes egy ősi Kárpát-medencei fajta, a pontusi fajtakörbe tartozik. Ezt '68-ban találta meg Németh Márton, Pécs mellett, Cserkúton, majd került különböző kutatóintézetekhez, a fajtakísérletek mentek, összehasonlító kísérletek. Badacsony lett a fajta gazdája, és a '80-as években mintegy 12 hektárt telepítettek el a fajta értékére való tekintettel, el kívánták szaporítani az országban, egy nagyon bőtermő, kitűnő pezsgőalapanyagot képes produkálni.

1995-ben került hozzánk, ekkor megvásároltunk egy nagyobb területet, és annak az egyik része pintes volt. '96-ban az első szűrlet már egy nemzetközi borversenyen, a Jövés napján nagy sikerrel szerepelt, majd a későbbiek során is. Az egészségügy pedig felfigyelt ennek a nagyon pozitív élettani hatásaira. 2007-2009 között egy nagyon komoly orvos-biológiai kísérletben és klinikai tesztekben részesült ez a fajta. Ekkor lehetőségünk volt a Baross Gábor kutatásfejlesztési programban pályázni, aminek a célja az volt, hogy a pintesben lévő pozitív élettani hatású alkotókat kimutassuk és egy technológiai kísérlet, tehát feldolgozási és termesztési technológia során ezeket optimalizáljuk. Ugyanis már ezt, magát, a program előtt célzottan küldtek ide különböző helyekről betegeket, általunk nem ismert orvosok, elsősorban szív- érrendszeri problémával, vagy agyi katasztrófából felépülőben lévő betegeket, pintes vásárlásra. Magát, a kutatási programot a Fehér János professzor úr vezette. Összefoglalva, a pintesnek egy nagyon sajátos hatásmechanizmusa van, nem a receptorokhoz kötött, tehát más polifenolokhoz kötött ez a hatásmechanizmus. Szív-, érrendszeri problémák, stroke megelőzésére, trombózis megelőzésére. Cukorbetegeknek kifejezetten ajánlott, mert szignifikánsan nagyobb mértékben csökkenti az inzulinrezisztenciát, mint más fehér, akár vörösborok. Tehát itt nagyságrendi különbségek vannak. Ez a kutatás, az két szakaszra osztottuk. Az elsőbe egy mikrovinifikációs kísérleteknél, hogy kijelöljük azt az irányt, amibe érdemes továbbmenni, illetve hát kimutatni azokat az alkotóelemeket, amik lényegében pozitív élettani hatásukat kifejtik. Ez megtörtént, egy megfaragott összeggel, mert lényegesen nagyobb volt a pályázati összeg, vagy lett volna szükséges a pályázati összegre. Ez volt az egyik törés, a másik az, hogy Fehér professzor úr meghalt.

Aztán érdekes még az, hogy közben egy szelekciós munkát is folytatunk, három színváltozata van meg a gyümölcsnek. Van az alapszín, az a hússzínű, tehát ez a szürkebarátra nagyon hasonlítható, van egy fehér változat, és van egy kék változat, ugyanúgy, mint a pinot családnál, tehát egy természetes fajtacsalád. Itt megint kérdés lenne az, hogy melyikben mennyire koncentráltan jelentkeznek, vagy nem jelentkeznek azok a kívánatos összetevők, amikkel érdemes lenne foglalkozni. A következő téma lehetne, hogy szélesítve a fogyasztói igényt, megnézni a mustnál ugyanezeket az orvos-biológiai kísérleteket, mert akkor szélesebb lenne az a fogyasztói réteg, akikhez eljuthatna. Nagyon érdekes lenne a magolajnak a bevizsgálása, tehát nagyon sokféle lehetne menni, de hát ez mind darabban van. Ebből egy másfél hektáryi van, ez most már egy új telepítés, a régit ki kellett vágni. És hát, tudomásom szerint ebből az ősi Kárpát-medencei fajtaból tiszta szűrlet nincs sehol máshol, csak nálunk.

Hát, nagyobb terület, hogy érdemes, vagy nem érdemes. Egyszer volt itt egy De Sousa nevű amerikai, de tibeti származású borkereskedő, hát az importőrök hárman vannak, akik például Szingapúrba szállíthatnak, ő az egyik. Hát, ő is végigkóstolta itt a borokat, és hát a pintes az nagyon tetszett, és mondta, hogy tíz évre hajlandóak teljes mennyiségre. Hát, mondtuk, hogy nyolc-tízezer palack van egy évben, nem, azt mondja, százezer alatt neki nem, és egész csillagászati árat mondott számunkra, amiért megvásárolná, de hát ugye a megjelenés azt ő, tehát a palackot, meg egyebet, mindent, etikettet mindent ő igényelte. Ennyit, hogy valószínű, hogy érdemes lenne nagyobb felületen, magába a marketingbe, reklámba kellene pénzt, rengeteget beölni, amivel mi nem rendelkezünk, és hát emellé hogy úgy mondjam, komoly háttér szükségeltetik.

Hát, alapjába véve itt ketté lehet osztani a filoxéra vést megelőző időszakra, a filoxéra vész után, ez 1890-es években érte el a megye területét, itt ez a völgy csemegeszőlővel települt újra, saszla volt a főfajta és emellett a rizling. És hihetetlen jövedelmi viszonyok voltak, ez jellemző, hogy még az ötvenes évek elején, amikor tizenöt forint volt egy napszám, akkor nyolc forintot fizettek egy kiló csemegeszőlőért a gazdának. És hát egy hold szőlőből, másfél hold szőlőből polgári színvonalon lehetett megélni. Tehát ezért a régi nagy pincék azok visszaszorultak, ezeket két hatás érte. Az egyik az, hogy a csemegeszőlő termesztésnek, ami felaprózódott, nagyon nagy munkaerőigénye volt, azt be kellett csomagolni, este leadták, másnap már a bécsi vagy a grazi piacon volt kint ez a szőlő. Tehát megfelelő adjusztálás után kis szőlőházak vagy borházak alakultak ki. A nagy pincéket pedig a kulturális forradalom söpörte el, az ötvenes évek. Amikor ezeket elbontották, lebontották az építőanyagért, néhány nagy pince még van a környéken, tehát ami eléggé uradalmi pince, vagy azoknak helyesebben a romjai. Az 1942-es bortörvény az átsorolta a vidéket csemegeszőlő termőközzé, meghagyva a jó bortermő helyi státuszát. Jellemző volt arra az időszakra, hogy az osztrák kocsmárosokkal, hogy úgy mondjam, közvetlen kapcsolatban voltak az itteni bortermelők. Hosszú évekre visszatekintő kapcsolat volt. És akkor szüret után megjelent a kocsmáros, megnézte, megkóstolta a borokat, és azt mondta, hogy majd jön érte, és az szentség volt, hogy azt ő viszi el, azt a bort. Hát, innen van az, hogy arról az időszakról, hogy miért nem szabad megkopogtatni egy hordót az idegennek a pincéjében. Hogyha bejött az osztrák vagy a vevő, és megkopogtatta a hordót, akkor megköszönték neki az addigi együttműködést, mert ez bizalmatlanságot jelentett. Tehát kapcsolatokat szakíthatunk meg. Tehát persze mások voltak akkor az értékesítési lehetőségek, mert el tudta adni esetleg másnak.

A hatvanas évek elején a csemegeszőlő piaca összeomlott, ami következménye volt részben az, hogy lepusztultak ezek az oldalak. Ugye két körülmény volt, ami ezt előidézte, az egyik az '56-ot követő, ugye kvázi gazdasági és politikai embargó, vasfüggöny időszak, amikor megnehezültek a normális kereskedelmi kapcsolatok. Tehát nem lehetett kiszállítani, a másik pedig, hogy erre az időszakra megvalósult a különböző földrészek közötti légi teherszállítás, és a csemegeszőlők jöttek be Dél-Amerikától kezdve más földrészekről is, és vált egyenletesebbé egész évben az Európa jobbik felén, hogy úgy mondjam, a csemegeszőlő ellátás, amit még nem látunk, csak szeptembertől, mit tudom én, november végéig. Tehát bár silányabb minőségűek voltak ezek a látványosabb, piacosabb, de ízre, élvezeti értékben alatta maradtak. Tehát ez okozta azt, hogy a csemegeszőlő ültetvényeket kivágták. Majd, valamikor a hatvanas évek második felében indult meg egy nagyobb arányú telepítés, ezek kolhoz ültetvények voltak. És hát, az itteni borokat, szőlőt a Mecsek-vidéki pincegazdaság vásárolta fel, és veszítette el a piaccal való kapcsolatát ez a rész, mert az itt megtermelt borok villányiként, vagy pécsiként jelentek meg a piacon, a legjobb esetben badacsonyiként. Majd 2004-ben, vagy nem tudom hirtelen, akkor kapta vissza a borvidéki státuszát ez a völgy.

Valamikor a Törley és a François pezsgőgyár is az itt termelt pezsgő alapanyagból alapozta meg a hírnevét, akkor még nem létezett az etyeki szőlőgazdaság. Ennek az volt az előzménye, hogy a Módos Péter, nagyon jó barátom most is, aki akkor a Törleynek volt az igazgatója, felkérte a François Józsi bácsit, a volt tulajdonost, tehát az akkor még nagyon nagy bűnnek

számított, hogy a régi kapitalistát beviszi, meg szaktanácsadóként alkalmazza. És mondta a Józsi bácsinak, hogy hát egy tradicionális Törley pezsgőt kellene előállítani, és akkor mondta neki Józsi bácsi, hogy jó, Péter, rendbe, de van egy kikötésem, hogy az alapanyagot innen a völgyből hozzátok. Ugyanis a Törley család két Törley vonal, tehát az a pezsgőre vonatkozó, két család fúziójából, a François meg a Törley család, de mind a kettő pezsgővel járt Magyarországon és hát, így jött létre a családi fúzió és hát tizenötezer hektót csempésztünk akkor ki, mert hát, nagy bűn volt, az még se kellett volna, hogy menjen. Tehát azt hiszem, hogy valahol, itt a szerződések meg is vannak, mikor szerződünk a Törleyvel, tehát ennyit az izéről, minőségbe ez a borvidék is képes hozni azt, mint bármelyik borvidék.

Mi a problémája ennek a borvidéknek? A hihetetlenül szétaprózódott birtokszerkezet. Körülbelül az átlagos birtoknagyság, amikor megindult egy koncentráció, maximum egy kétezer négyzetméter körül lehet, tehát két tized hektár. Ez önmagában nem lenne probléma, ezt a szétaprózott birtokszerkezetnek a produktumát még két dolog sújtja. Az egyik az, hogy a fajtaszerkezet hihetetlenül szétesett. Nagyon nagy a fajtáknak a száma, hát itt közrejátszottak, hogy úgy mondjam az is, hogy valamikor a szőlőoltvánnyal foglalkoztak itt nagyon sokan. 1893-ban, Sz-ben már működött egy szőlőoltvány és vincellérképző. Megint külön történet, amit egy földbirtokos mecenált, fél napszámot fizetett azoknak, akik ezen a kurzuson részt vettek, és az ő amerikai telepén dolgoztak, gyakorlati munkát ott végeztek, oltottak, tehát ismerhették meg a szőlőoltás művészetét. '67-ben kerültem ide, akkor még az iskolában politechnikai oktatásban szerepelt az oltványkészítés. Tehát a fajta fellazulása, ugye nem minden oltványt tudtak eladni, nem egy fajtát termeltek. És ezeket azért eltelepítették, ez volt az egyik. A másik pedig, hogy úgy mondjam, itt a kutatók, akik fajtanemesítők, nem akarok megnevezni senkit, ezek közül azok nagyon ajánlották a saját fajtájukat, propagálták, érthető. Egyik a fajtaszerkezet. A másik az, hogy ennyire szétaprózódott a birtok, hát ez önmagában nem lenne probléma, mert ha a nyugat-európai országokat is megnézzük, akkor ugye németeknél, máshol is, nem sokkal nagyobb az átlag birtoknagyság. De van mögötte egy nagyon komoly pinceszövetkezet. Ami, ahol úgy működik, hogy nem tudom én, leszedi a maga esetlegesen egy-két mázsa borszőlőjét, beviszi, abból készítenek bort. Meg a fajtaszerkezet nem ennyire szétomlott, mint itt, ami van. Abból visszaigényelhet egy bizonyos százalékot, de fix a piaca, tudja azt, hogy megkapja ezt az összeget. Amit visszaigényel, akár saját néven is, a borturizmusban, vagy egyébben, forgalomba tudja hozni. Meghatározzák azt, hogy milyen termésmennyiségeket termelhetnek, és hát ha, csak mondom, azt mondják, hogy tíz tonna, csak számokat mondok, a tizenegyedik tonnának az ára az már tizede, mint az első tíz tonnánál. Átvesszik azt, és korábban ez jött hihetetlen olcsón Magyarországra, amit ott átvettek, ugyanaz a minőség, de nagyobb. Tehát egy pinceszövetkezet hiányzik a szétaprózódott szőlőterületeknek, óriási jelentősége volna, mert hihetetlen nagy a kézi munkaerő, élő munkaerő igénye a szőlőkultúrának.

Tehát pinceszövetkezetek hiánya, piachiány, piacvesztés, tehát ez volt az oka, hogy ide jutottunk. Na, most egyik leginkább eszközigenyes ágazata a mezőgazdaságnak a szőlő. Maga az eszközigeny az egy dolog, hanem nagyon lassú a forgási sebesség is, tehát egy-két év, vagy esetleg több év. Tehát ez azt jelenti, hogy ha valaki profitot akar termelni, akkor nem biztos, hogy szőlőbe ruház be, azt mondják, hogy ez az a rész, ahol nagy pénzből kis pénzt lehet

csinálni. Tehát ez bizonyos mértékig, hogy úgy mondjam egy ilyen tudathasadásos állapot, aki szőlővel foglalkozik. Tudja azt, hogy máshol esetleg könnyebb lenne érvényesülni, vagy máshova beruházni.

Az adminisztráció, ami sújtja a magyar borászatot, az külön téma lenne, mert hihetetlen adminisztráció van, koránt sincs innen száz kilométerre akár délre, akár nyugatra ez az adminisztrációs kötöttség. Piac, amikor nyolcvan forint körül jönnek be az olasz importborok, ipari célra telepített ültetvényekből – ez tönkreteszi.

Minimum tíz-tizenöt hektár az a mennyiség, amiből meg lehet élni. Ha, ez komplett vesszük a szőlészetet, és a borászatot, csak ahogy mondtam, hihetetlen az eszközigénye a borászkodásnak, a szőlővel együtt. És hát, egy ilyen tízhektárosba, vagy tizenöt hektárosba ma belevágni az nem, körülbelül olyan harminc hektár körüli ültetvényt kellene létrehozni, hogy egy családot eltartson. De hát ennek a teljes komplett borászati, meg egyébbel, egymilliárdot meghaladó befektetést igényel, és máshol hamarabb megtérül. Hát, jellemző volt, hogy van egy fantasztikus adottságú területünk nekünk itt, ami az ország első tíz legmagasabb szőlőkataszteri pontszámú területeiben bent van, ma még nincs ebben szőlő. És hát, bizonyos meliorációs munkálatokat akartunk elvégezni ezen a területen. Ezért is van az, hogy a pályázatnál megtérülési idővel is kellett számolni, megtérülési időt pedig nem lehetett nagyon húzni. Akkor az ember nekiáll meliorálni, tehát megkezd a beruházást, eltelik egy év. Utána eltelepíti a szőlőt, negyedik évben termőre fog fordulni. Tehát elment már öt év, és semmi produktum nincs. És ha nagyon jól működnek a piaci viszonyok, akkor két év alatt esetleg az első produktum kimegy. És akkor számoljon az ember egy gyors megtérülési, négy éves megtérülési ciklust. Ami a legjobb, optimális esetben 7-8 év.

Az ember tervek nélkül nem élhet meg. Tehát ha nincsenek álmái, akkor nem ér semmit az egész, hát bízunk benne, hogy majd igen, körülbelül negyven hektár az a területünk nekünk, ami kitűnő adottsággal rendelkezik. Tehát az igazsághoz tartozik, hogy van még egy terület innen távolabb, amiben érdekeltségünk van, egy fantasztikus hely, ott egy tizennyolc hektáros ültetvény van még, tehát az külön van. Hárman vagyunk a kft-ben, gyakorlatilag mi műveljük innen, vagy műveltetjük, de hát az egy külön történet, és reméljük, hogy külön történet lesz, mert kiemelt üdülőkörzetté van nyilvánítva, az egy negyvenhektáros tömb, egy régi földvár sáncai veszik körbe. Hihetetlen adottságokkal, természeti adottságokkal rendelkező, de más célra. Szeretnénk értékesíteni azt a területet, több mint öt hektár beépíthetőség van, kétszintes beépítésű terület. Termálvíz van.

Két hegyközség van pillanatnyilag a borvidék területén, sajnos a borvidék területe nyolcszáz hektár, tehát semmi nem indokolja a két hegyközséget, egy is bőségesen elég lenne, mert el is kell tartani. De hát itt különböző személy, presztízsokok, meg egyebek, tehát az, hogy legyen meg. Az jó, hogy meghatározott keretek között lehet az ágazatban részt venni, tehát maga az elv, hogy hegyközség van, kívánatos dolog. A hegyközségek a legutóbbi időszakig köztestületként működtek, és korántsem volt módjuk a tagok érdekeit is képviselni. Tehát ez nagy hiányossága volt, most szakmai szervezetként is működik, tehát egy bizonyos érdekképviselőt is lehetséges. Annak idején akartunk egy érdekvédő egyesületet létrehozni,

össze is hívtuk itt a régióbeli kollegákat, képviselőket, de hát a szándéknyilatkozat aláírására még sor került, de utána az érdekek azok szétvitték. Nem lett belőle semmi. Bizonyos mértékig a termelők zöme nyűgnek érzi a felesleges adminisztrációt. Ezzel együtt kell élni, de nagyon sok fölösleges dolog van, lényegesen egyszerűbb az osztrákoknál, vagy épp a szlovénoknál.

Azon kívül, hogy a legjobb bor az eladott bor, egy állandó készletnek is kell lennie, nem lehet az, hogy szeptemberben megindul a szüret és üres legyen a pince, mert utána még egy fél év kell. Tárolókapacitásunk elég bőséges, körülbelül ezernyolcszáz hektó, tehát jóval meghaladja az igényünket. Palackozás, töltés, az ugye manuális. Százezer palackig nyugodtan palackozunk. Most ez megint felveti azt, hogyha egy pinceszövetkezetbe vihetné az ember, ahol feldolgozzák, ahol egységesen minőség jelenhetne meg, ahol nem kellene külön beruházni a pincére, a tárolótérre, a palackozóra. Tehát ez mind-mind nem csak nekünk, hihetetlen összegekbe kerül, tehát semmi nem indokolta, csak a magyarnak elég volt a szövetkezésből.

„...és igazán az ember úgy a városban büszkén végig tud menni...”

F.S., szőlősgazda, borász
(2013. 07.13.)

Több generáció óta folyik a családukban a szőlészkedés, borászkodás, 1740-ig kell visszamenni. Ide V-re tíz német család lett betelepítve, Baden-Württemberg tartományból és még valamennyi szlovák család. És akkor ezek nyilván hozták magukkal a fejlett szőlő- és borkultúrájukat. Most ugrunk egyet, én 1977-ben házasodtam a feleségemmel, de hát nyilván az én szüleim is szőlővel foglalkoztak és állattartással a '70-es években. Közben ugye pályaválasztás előtt voltam én is. Hát, a mezőgazdaság, az mindig valahogy úgy lenézett, lejáratott, vagy úgy nem annyira kedves a fiatalok körében, szerintem még ma is igaz valamilyen szinten. És én is választottam egy pályát, nekem műszaki végzettségem van, de amellettt ugye a '80-as években műveltünk a feleségemmel szőlőt, szüleimtől kaptam egy hektárt, és azt közösen, munkahely mellett műveltük, akkor megjegyzem, jövedelmezőbb volt a szőlőtermesztés, mint napjainkban. Aki V-re be is települt más városból, vagy faluból, akár értelmiségi is, igazából el se fogadta talán a közösség, míg nem lett neki szőleje, tehát míg nem művelt. Tehát még a pedagógusnak is volt abban az időben, a '80-as években szőleje.

Ezt az egy hektárt, ezt műveltük tíz éven keresztül, akkor ugye szüleim már nem voltak fiatalok, akkor még egy pár hektárt átvettem tőlük, amik öreg szőlők voltak, akkor fel kellett újítani. Akkor nyilván még önerős volt ez a felújítás. És miután eltelt egy pár év, utána már én is meguntam ezt a fajta kettősséget, és már azért akkora lett a szőlőbirtok, meg egy-két dűlőben jó helyen vásároltam szőlőt, és kedvet is kaptam hozzá. És így teltek az évek. Közben a '80-as években megszülettek a fiaim, hasonlóképpen történt a fiatalkoruk, meg a gyerekkoruk, hogy jöttek ki velünk a szőlőbe, a nyári szünetben. És a gyerek ugye milyen? Ami nekem munka, az a gyereknek játék, metszettük a szőlőt, akkor ő is, elkérte az ollót, már öt-hat éves korában, hogy hát az olló az éles fegyver szerszám, és úgy félve adtuk oda, akkor ő is megpróbálta, pár vesszőt és rögtön ügyesen csinálta. És alig bírtuk kivenni a kezéből. És akkor, már játékos formában, mikor a gyerekek olyan nyolc-tíz évesek voltak, akkor csak úgy egyszer-kétszer mondtam nekik – az ifjabbik gyerek kicsit olyan beszédesebb, cserfesebb, kis ugribugri, szeretetett sokat beszélgetni, na, mondom, fiam, te leszel majd a kereskedő, te el fogod adni a bort. A másik fiam kicsit nyugodtabb, csenedesebb volt abban az időben – te meg majd megtermeled a szőlőt, meg bort készítesz, és akkor így együtt fogtok dolgozni. Ez így egy párszor elhangzott, de hát nem is gondoltam ezt komolyan igazából. Amikor volt a pályaválasztás, nem sokat gondolkoztak rajta, hogy akkor elmegy szőlész-borász szakra. Húha, hát örültem is tulajdonképpen, meg picit azért gond is ült a vállamra, mert akkor még akkora családi birtok, olyan üzemméret nem volt, hogy ezt az egész családot el tudja tartani. Kisebbik gyerek, hát akkor az meg kereskedő. Na, így indultunk neki. Úgyhogy mondom, öröm is volt a szívemben, meg kis gond is, hogy itt helyben egy olyan üzemet, illetve olyan birtokot létrehozni, amiből igazán meg is tudunk élni.

Mi már dolgoztunk fel nagyon régóta, évtizedek óta bort is készítettünk, tehát akkor tömegbor készült, nem is volt megfizetve a minőség, meg az a fajta minőség, mint ami most van, nem volt, nyilvánvaló. És akkor azt úgy értékesítettük igazából, a szakszövetkezetnek, vagy valamit így el tudtunk adni háztól. És utána jött a rendszerváltás, akkor abba is valamilyen szinten kicsit tudtunk profitálni, nem sokat, a kárptólási jegyekből bírtunk némi kis előnyt kovácsolni. Egy-két dűlőben tudtunk szántóföldet vásárolni, ami valamikor a családi birtok volt. És akkor ahhoz hozzájutottunk, meg hát közben nyitott szemmel jártunk, hogy hol van jó dűlő, jó birtok, jó szántóföld, vagy esetleg öreg ültetvény, és ahhoz hozzá tudunk vásárolni. Akkor nagyon erre fókuszáltunk, hogy helyzetbe hozzuk magunkat.

Jelenleg harmincnégy hektár a termő ültetvény. Az utóbbi tíz évben minden szerkezetátalakítás, fajtaváltás uniós támogatással történik. El is köteleztük magunkat, a fiam ugye pályakezdő (fiatal gazda) lett, és ő is minden lehetőséget kihasználta, termőföldvásárlás kedvezményesen, kamattal, vagy majdnem semmi kamattal, csináltunk borászati, technológiai beruházásokat. Létrehoztunk egy céget, 2003 óta készítünk palackozott, minőségi, reduktív borokat, itt is nagyon sok minden uniós pályázatra történt. Tíz évvel ezelőtt kezdődött az integrált, környezetbarát technológia, ott is elkötelezi az ember magát öt évre. Most annak vége, most indul majd az új, most egy év ugyan kimarad, és akkor nem lehet csak úgy kiugrani. A szőlő- és gyümölcsstermesztés a kertészetben belül is olyan ágazat, hogy nincs olyan, hogy most nincs kedvem, most abba hagyom, most egy évig akkor parlag. Ezt csinálni kell, ha vannak jobb évek, az nagyon jó, ha gyengébb év, akkor is kell csinálni, nyilván nem olyan lelkesedéssel. De hát nekünk ez az életünk, ezt szeretjük csinálni, hát úgy, ahogy értünk is hozzá. Ez az életünk, nekem ez a hobbim, meg gyerekeknek is, lehet nyugodtan mondani, meg a munkájuk is.

A minőségi borban több mint 100.000 palack a forgalmunk. Szupermarketekbe adjuk el, főleg Magyarországon értékesítünk. Ezelőtt hat-nyolc évvel úgy gondoltuk, hogy nem akarunk a multikkal nagyon kereskedni, mert tudjuk azért, hogy milyenek, erőfölény az árképzésnél, amit úgy gondolnak, annak úgy kell lenni, vagy pedig nem kell beszállítani. És láttuk, hogy a fogyasztói szokások teljesen átalakulnak, mindenki igyekszik a szupermarketbe, ott olcsón meg lehet vásárolni, és a kiskereskedők, a kis magánszemélyek versenyhátrányba kerültek. Nem bírtak olyan áron beszerezni meg értékesíteni is. És teljesen átrendeződött minden, öt évvel ezelőtt át kellett gondolnunk az egészet, mert vagy kevesebbet dolgozunk fel, vagy pedig kötünk szerződést a multikkal. Megkötöttük a szerződést és így, tehát nincs jelenleg eladatlan borunk, jelentős a pinceértékesítés, egyébként ez a legjobb, mert nem rakódik rá semmiféle útiköltség, kiszállítás, üzemanyag, még munkaerő se nagyon, mert megcsinálunk sok mindent magunk. És közvetlen, direkt módon szállítunk be éttermekbe is, Budapestre is, nagyon sok helyen megtalálható, Szolnokon legalább tíz belvárosi étteremben ott vannak boraink, meg egy részét nem is tudjuk követni, hogy hol van. Hát, még egy érdekesség, hogy egy Balaton parti városban, egy jó hírű étteremben is találtunk a borainkból egy-két fajtát, amit mi sem tudtunk igazából.

Nagyon sokat vittük a borainkat hazai borversenyekre, először is itt kezdtük az alapoknál, ez ugye nagyon fontos, hogy a magyar kollegák, borász kollegáknak a megítélése, megváltozzon. Azon túlmenően elvisszük ugye nemzetközi borversenyekre, 2009-es évjáratú rozénkkal

Franciaországból például egy arany díjat elhoztunk. Olyan rangos borverseny, gondolja el, hogy ahol egy négy-ötezer minta ott van, és ott aranyérmeket elhozni. Tehát azért mondjuk, hogy itt nem csak kiváló minőségű borok készülnek az Alföldön, hanem világszínvonalú is. És nem csak egyszer-egyszer. Hát most az elmúlt három-négy évet, hogyha visszamegyek, akkor például legutóbb, egy-kettőt mondok, most az idei cserszegi fűszeres szintén Franciaországban ezüstérmes lett.

Kezdtük egy pár évvel ezelőtt a szövetkezést, de az nem működött igazából, tehát úgy gondolná az ember, hogy mindenkinek egy az érdeke. Nem. Milyen hihetetlen, hogy mégsem. Minden család abban érdekelt, hogy jól menjen, és valakik rövidtávon gondolkodnak. Tehát itt nyilván családon, vagy igen, generáción átívelő tevékenységben gondolkodik az ember, akkor pénzt kell beletenni, beruházni kell és, tehát pénzt beletenni. És most, ahol nincs folytatás, nincs, aki vigye tovább a gazdaságot, ugye van, ahol két lány van, és hogyha más pályára mennek, akkor minek tegyek én abba pénzt? Mi beletettünk minden pénzt most is. Nem nagyon találtunk olyat, aki hasonlóképpen gondolkodna. Rövidtávon eladni, értékesíteni jó a bort, abban partner, na de hát az nekünk nem elég. Tehát ők nem szeretnek annyi pénzt belepumpálni, inkább kivenni valamennyit, kicsit beletenni, utána víkendházba is tenni kicsit, nyaralgatni, hát mi arra nem fektettünk, nekünk más az érték. Franciaországban, Olaszországban ezek nagyon jól működnek, nagyon jól, de itt nálunk valahogy az a fajta keserű, rossz szájíz megvan még az emberekbe, az átkosba ugye visszamegyünk, az ötvenes évekbe.

Itt a hetvenes években az ültetvény fele legalább az ezerjő volt. Most már csak átalakul, itt most már vannak minőségi fajtából Ezerjő, Irsai Olivér, Cserszegi fűszeres, Kövidinka, Kékfrankos, a cégünknek, a pincészetnél is ez a meghatározó fajtája. A szőlőnek a jövedelmezősége az elmúlt évtizedekben nagyon gyenge volt. Nagyon gyenge, és ez hozta azt, hogy az emberek próbáltak költséghatékonyak lenni. És azokat a fajtákat próbálták előtérben helyezni, ami kevesebb növényvédelmet igényelnek és viszonylag jól ellenállnak a peronoszpórának, lisztharmatnak, meg a tél viszontagságait is jobban bírja. De azzal nem számoltak az emberek, hogy viszont ennek a fajtának is vannak érzékeny pontjai, például aszály. Tehát lám-lám, kiderül, hogy hát miután az ember elkezd egy fajtát telepíteni, ez olyan, mint a pudingnak a próbája. Tehát miután az ember termeszti, és jönnek, egy éven belül lehet aszály, lehet belvíz, mint két évvel ezelőtt is, egy éven belül két véglet. A Bianka nem bírja az aszályt és az sem igaz, hogy rezisztens. Átlagban három növényvédelemmel megvédték a gazdák, mikor nem volt erős fertőzés, az idén hét-nyolc növényvédelmet igényelt. Aki csak megszokásból védekezett, ugye akár, ott lement a termés.

Most el kell dönteni minden szőlőtermelőnek, hogy mit szeretne. Napokban is kérdezte valaki, hogy milyen fajtát telepítsen, mert szokták azért kérdezni. Hát, mondom, nézd, el kell döntened magadban, hogy melyik piacra szeretnél, ha a legolcsóbbat, akkor sokat kell termelned. Tehát akkor nem annyit kell termelned a Biankán, mint nekem, mi a minőségi fajtán termelünk száz-százhusz mázsát per hektár, többet is tudnánk, de nem akarunk, neked száz mázsánál nem lehet megállni. Neked százötven-kétszáz mázsát kell, kellene. Voltam az idén kint Olaszországba és más történet, de én láttam, amit ott termelnek, háromszáz mázsát, eddig én is úgy kételkedve fogadtam ezt a hírt, hogy háromszáz mázsát lehet termelni? Ez a tömegtermelés, hát önekik is

van ilyen, úgymond Biankájuk, ilyen saját olasz fajtájuk, aminek a nevét nem ismerem, azt tudja, az olasz paraszt se jó dolgában termel háromszáz mázsát, azt tudja eladni huszonkét euró centért, a tömeget, az hatvan-hetven forint egy kiló. De úgy éri meg neki, hogy háromszáz mázsát termel.

A családon belül meg van osztva a munka, nyilván. Tehát a kisebbik fiam viszi a borászatot, a másik a kereskedést igazából, hát én meg a kettő közt vagyok. A marketing egy részét én viszem. Tehát a fesztiválok, hát, igen, tehát nem lehet így szétszedni. Három-négy állandó alkalmazott is van a gazdaságban.

Van a szőlőmunka, ott igazából a tavasz az igazából nálunk ugye nem márciusba kezdődik, ha az idő olyan, akkor már február elején elkezdjük a tavaszi munkát. Külföldi munkaerővel tudjuk megoldani, ugye Magyarországon van munkanélküliség elég jelentős, vidéken még attól is erősebb, és mégis annak ellenére nem kapunk szőlőmunkást, hogy van ez? Romániából, Erdélyből jönnek, magyar cigányok. Románul egy rész nem is tud, nem volt értelme neki megtanulni, mert olyan kis faluban laknak. Ott mindenki magyar, még a boltos is. Kis falu, már most sorvad ott is, tehát aki tud, az átjön ide. Ebbe nyilván azért van olyan is, hogy nagyon rossz emberek is jönnek át, de azért az szelektálódik. Most nekünk itt ki van alakulva, ennyi év alatt, most mióta jönnek át? Egy tízen év óta. És kialakult olyan csapat.

Ez tudja, ilyen szájhagyomány útján megy ez is, hogy tudják ott a szomszédok, rokonok, hogy ez a család már itt van, nem is itt, hanem van valahol Magyarországon, és hogy csak most mennek haza majd két-három napra, megnézik, hogy mégis befizetni villanyszámlát, esetleg, vagy valami, ablak ki van törve, megcsinálja. És akkor visszajönnek még egy jó hónapra, másfélre. Mert dolgozunk, itt mindig van munka, az agrárban, itt olyan nincs, hogy kész munka, csak olyan, hogy abbahagyjuk. Itt vannak olyan öreg parasztházak, ahol kihál a szülő, nagyszülő kihál, azokat a házakat, egy része nem bírja eladni, vagy nem akarja, és oda betesznek, mondjuk tíz-húsz románt, vagy erdélyit. Mindegy minek mondjuk. Külföldit. Betesznek. És ezek ott laknak, hát ott van víz bent, villany van, hát nem annyira komfortos, mint a miénk, vagy másé, de ezek nincsenek is ahhoz hozzászokva. Nem az, hogy nincs rá igény, mert lehet, hogy lenne, csak ott sincsenek hozzászokva, nincs központi fűtés. Férfiak és nők vegyesen, hát, ami még rossz, hogy van velük gyerek is, amit ugye a törvény, hát mert nem tudja megoldani. Tehát nem egyszerű itt a helyzete senkinek. Nem tudja megoldani, nincs nagymama, vagy ha az is van, akkor dolgozik, és akkor hozza magával a kisgyereket. Nem járnak itt iskolába, ez az ördögi kör, tehát ezért szinte kitermeli részben analfabetizmust. Szomorú, de hát én nem tudok mit csinálni.

Most van olyan is, hogy aki már magyar állampolgár lett. Ő itt letelepedett, ő már itt fog maradni. Ez az egyszerűbb verzió igazából. De akik ide eljönnek hozzánk, annak egészen tavasztól van munkájuk, tavasszal, március eleje, február elejétől elkezdnek dolgozni, ha az idő olyan, metszeni, előmetszeni, akkor egy öt-hat emberrel. Mikor beindul már a regeneráció, tehát metszés vége felé, akkor az időjárás felgyorsul, akkor tizenötön is metszünk. De általában egész évben szinte ilyen hat-hét emberrel megoldjuk ezt a harmincnégy hektárt, és ők be vannak jelentve, tehát ez legális. Napszám ötezer forint, plusz a bejelentés, az ötezer ötszáz, tehát

ötezet kap kézhez a dolgozó. És akik így kiadják lakást, gazdák, vagy nem gazdák, ott lakik, mondjuk tíz-húsz ember, és akkor, akinek egy kisebb birtoka van, csak egy évben két-három napra kell ember, akkor ők eljárnak oda. Este szólnak, hogy na, ki tud jönni holnap hozzám dolgozni? Na, és akkor már így híre megy, nagy szervezés nem kell, van három-négy-öt-hat ház, ahol mennek. Most a mieink egy tanyán laknak, úgyhogy oda csak én járok, tehát azok nem eladók, nem kiadók. Ők tudják, hogy itt egész évben munka van, nem is akarnak máshol, itt szüretelési túlóra van, keresnek még túlóra pénzt is.

Egyes fajtákból vásárolok is. Helyben vettünk, ugyanerről a borvidékről, tehát most így. Tehát most a bortörvény miatt nem szerencsés, ha máshonnan, mert akkor már a minőségi besorolást nem tudom megkapni, akkor az már tájbor. Egyszerűnek tűnik, hogy hát, szőlő, az megterem, bárhol. Hát, meg, csak nem mindegy milyen minőségben. Tehát nyilvánvaló, hogy kell a legfontosabb, a termőtalaj, nem mindegy milyen az aranykoronája, milyen gazdag a humusztartalma, milyen a tápanyag visszapótlása, milyen szakértelemmel pótolja vissza a gazda. Hogyha bizonyos anyagokból, szerves anyagból túlsúlyos, akkor a másikat nem tudja felvenni. Mint az embernél, ha sok a vas az emberbe az is baj, ha kevés, akkor az is baj. És egyik miatt nem tudja a másikat felvenni. Tehát szerves trágyázunk, lombtrágyát alkalmazunk, talajbaktériumot alkalmazunk. És ehhez is idő kell, míg az ember feltölti a talajt, míg a növényt feltölti tápanyaggal, tehát az embert se lehet feltölteni, hogy két-három hónap alatt felkészüljön a télre, az a nyitja, ha az ember fölösen el van látva, ásványokkal, meg mikro, meg nyomelemekkel, hát a szőlőnél is így van. Tehát az emberek egy részénél nincs megfelelő kitartás. Használ egyfajta lombtrágyát például, és ha nem látja egy év múlva az eredményt, akkor abbahagyja. Igen, még kettő évet kellett volna. És akkor jön az eredmény. Na, de hát mi nem adunk tanácsot senkinek, nem is foglalkoznak ezzel, az emberek egy része, mert nyilván egy része napi gondokkal küzd, nem olyan jó a termőképessége a szőlőnek sem.

Az elmúlt tízen évben itt nagyon sok ember dolgozott fel szőlőt, és vitte saját maga piacra, tömegborként, az MDF-es piacot lehetne mondani, vitték a tömegbort piacra. És annyira megszigorodtak az ellenőrzések, meg a sok adminisztráció, a gazdák egy része ezt úgy meg is unta, meg belefáradt. Itt a városban, hát nem mondom sokat, de legalább negyven-ötven gazda volt, aki betárolt és vitte is a kereskedésekbe, ide-oda, akár PET palackos formában. És ma igazából nem tudom vagyunk-e hatan-heten. Összességébe igaz, más falvakra is, mi 2003-ban kezdtük a minőségi bor palackozását, akkor úgy gondoltuk, hogy elégünk van a tömegbortermelésből, tehát akkor már annyira eltolódtak az értékek, hogy nagyon sokat kellett a tömegborból forgalomba hozni, az árak zsugorodtak, hogy versenyképesek tudjunk lenni. Tehát ahhoz, szinte naponta egy kamionnyi bort ki kellett pörgetni, hogy igazából csurranjon, meg csöppenjen. Erre a mi pincénk sem alkalmas, de ebbe nem is akartunk mi nagyon belemenni. Vannak olyan pincék, akik győzik, kinőtték magukat, és úgy erre álltak rá. A helyzetnek a furcsasága, hogy azok a pincék, közben eltelt tízen valahány év, hogy most már ők is kezdenek minőségi, a tömegbor helyett minőségit. De rontják a piacot. Nyilván nincs meg az a fajta szakmaszeretet. A minőségi bornál kell egy kis fanatizmus, egy kis szakmaszeretet, az alázat, most valaki csak a pénzt látja, és annyi mindenbe, igazából nyilván a pénz kell, nagyon fontos, de nem az a legfontosabb.

Most lehet pályázni, tehát most az elmúlt 10 évet végignézzük, tehát egy-két pályázat nem sikerült. Tehát igazából most épületbővítésre, arra szerettünk volna, mondjuk a pályázatíró is elrontotta, az igaz. Tehát vannak terveink, rövidtávú, hosszú távú és kivárjuk. A LEADER-ben, most azon gondolkodom, hogy mi is most ez a gépsor, ami megy, azon gondolkodok, hogy melyikbe is volt benne. Ezt tavaly nyertük meg, tavaly ilyenkor, palackozó gépsor, modern töltőberendezés, csavarzárás töltő. Tehát ez is jó, ennek is nagyon örültünk, de hát kellene kis apróbb örömök is azért, mert azért na, ez, itt tudunk a piacon versenyképesek lenni. Hát egy negyven százalék önrészt kellett tenni hozzá. Pályázatírót szoktunk megbízni. Nem egy ördögösség ugye tervet kell készíteni, de erre már nincs idő, nincs energia. Most itt szüret időszakban is tizenhat-tizennyolc órát dolgozik az ember, és nem csak mi, hanem aki feldolgoz, az mindenképpen. Azért az úgy, szüret végére az el is fárad rendesen.

Az lenne a jó, hogyha rövidtávon valósulna meg, egy olyan helyiséget építeni, ahol kóstolást tudnánk. Tehát most itt tizenhárom-tizennégy személyt le tudunk ültetni, ha az asztalt kihúzzuk, és hát ugye most Magyarország érdekes. Magyarország annyira elvan a borturizmus, a borkóstolás, látvány irányába, hogy erre, Magyarországon most különösen Villány, akkor hangsúlyt, akkora pénzt helyeztek. Tehát másutt igazából nincs ám ez. Isznak egyszerű, szerény körülmények közt. De mégis van hangulat, mégis van varázsa, ott csili-vili, felvételek készülnek, egy szinten boroshordó, még egy szint, hú, akkor szép látvány. Én voltam Olaszországban is, Toscanában, olyan egyszerű módon megoldják ám, nem volt probléma, hogy nem tudtunk leülni. Volt három-négy asztal összetolva, tele volt pohárral, most pohár az jutott volna mindenkinek tíz is, de csak kettőből ittunk. Volt ásványvíz, volt kis sós kis ropika, akármi, sehol. És álltunk ott két óra hosszán. Hát, itt? Itt el nem lehet képzelni.

A turizmus az mindenképpen, tehát abba már ugye részben benne is vagyunk, tehát most már itt is látom, jönnek ilyen kerékpár turisták, négyen-öten, na, akkor itt megállnak, kicsit vizet vesznek, megállnak, levegőznek, beszélgetnek, valaki rágyújt, akkor visz egy palack bort, felkötö a csomagtartóra, akkor viszi. És már határozott céllal is jönnek, akkor, még ha tudok, akkor segíték, hova kell, vagy hova érdemes még menni. Tehát ebben mindenképpen lépnünk kell, úgy gondolom. Ehhez kell, hogy találjunk egy kedvező pályázati lehetőséget. Tehát több olyan pályázat van, hogy csak nagy pénzzel lehet beszállni, tehát mi százmilliókat nem akarunk belepumpálni semmiképpen. Ez is olyan kényes ez a turisztika, beleugrottam a turisztikába, és le kellett írni, hogy hetente egy busz majd jön, és nem jött. Most tudja, ez is nagyon érdekes, tehát aki így egy busznyi ember lejön, az igazából tehát a kulturáltabb borfogyasztó, az igazi borturizmus, az nem busszal. Az legfeljebb kisbusszal, az ilyen hattól tíz-tizenöt fő, ezek fogyasztanak, ezek vásárolnak, de aki busznyi jön, most nem akarok itten bántót mondani. De a nyugdíjasok igazából, az nem fog vásárolni. Megkóstol két félédes bort, és akkor még a vécéhasználat többre került, mint ami hasznot hozott. Igazából nem hoz profitot. A tömeg pörget és csurran-csöppen, és mennyi munka van vele igazából. Takarítani kell, söprögetni, sok munka van, hát a vendéget ki kell szolgálni. Most attól még, hogy ő nem költ itt nagyobb pénzt, attól még ki kell rendesen szolgálni, bizony. És inkább ilyen kisebbben gondolnék, ilyen tizenöt, huszonöt maximum.

Valamilyen szinten nyilván hoz a minőségi borkészítés hírnevet is a városnak, kis belső kis hiú érzést az emberben azért. Megbecsülést, és igazán az ember úgy a városban büszkén végig tud menni, mert tényleg, kóstoltuk, elmegyek a szaunába, hú, azt mondja: mikor lesz már a rozétok készen, aki nem ismer, csak füllel hallgatózik, és akkor egy perc múlva akkor tudja, hogy akkor honnan vagyok én. Te vagy az? Hogy tiétek az a bor? Szoktam egyébként kóstolni, inni, meg vásárolni is évek óta, csak nem tudtam, hogy ki van mögöttem. Szóval ilyen dolgok is, persze. Tehát ami úgy időnként ugye, tehát van olyan gond, hogy ugye kevés az önerő valamire, akkor jönnek ezek a belső kis dolgaink, és szakmai sikerek, adnak kis töltést, kis lendületet az embernek. Az ember attól függetlenül, annak ellenére jól érzi magát, hogy most éppen azt nem bírta megpályázni.

„Ezek az ilyen feldolgozó üzemek szép lassan sorvadnak és most már nem is sorvadnak, hanem már erodálódnak, tehát már hullanak szét.”

Sz. I., ügyvezető igazgató egy feldolgozó üzemben (2013. 08. 11.)

Mindenkinek más a szemszöge, ahogyan látja ezt az egészet. Ami töredezett képet látni lehet, jelenleg az én meglátásom szerint Magyarországon az alapanyag termelés, ami valamilyen szinten reflektorfényben van. Arra vannak különböző programok, támogatási rendszerek és így tovább, de itt véget is ér, tehát sem a kereskedelmi oldala, sem a feldolgozási oldala nincsen kezelve, ezt látom én a legnagyobb gondnak. Azt látni, hogy a kereskedelmi, a nagykereskedelmi része viszont, akár a frisseket vesszük, akár a feldolgozottakat, nyugodtan mondhatjuk, néhány multinacionális feldolgozó kezében van. Mi, feldolgozók vagyunk, valószínű, az utolsó tíz év vesztesei. Az európai uniós csatlakozás után átvett, az Európa összességére vonatkozó szabályok alapvetően teljesen logikusak, csak az amúgy is gyenge lábakon álló magyar feldolgozóipar erre abszolút nem volt felkészülve, ezt tudtuk is, csak hát mit tudunk mi ez ellen tenni. Semmit. És aztán az utolsó években lényegében véve elvesztettük a piacunkat. Ez a helyzet.

Vegyük csak a saját léptékünket és vegyük csak a zöldség-gyümölcs feldolgozásra. Kft-ként működtünk egészen 2004-ig, a tulajdonos az egyik legjelentősebb magántulajdonú feldolgozó volt abban az időben. Főbb profilunk a savanyú uborka feldolgozása volt és a magozott meggy, illetve néhány paprikaféle ehhez kapcsolódóan. Szinte kizárólag német piacra dolgoztunk, a konstrukció nagyon jól működött, a kft-nek volt egy komoly termeltetési integrációja. Egészen jól működött ez a rendszer, és gyakorlatilag szinte majdnem korlátlan mennyiségben lehetett ezeket a késztermékeket előállítani. Ehhez társult egy exporttámogatási szisztéma, amely ugye különböző időben át-átalakult. A végén úgy működött, különösen az utolsó időben, hogy a feldolgozó igazolása alapján kapta meg a termelő a támogatást, a kilónként leadott nyersanyag után, ugye ez a fajta szisztéma teljesen eltűnt a csatlakozással, volt egy alapvető gond, hogy olyan jellegű támogatási szisztémák maradhattak meg az uniós csatlakozás után, amelyek a minőséghez voltak kötve.

Na, most a kilónkénti dolog nem egy minőségi tényező, előtte a szakembereknek át kellett volna alakítani időben, de hát nem volt erre akarat, vagy nem tudom mi történt, és gyakorlatilag a támogatás az uborka mellől elment. Ezt követően az integráció szétesett, mint gyártók nem lehattunk integrátorok tovább, ez a TÉSZ-ek feladata, mi a TÉSZ-rendszerből kimaradtunk teljesen, hiszen nekünk gyárunk van, nincs földünk. A TÉSZ-ek jól-rosszul működnek, mindenesetre beépült egy plusz profitorientált szervezet a termelő és a feldolgozó közé. Lényegében egy drasztikus alapanyag áremelésen estünk át, ez a lényeg az egészben. Mi ettől kezdve az alapanyagot számottevően, húsz-harminc százalékkal drágábban kaptuk meg, vagy kapjuk meg, ha megkapjuk. Ugyanakkor irányítani se tudjuk, hogy mit termeljünk, mert hiszen mi már csak egy szerződést tudunk kötni egy céggel, aki nekünk vagy ideadja, vagy eladja másnak, a piacnak többért.

Innentől kezdve a feldolgozó ipar ellehetetlenült egy kicsit. Ha például uborkát akarok feldolgozni, akkor áprilisban már meg kellene kötni a szerződést nekem a termelőkkel, hogy mire június közepére terem, ne legyen üres hely. De én nem tudom megkötni a termelőkkel se, a vevővel sem, mert senki nem mond még nekem árat. Amikor én szabályoztam a dolgot, akkor a termelőkkel megegyeztünk, hogy kilónként ennyit fogtok kapni majd, én adtam hozzá a vetőmagot, én adtam hozzá a technológiát, én adtam hozzá a műtrágyát, nyomon követhető volt a termelés minősége, ma ez nincs meg, nemhogy javult volna a helyzet, háromezer százalékot romlott. Mikor én adtam ki a vetőmagot, tudtam milyen vetőmag, amikor én adtam ki a műtrágyát, tudtam, milyen műtrágya, tudtam milyen permetszer, az én agrárszakemberem ment ki ellenőrizni a dolgot, most meg rá vagyunk hagyatkozva egy beszállító papírjára, ahol nyilatkozik, hogy ott minden rendben van. Ezzel visszaléptünk körülbelül a hatvanas évek színvonalára szerintem, ami létezik átgondolatlan, íróasztalon megfogalmazott rossz rendszer. Nem mondom én, egyféleképpen lenne jó, ha a feldolgozóipar a TÉSZ tulajdonában lenne. Most beindult egy olyan folyamat, amelyiknek már van ilyen, tehát gyakorlatilag ezt felismerték mások is, és szép lassan ilyen régi stílusú feldolgozók, mint mi, vagy átkerülünk egy ilyen tulajdonba, vagy meg fogunk szűnni. Nincs két nyereség, nincs akkora árrés ezen az egész technológián, kivált a mai nyomott élelmiszer árak mellett, hogy beleférjen, hogy ő is profitáljon, még esetleg a kereskedő is.

Belekezdtek egy folyamatba, nem lett végig gondolva, eljutottak valahova, és utána magára hagyták, hadd menjen. Olyan, mintha kihajtják a lovat a mezőre és had fusson, nem tudom, majd lesz valahogy, aztán a karám majd megállítja a másik végén. Valójában a végén szabályozódní fog ez a rendszer, igenis tudok már olyan TÉSZ-ekről, akik hoztak már létre saját feldolgozóüzemet, nem megvettek egy régit, sajátot csináltak, hiszen azt meg tudják tenni, hiszen ugye a TÉSZ támogatások összegéből a forgalom után azt elköltik ilyenre. Úgyhogy én szerintem a feldolgozó kapacitás a szükségesnek a háromszorosa Magyarországon, a kihasználtság átlagosan húsz-huszonöt százalék országosan.

Az uborka nyersanyagára nagyon megnövekedett, és ma már, amit mi elő tudunk állítani önköltségi szinten, az eladhatatlan a piacon. Az átlagos uborka önköltségi ára körülbelül kétszer akkora, vagy majdnem háromszor akkora Magyarországon, mint amennyi Indiában. Tudniillik most Indiába ment ki a termelés és ezzel most ott ők ugye a szegények bankján keresztül, a szegény, de dolgozni akaró emberek létrehozták ezeket a kis közösségeiket, és elképesztően olcsón tudnak termelni. Ráadásul az éghajlati viszonyok miatt hosszabb a termelési idő, és van jó néhány német kereskedő, aki kivonult oda, gyárat hozott létre, és ma már odáig jutottunk, hogy minket meg se kérdeznek, hogy tudunk-e nekik uborkát csinálni vagy nem, mert tudják, hogy nem tudunk.

Tehát fizikailag Magyarországon az uborka meg fog szűnni, meg is szűnt már, ami még maradt belőle, az lényegében véve a friss piaci ellátás és némi export. Most akiknek még van termeltetési szerződésük, azoknak még feldolgozójuk is, azok is, ami terem, azt nagyrészt nem feldolgozott formában, hanem mint friss nyersanyagot adják el, hiszen az utolsó, végső, igazi kegyelemdöfés talán az elektronikus útdíj lett, mert Kelet-Magyarországon van az összes

termelési helyszín. Ma már végig kell menni ezen az országon, hogy eljussunk például Ausztriába, vagy Csehországba, mert ott van a felvevő piac legközelebb. És azt megérteni, hogy addig, amíg húsz tonnát lehet elvinni egy hűtökocsiban úgy simán, addig én a húsz tonna nyersanyagot két kamionnal viszem el üvegben. De még ide is kell hoznom az üveget, idehozni az ecetet is, további szállítási költség, Magyarországon gyakorlatilag nincsen ipar, még akkor is, ha hozzáteszem ezeket a külföldi konténer cégeket, akik bevonultak. Igazából van egy néhány kirakatcég, mint a győri Audi, vagy a kecskeméti Mercedes, nagyon örülünk nekik, de a középszerű ipar eltűnt. Következésképpen nincsen alapanyag-gyártás, ha nekünk kell valami, egy lehetőségem van, hozzam be külföldről.

Ma a zöldség-gyümölcs feldolgozásban három termék van, ami szerintem még versenyképesen eladható és arra van is komoly, főleg németországi kereslet meg francia esetleg. A kereslet tulajdonképpen itt a borsó, zsengeborsó, a csemegekukorica illetve a magozott meggy. Mi a magozott meggyet tudjuk csinálni, arra vannak meg a technológiák. Erre föl lehet fűzni egy kevés egyéb gyümölcsöt, de ezek csak rétegtermékek, akiknek a gyárak itt van a környéken, mindenki csinál valamit azok közül, az összes többi tulajdonképpen helyel-közzel esélytelen. Nem is biztos, hogy megéri. Tehát azt kell megérteni, hogy egy vertikumot fenntartani, működtetni egy üzemet, embereket tartani azért, mert kicsi tételeket még valakinek le lehet gyártani, nem éri meg. Ahhoz túl nagyok ezek az üzemek, tehát nem erre van berendezve. Ez arra van berendezve például, hogy van itt, mondjuk két vagy három gyártóvonalon műszakonként száz ember, durván háromszáz ember, dolgozzon féléven keresztül, megállás nélkül. Ehhez képest ebben az évben három hetet dolgoztunk, már meg is álltunk. És majd még fogunk egy keveset ősszel csomagolni, majd ha meg lesznek a csomagolási rendelkezések, és körülbelül ennyi. Ennyi a feldolgozó iparunk jelen pillanatban, tehát magyarul, kilátástalan.

Mi mindig nagykereskedőknek gyártunk, illetve ma is úgy gyártunk, és kizárólag a vevő márkanéve alatt. Ez azért is fontos dolog, hogy mindig hallom a rádióban, televízióban hogy a magyar termék, meg hogy milyen kiváló minőség, meg hogy imígy-amúgy, nem tudják azt Nyugat-Európában. Tehát az, hogy ez az egy konzerv elkészült, azt csak onnan lehet tudni, hogy van a raklapján egy kód, és ha reklamációval visszajut hozzánk, azt a német vevőnek szent meggyőződése, hogy az ott készült, náluk Németországban. Most ha magyar márka névvel mennék ki, nemzeti színű lobogó alatt, akkor meg se vennék, mert nem bíznának benne, mert kelet-európai, mert biztos nem olyan a minőség. Tehát ők úgy tudják még ma is, hogy náluk hatalmas mennyiségű zöldség-gyümölcs gyártása folyik és ők saját maguk. Nem beszélve arról, hogy van is, mert az egy része, a nyersnek egy része frissbe megy ki és ott dolgozzák fel az üzemek, úgyhogy én azt gondolom, hogy ez a márkaorientáltság meg ez a márka, hogy is fogalmazzam, ez a márkavédelem ez nem rossz dolog, de ezt az alapoktól kellene kezdeni.

Lényegében újra kellene gondolni az egészet ahhoz, hogy Magyarországon legyen egy magasabb feldolgozási szintű termelés is, ne csak alapanyag termelésre silányuljon le, ahogy itt most egyre inkább látszik. Hát az történt, hogy a TЭСZ-ek a megtermelt alapanyagot kiviszik valahová külföldre és ott feldolgozzák, meg merem kockáztatni, például uborkából Németországban dolgozzák fel a maradék, a megtermelt mennyiségnek a hetven százalékát. Így van, az ottani embereknek ad munkát, ottan termelődik a hozzáadott érték igazából, tehát...

Amikor beszélünk arról, hogy foglalkoztatás, akkor beszélünk fontos számról, tehát itt az ezredforduló táján ebben a gyárban szezonidőben, tehát az azt jelentette, hogy június eleje és szeptember közepe között a foglalkoztatottak száma elérte a hétszáz főt. Most az egyre rövidülő ciklus alatt is ebben az évben elérte a kétszázharminc főt, tehát ez volt a maximum, most meg ugye ez egy nagyon kicsi létszám, nagyon minimális. Állandó létszám, régebben meg tudtuk engedni magunknak a negyven-ötven főt, manapság olyan tizenegy néhány fő, tehát ez így működik, és ez ugye két problémát vet föl. Az egyik az, hogy a foglalkoztatottság ma globálisan is, országosan is nagy probléma. A másik, hogy minden szakmához kéne szaktudás. Na, most, ha nincs meg az a gerinc, ami már nincs meg, ami szükséges a folyamatosság fenntartásához, akkor silányul a színvonal, amit képesek vagyunk előállítani. Tehát hogy mondjam? Ha ön egy nálunk dolgozó műszakvezető és minden évben ugyanazt csinálja, kialakul egy szaktudás, egy rutin, egy emberismeret, egy szakma ismeret. Minden évben itt tartom, ha nem is abban a munkakörben, egy kielégítő munkakörben, akkor ide tartozik ehhez a csapathoz, része a csapatnak, kész. Ha ezt nem tudom megtenni, akkor az történik, hogy elküldöm. Nyilván megpróbál mindenképpen egy másik munkahelyet keresni, tegyük fel sikerül, akkor ugye sajnos elvesztettük. Ha nem sikerül, ez elég sok emberrel előfordul, mert ezen a vidéken nagyon nehéz manapság, harmincöt-negyven fölött szinte csak akkor, ha elmegy messze. Akkor majd visszajön másik évben, mert mit tud mást tenni? De megint az, hogy ajánlok egy kéthónapos, vagy három hónapos szerződést. Már a következő évben nem olyan lesz a lelkesedés, mert azt mondja, úgyis el leszek küldve. A második évben még rosszabb. A harmadik évben meg már úgymond le se szarja, már bocsánat a csúnya szóért, azt mondja, hogy mi lesz velem, úgyis elküldenek. Tehát a színvonal itt megy le, ez az én tapasztalatom és ez nagyon nagy gond, tehát van ennek egy úgynevezett munka pontja ennek az egésznek, a szintet tartani kell, mert ha az alá süllyed, hűha, nagyon nehéz. Például nálunk úgy működik szerencsénkre, ez egy törzslétszám, akiket eddig mindig vissza tudtam hozni és alapvetően egyfajta diákfoglalkoztatóvá váltunk.

Tehát nyáron történik a dolog, rengeteg egyetemistát, főiskolást hozunk be, vagy aki éppen most érettségizett, ezek szeretnek dolgozni, meg egy hónapot ki is bírnak, meg egy kis zsebpénz jól jön, elmennek majd belőle nyaralni sokan, illetve most egyre többen nem azért jönnek, nem egy tömegben jönnek, azért jönnek, mert olyan nehézségeik vannak a szülőknek, hogy az a kis pénz jó lesz, kell az iskolakezdéshez meg ősszel. Ez így rendben van, de erre nem lehet hosszútávon építeni, tehát ez a helyzet.

Ezek az ilyen feldolgozó üzemek szép lassan sorvadnak és most már nem is sorvadnak, hanem már erodálódnak, tehát már hullanak szét. Ebből az következik, hogy még kevesebb a vidék megtartó ereje, azt kell látni, hogy egy átlagos településen nincsen, soha nem is volt sok föld. Általában a művelhető földterület hatvan-hetven százaléka négy-öt gazda kezében van. Ezek a családban megoldják ezt a kérdést, és többnyire alapnövényeket, búzát, kukoricát, ilyesmit termelnek. Ennek következtében néhány fővel meg tudják oldani viszonylag magas gépesítési szint mellett. Tehát egy átlagos faluban, mit tudom én, ötszázán laknak itt, a lakosságnak jó, ha a tíz százalékát tudják foglalkoztatni a mezőgazdaságban. És mivel egyéb az adott faluban az ég egy adta világon az önkormányzaton kívül foglalkoztató nincs, az meg ugye közmunka, ilyen

mondvacsinált látszatevékenység többségében, az történik, hogy soha nem látott módon megszorodott a fiatalság elvándorlása. Ma már azt lehet mondani, hogy tíz iskolát végzett fiatalból nyolc elmegy erről a vidékről. Nagyvárosba vagy külföldre, egyre többen külföldre. De ami nagyon meglepő, hogy még a kisebbségi, úgymond cigány lakosságból is. Nálunk sokan dolgoztak, beszélgettem velük, és mondják, hogy megyünk Németországba. Kértem, hogy miért még Németországba? Kértem az illetőtől, azt mondja, azért, mert ott nem foglalkoznak vele, hogy ki vagyok. Tehát azt mondják...tehát a tudatosság ott is egyre magasabb szintet ölt és nem igaz, amit sokan gondolnak. Nyilván van egy réteg, aki nem megy el soha, mindig is volt, de oda elmegy, mert ott dolgozik a büfében, meg nem tudom hol, és ott nem számít, hogy barnák vagy fehérek, vagy kékek, vagy sárgák, semmi nem számít. Na de ennek mi a baja? Az a baj, hogy itt nem marad senki. Tehát itt a probléma.

Na most, olyan mértékű ez az elvándorlás, hogy itt már valóban az marad, aki vagy alacsonyan képzett, vagy túlságosan bátortalan. Elmegy az összes tehetséges fiatal szinte, vissza nem jön, mert nincsen semmi vonzerő, amiért visszajöjjen. Tehát ez egy eszméletlen társadalmi katasztrófát fog jelenteni húsz éven belül.

Visszatérve az agrárgazdaságra, nekünk van egy elég jelentős, a tulajdonos úr elég jelentős agrárterületeken dolgozik még, tehát szántóföldi kultúrák és erdőgazdálkodás, ott azért egy kicsit vidámabb a kép. Ott gyakorlatilag mi is jelentős gyümölcsstelepítésekkel rendelkezünk, ezt most is fejlesztjük, erre van kereslet, úgy, mint feldolgozott termék, úgy is, mint friss nyersanyag. A cégbirodalomnak a csoporton belül, nekünk van több mint kétszáz hektár meggyültetvény, ezt szoktuk feldolgozni, azon kívül közel száz hektár barackültetvény, szilvaültetvény van, és ugye igazából így mi a piaci hatásoktól bizonyos szintig mentesítve tudunk dolgozni. De ez nem a konzervgyárnak a része, egy kft, meg egy másik kft, csak mégis a tulajdonos ugyanaz, de másabb a helyzet. Az erdőgazdálkodás egy speciális terület, ez egy hosszú távú befektetés. Az az ágazat működik jól, ahol a területalapú támogatások, különböző agrártámogatások és egyéb támogatások kapcsán, tisztességesen lehet haladni. Ez pedig a szántóföldi termeléstől az alapanyag termelésig. Tehát nem a meggy a fontos, most is csináljuk a telepítést, hiszen vannak kertészeti pályázatok, most is indul egy harmincöt százalékos géptámogatási hitel, ezt is megpróbáljuk kihasználni. Ugyanígy folyamatosan mennek a szántóföldi kultúrák is, ezek mennek, mert erre van igény. De ha már ugyanilyen lehetőséget keresünk a feldolgozóiparban, akkor nem találunk semmit. Tehát ott ez teljesen hiányzik.

Mert emlékszünk, a feldolgozóiparban olyan pályázatok szoktak lenni, hogy azt mondja, gépbeszerzési lehetőség, hát itt nem az a baj, hogy kevés a gép, vagy munkahely teremtési lehetőség. Teremteni munkahelyet az Isten tudna, az ember létre tudna hozni, de azt is csak időlegesen, tehát ez megint nem megy, vagy mik szoktak lenni, ezek a munkahely teremtési lehetőségek többnyire olyan foglalkozási módok, amikor valaki felvesz egy alkalmazottat, alkalmazza, mondjuk egy évig, arra kap támogatást, egy másik évig, meg utána még valamit, utána meg neki kell vállalni még egy évet. Mondtam egy lehetőséget. Na, most ezt, ebben az ágazatban, amely idénymunkára épített, nem lehet használni semmire.

Én azt gondolom, ahhoz hogy a gyümölcsfronton Magyarország ne kerüljön olyan helyzetbe, mint Németország volt ugye, még tíz éve huszonöt-harmincezer tonna meggy termett, ma már ötezer tonna terem, csak most jelenleg ugyanannyi terem Magyarországon, mint Szerbiában.

Lengyelországban annak körülbelül háromszorosa, Törökországban pedig a tízszerese. Tehát ezt kell megérteni, hogy a magyar meggy, ha meg akar egy potenciális, jelentős szereplőnek maradni Európában, akkor igenis ültetvényeket kell fejleszteni. Hogy aztán ezt milyen módszerrel oldja meg...

De ha csak a termelőre bízunk, aki sok esetben már a fenntartásra sem igazán képes hatékonyan, akkor az már nem fog menni nagyon, akkor ugyanúgy járunk, mint az almával, hogy ugye az alma is, van sok alma, de mégse. Én úgy gondolom, hogy fontos lenne az a szempont, hogy sokkal alaposabban kellene kiválasztani a területet, az alkalmas területeket. Egy olyan szakembergárdának kellene lenni, aki a felajánlott területeket minősíti, hogy alkalmas-e gyümölcsösnek, vagy nem. Nemcsak talajszerkezeti szempontból, a talajszerkezeti szempont az működik, végig kell gondolni, hogy a fekvése déli, északi, stb. fekvése szempontjából is, illetve még egy nagyon fontos dolog, hogy fagyzugos-e vagy nem. Magyarul, azokat a területeket kell preferálni, ha felmérjük, ami arra alkalmas, én azt mondom, ahol ötszáz éve is gyümölcsösök voltak, vagy jellemzően ilyen kultúra volt, ott biztos most is lehet.

Ez az egyik nagyon fontos szempont, a másik a fajtakiválasztás. Például a meggynél nagyon fontos lenne előtérbe helyezni a korábbi érésű fajtákat a későbbiekkel szemben, mert azokból több van, hogy jobban szét lehessen húzni a szezon. Fejlesztéseket kellene tenni annak érdekében, hogy minél hosszabb távon legyen a termési időszak. Tehát magyarul, most igazából nem az lenne a lényeg, hogy minél többet mennyiségben, hanem minőségben olyan fajtákat kiválasztva preferálni, amelyek lehetővé teszik, hogy még jóval a csehek előtt, lengyelek előtt, de a szerbekkel azonos időben, magas áron ott legyen a magyar meggy. Utána mért jó még a korai? Azért, hogy a feldolgozó is hamarabb el tud indulni és a későbbiekből meg nem jó, ha dömping van, mert mindig leveri az árat, tehát ezt egymás mellé kell rakni. Ezt nem lehet a termelőre bízni magában. Ezt ilyen logikus terv mentén lehetne, ehhez ugye fel kéne építeni újra, hogy is mondjam, egy csemetenevelő rendszert, ahonnan be tudnák szerezni, és ugye az a fajtanemesítő dolog működjön rendesen.

Az uborkarendszer is azért ment szét, erről nem beszéltünk még, hogy elmondtam én nagyon sok termelőnek, hogy meddig is csináljátok ezt az uborkát egy évben? Hát áprilistól augusztus közepéig, hát durván egy bő negyedévig. Ne akarj ebből tizenkét hónapig megélni, az nem lehet, mellé tehát még kell valami. Mert ha tizenkét hónapra elosztja a költségeit, akkor olyan magas szám jön ki, hogy már nem éri meg neki. Ez a baj, tehát itt megint az van, hogy nagyobb rendszerekben kell gondolkozni, a nagyobb rendszernek van egy szegmense, az uborka, másik szegmense a burgonya például, a harmadik a sárgarépa, az, ami ad, egész évben csinál valamit. Egy kis rendszer, meg egy dologból akar megélni, de az általános költséget arra akarja rárakni. És emiatt lesz túl drága.

Tehát nem igaz az a konstrukció, amit most hallok több helyről, hogy vidéken vissza kell hozni a kisgazdaságokat. De mondjuk, mennyi számít kicsinek, hol húzza meg a határt, mert számot én nem hallottam, azt hallottam, hogy kicsi, de mi a kicsi, mert én azt mondom, hogy ötszáz hektár.

A szüleimnek is volt háztáji gazdálkodása, soha életükben nem számolták a hozzáadott munkát. Azt számolták, hogy ez ennyi, meg annyi, disznó, meg nem tudom mi, és ennyiért vették a malacot, meg ennyiért adták le a vágóállatot és akkor ennyit kerestek. Meg mennyi takarmányt vettek, azt számolták, de a munkát soha. Így, hogy nem számolták a munkát, csak a takarmányt, meg a bekerülési költségeket, így érdekes módon mindig nyereséges volt. De ha azt munkás csinálta volna, az minden évben veszteséges lett volna. De ugye, ez érzés, mert végül is ő azt az időt ő azzal töltötte, a másik ilyenkor horgászott, a harmadik nem tudom, mit csinált. Ők etették az állatokat, na de pénzt kerestek vele, ez nagyon rendben van. De amikor azt már vállalkozásban csináljuk, és egy munkavállaló csinálja, akkor a munkabért is számolni kell. Ez nagyon nehéz, én azt el se tudom képzelni, hogy én, mindig is mondtam apámnak, hogy ó dehogy fogom én ezt csinálni.

Általában egy magyar holdat adtak csak, azt tudom, és azon kívül adtak még kétszáz négyszögöl burgonyaföldet, a többit azt elhazudták. Ennyi volt a háztáji. Többnyire mindenkinek kukorica volt, esetleg egy kis napraforgó. Ennyi. Azon kívül, ez mire is volt elég? Esetleg tartani három malacot körülbelül, de az még nem gazdaság, semmi. Nálunk általában az volt a jellemző, öt szarvasmarha, bika, borjú, tehén, plusz húsz-huszonöt disznó, meg ugye ilyen háztáji baromfiféle két-háromszáz darab. Na, most ez nem számított soknak, de ezzel annyi baj van, hogy azt emberileg nem lehet elgondolni. Akinek ennyi van, tulajdonképpen, mondtam apámnak, figyelj, neked nem kell bemenni a szegedi csillagbörtönbe, te benne vagy. Mert onnan aztán sehova nem lehet elmenni. Ha az ember kitette a lábát a konyhából, már valami bögött, rőfögött, ugatott, valamit csinált. Ott nincsen szombat, nincsen vasárnap, nincsen hétvége, semmi. Addig, amíg működött a nagycsaládos szisztéma gyerekkorunkban, még megvoltak a nagyszülők, addig még nem is volt olyan nagy gond ez, mert ott lehetett őket hagyni, az öregek ügyeltek az állatokra, apámék meg mi is mentünk oda, ahova akartunk. Amikor az idős generáció kihalt, vagy magatehetetlenné vált, és nem tudták ezt a szerepet felvállalni, onnantól kezdve ez egy iszonyatos nyüggé változott. Mert ugye reggel korán kellett kelni, mert meg kellett etetni az állatokat, meg kellett fejni a tehenet, és így tovább. Utána elment a munkahelyre, délután már rohantak haza, ugyanezt meg kellett ismételni, és ez még mind semmi. Nyáridőben a takarmánybeszerzés úgy zajlott le, nekem erről szólt a fiatalságom, egyfolytában arról szólt, hogy mehetek harmadost gyűjteni, az azt jelenti, hogy háromszor annyit kellett felgyűjteni ahhoz, hogy egyharmada a miénk legyen. Az volt a fizetség a téészenben, így volt megoldva a dolog. Apám tizenegy órakor hazajött, én ugye kijöttem az ágyból vagy a tv elől, és mondta, fiam, kint van a „három hold” dombján, ez egy ilyen hely, ki van mérve a széna, menjél gyűjteni. Feltettem a villát a biciklire, egy vízzel kimentem és pont a negyven fokban kezdtem bele, amikor állt a levegő, és akkor csináltam. Mire jöttek a parasztok estére, már kész is volt.

„Gyakorlatilag a legnehezebb ebben a társadalmi szerkezetben ezt a szellemi szívet megalkotni és fenntartani.”

**Sz. S., konzervgyári igazgató
(2013. 08.11.)**

A dolog lényege az, ahogy én látom a térségben a legnagyobb problémát, a gazdasági fejlődés legnagyobb gátja az, hogy a falvakban és kisvárosokban a társadalmi szövet szerkezete szétfoszlott. Egy új szövetszerkezet alakult ki, ez pedig gyakorlatilag rétegződik, az új földbirtokosok, tehát a földtulajdonosok rétegződnek, meg ezeknél az embereknél még fellelhető szakemberekből, akik alkalmazásban vannak és dolgozni akarnak. A következő nagy probléma az már a lassan több generációs munkanélküliek, és gyakorlatilag a cigányság. A cigányságra már bizonyos mértékben a többségi társadalomból is átcsúsztak, tehát ma már a többségi társadalom lecsúszott egyes rétegei is a cigányság életmódját ugyanúgy élik.

Rettentő ez nekem is. Körülbelül tíz- tizenöt százaléka cigány származású az itt dolgozóknak, nagyon nehéz kitörni. Egyrészt nincsenek jó modellek, tehát ha kineveltünk egy cigány értelmiséget, az nem tud a cigányság szerint modell lenni, mert pont úgy sújtja a cigány pedagógust is az elbocsájtás, tehát hiába állítom oda a cigány pedagógust, a cigány mérnököt, cigány főiskolát végzettet, hogy gyerekek, itt a modell, pont olyan munkanélküli, mint a faluban a másik munkanélküli.

Gyakorlatilag a térségben a munkaerő morál és a munkaerő szakmai színvonala nem teszi lehetővé a környezet fejlődését. Tehát a legnagyobb probléma az, hogy ezzel nem foglalkozik senki. Itt körülbelül szerintem negyven százalékos a valóságos munkanélküliség ezekben a falvakban, és ma is tizenhét-húsz ember munkaerőhiánnyal küzd a gyár. Ez azért van elsősorban, mert a szakmai színvonalat már egy ilyen gyár megköveteli és megköveteli a fegyelmet. A tegnapi nap, tegnapelőtti nap tizenhét emberem számolt le, azért, mert ő nem hajlandó ezt a munkafegyelmet magára vállalni, amit ma ez az üzem diktál. Nem bírta vállalni, hogy nyolc órát folyamatosan dolgozzon, nem tud folyamatosan nyolc órát figyelni, nem tud fölkelni.

A másik az, hogy rettentő rossz a birtokszerkezet, ez egy elaprózódott birtokszerkezetű vidék, ilyen szempontból gyakorlatilag apró birtokokból egyféleképpen lehet megélni, a magas szellemi hozzáadott értékkel. Na, most ez a társadalom nem tud magas szellemi értéket hozzáadni, ezért alakult ki az uborkatermelési rendszer, meg a paprikatermelési rendszer, mert ez aránylag ad egy megélhetést, ugyanakkor megkap minden tényezőt, hogy dolgozzon, de nem kell hozzá magas hozzáadott szellemi érték. Gyakorlatilag ez a gyár azért létezik még, mert hihetetlen energiával, hihetetlen pénzügyi befektetéssel fent tudja tartani ezt a szellemi kultúrát kerítésen belül, ami szükséges ma a világpiac kiszolgálásához. Jók a mérnökeim, jók a vezetőim, jók a laborosaim, jók a műszakvezetőim, jók a gépkezelőim, de senkinek nem kívánom azt, hogy ilyen energia és ráfordítás alapján lehet ezt fenntartani, szigetszerűen. Ha én ide akarok valakit hozni, lakást kell biztosítani nem akárhol, és az egész infrastruktúrát hozzá

kell építenem, és olyan fizetést kell adnom, hogy az ő igényét összességében nagy valószínűséggel ki tudjam elégíteni. Gyakorlatilag a legnehezebb ebben a társadalmi szerkezetben ezt a szellemi szigetet megalkotni és fenntartani. Szigetszerűen világszínvonalat produkálni a termeléstől a piacig. Rettentő nehéz például egy két nyelven beszélő, helyben lakó, vagy közel lakó, vagy idehozható logisztikust találunk. Mert ha tetszik, ha nem, ahhoz nemzetközi kapcsolat, a gyár nyolcvan százalékban nyugat-európai, európai exportra dolgozunk, hát beszélni kell annak az országnak a nyelvét.

Ettől nagyobb ellenséget ki se tudtunk volna találni, mint a közmunka. Ma a közmunka az a konzervanyag a társadalomban, amely szerintem hosszútávon a társadalmat egyszerűen lefertőzi. Nálunk a közmunkaprogramot a polgármester kezébe tették, a polgármester meg semmi másban nem érdekelt, mint a közmunkások szavazatában. Tehát ma a közmunka egy szavazat, a hatalomra jutás legitimált eszköze. Az nem olyan követelmény, hogy jelenjél meg, ne nagyon részegen reggel, hanem követelmény, hogy megszondáztatlak, és nyolc órát kell dolgozni. A közmunka akkor lenne jó, ha lennének közmunka vállalatok. Hihetetlen rossz hatása van például az üzemünkre, mert a közmunkás elvégzi a közmunkát, utána elmegy maszekolni, a közmunka meg a napszám, meg a segélyek együtt annak a nagyságrendje nettóban több mint az itteni nettó.

Gyakorlatilag két dolog lenne, nagyon fontos dolog, hogy megoldódjon. Egyrészt le kell rövidíteni, bármennyire is nehéz ezt szociálisan, a munkanélküli időt, én lerövidíteném félévre, maximum egy évre, és a harminc napot minimum száznyolcvan napra felvinni. Tudniillik olyan finom technológiák vannak kidolgozva a harminc napra, hogy az valami észbontó. A másik meg az, hogyha az ember nincsen jóba a polgármesterrel, akkor gyakorlatilag nem tudom azt megoldani, hogy akkor ne kapjon közmunkát, mikor nekem van rá szükségem. Őneki is érdeke valamilyen formában, hogy ez működjön, de azt tudni kell, hogy ez nemcsak a dolgozón múlik, hanem gyakorlatilag a gyár és a környezetének az együttműködésén.

Trianon után levágták itt a hagyományos piacot, ezért piac nélkül maradt és hihetetlen nagyot zuhant a térségben a színvonal. Erre jött a Győri Program, és akkor elkezdtünk fegyverkezni, és kitalálták ezen a részen, hogy két nagy gyümölcskultúrát kezdtek fejleszteni, a szilvát, mert a szilvából lehetett aszalt szilvát, meg pálinkát főzni, tehát így szállítható állapotba tudták hozni a gyümölcsöt. A másik pedig a kender volt, amely kender azt az igényt kielégítette, mint alapanyag, hogy a katonaságnak ruhát tudjanak varrni és ugye az öltözködésbe is bekapcsolódott. Tehát 1936 környékén itt kendergyár alakult. A mi gyárunk őse a kendergyár, még ma is meg van az utolsó kenderáztató betonteknő. A második világháború után továbbra is kendergyárként funkcionált, ez a dolog mindaddig, amikor az 1960-as években megjelent a nylon ing, a műanyagfonál felváltotta a textíliát, és akkor megbukott a kendertermelés. Ezzel párhuzamosan jött ugye a '60-as években a téészesítés. A téészesítéssel párhuzamosan elkezdtek megint gyártani, termelni zöldséget, gyümölcsöt, és akkor a megye központjában működő konzervgyár fióktelepe lett ez a kendergyárból lett konzerv-előkészítő üzem, gyakorlatilag a környék téészeinek a zöldség-gyümölcsét itt gyűjtötték össze, vagy félig feldolgozták, vagy teljesen feldolgozták. Majd kialakult a konzervgyár, és ugye a rendszerváltásra teljes kapacitással működött, annyit kell tudni, hogy akkor a termelés értéke

négyszerese volt a mostaninak. Hatalmas termelési érték, az akkori színvonalnak megfelelő gyártósorokkal, ezerhatszáz ember dolgozott itt akkor.

Jött a bukás, megbukott a Konzervipari Tröszt, stb. stb. Ez a gyár előbb a tartozásai miatt a társadalombiztosításé lett, aztán a TB eladta, különböző tulajdonosi változások során került orosz tulajdonba. Aztán az orosz tulajdonostól vettük meg mi egy társammal ezt a gyárat 1998-ban. Akkor már ez egy csökkent kapacitású kis gyár volt, gyakorlatilag egy savanyító üzemmé degradálódott le, és ekkor kezdtünk mi fejleszteni, körülbelül beleöltünk egy két és félmilliárd forintot eddig, és ekkor alakítottuk ki a gyárnak a mai struktúráját. El kellett dönteni, hogy egy speciális... tehát a konzerviparban mindig nagy döntés előtt áll, aki ebbe a szakmába belevág, egy speciális üzemet csináljunk, vagy szortimentet, tehát azt mondom, gyártok meggyet, meg maximum uborkát, és nem gyártok mást, de azt gyártom orrán-száján, aztán be van fejezve, eladva, viszontlátásra. Vagy pedig azt mondom, gyártok meggyet, uborkát, paprikafélét, lecsót, borsót, kukoricafélét. A logisztika a fontosabb, vagy a piaci részvétel sűrűsége. Na, most mi a másik mellett döntöttünk, sose tudjuk, hogy jó döntés-e, a lehetőség maga. Gyakorlatilag mi szortimentet gyártunk a mai napig is, kukorica, meggy, uborka, nagy mennyiségben gyártunk, tehát meggyben az országban mi vagyunk az egyik legnagyobb, uborkában szintén, de mértéktartók vagyunk borsóban és kukoricában és egyéb termékben is. A konzervipar is úgy működik, mint a hadiipar, hogy a nemzetközi áruházi láncok azzal kötnek szerződést, akinek belföldön jól futó márkája van. A hadiiparban is úgy van, hogy csak azt a fegyvert lehet eladni nemzetközi piacon, amely a hazai hadseregben rendszeresítve van. A saját vagyont kockáztatjuk naponta, hol nullán, hol egy kicsit feljebb. Nem lehet tudni, mi lesz, nehéz ma ebben a válságban életben maradni, aki ezt nem csinálja naponta, az el nem tudja képzelni.

A meggyet illetően komoly gazdákkal és komoly integrátorokkal meg kell tudni állapodni, ez egy több éves, évtizedes kapcsolat az eredménye, amelyik kapcsolatot egy másodperc alatt lehet elveszíteni abban az esetben, ha te a fizetőképességeddel, a becsületteddel nem tudod tartani. Árviták nincsenek, mert az árak nemzetközi árak, tehát Magyarország nem tud ármeghatározó lenni a nemzetközi piacon, nem tud beleszólni. A kézzel szedett meggy nem kell, csak a szigorúan gépi technológiával szedett meggy kell, a technológiát mi írjuk elő, vagy mi konzultálunk szakemberekkel, tehát a szerint kell permetezni, a szerint kell metszeni, a szerint kell rázni, ahogy a gyár mondja. Az uborka saját integráció, ez úgy működik, az uborka nem más, mint a szegény ember „köménymagos leveše”, gyakorlatilag háztájiban hol integrációban, hol saját maga a család csinálja, ez gyakorlatilag arra elég, hogy eltartsa a családot, meg tudják keresni az éves betevő falatot. Meggazdagodni nem fognak rajta, de meghozza, pláne az idén is, beszéltem termelőkkel, azt mondták, ne legyen rosszabb.

Na, most a késztermék piac, azt azért tudni kell, egy-egy ilyen áruházi láncba bekerülni az körülbelül három-öt év munka, kikerülni tíz másodperc. Tehát ahhoz, hogy egy ilyen áruházláncba Nyugat-Európában az embert fogadja egy albeszerző, ahhoz egy olyan kétéves munka szükséges. A legkülönbözőbb verziókban, tehát kiállítás, ismerkedés, haver, haver haverjának a haverja, diplomáciai képviselő igénybevétele, tehát nagyon-nagyon sok munka, addig, amíg az ember eljut oda, hogy fogadják. Utána rettentő munkába kerül, hogy próbaszállítást végezzen, utána kapjon számot, beszállítói számot, és akkor már a beszállítói

számot, ha megkapta, utána behívják a tenderekre, ott meg már csak a feltételeknek kell tudni megfelelni, ott vagy megfelel, vagy nem. Első az ár. Ott már, aki benne van az Excel- táblában, azok azonosak, ott már nincsen olyan, hogy én jobb vagyok, te meg rosszabb, hanem azonosak. És akkor gyakorlatilag ő taktikázza ezt el, már ugye ott vagyunk Thaiföldtől Magyarországon keresztül cégek, és ők taktikázzák ki, hogy a thaiföldi kockázat, a magyar termék kockázat, francia termék kockázat, tehát hogy hogyan osztják ezeket az ügyeket. Ugye én ott vagyok bajban, amikor egy ilyen Excel- táblában két vagy három magyar van.

Uborkában konkurens a német, a török, a vietnami és az indiai mindenben van. Meggyben konkurens a szerb, a lengyel, német, az uborkában a török, indiai, a vietnami, a magyar, most már kicsit a lengyel is. Még borsóban abszolút versenyképes a Benelux-államok, Franciaország, Magyarország, ott vereséget szenvedünk mindig, kukoricában meg mondom, Thaiföld, Amerika.

A gyárnak nagyon jó a humán erőforrása. Tehát minden egyes ágazatnak van igazgatója, amelyik vérprofi és ők szervezik ezt. Az ágazat terméket jelent, a nyersanyag az uborka, kukorica, tehát fel van osztva, a meggy meg az uborka van együtt, és a zöldborsó kukorica a másik. A gyümölcsök, zöldség együtt, tehát ennek van külön igazgatója, és a kereskedelemnek külön igazgatója, külön ember ugye, országonként le van osztva, tehát francia nyelvterület, angol nyelvterület, német nyelvterület, skandináv államok, orosz nyelvterület, tehát így vannak szakemberek és azok ápolják ezeket a kapcsolatokat és ezeket hangolom én össze. A pénzügy, a bankvilág, gazdasági igazgató, pénzügyi likviditási menedzser, hát ezt naponta összehangolatom.

Van a nyersanyag, van a termelés, van a labor, van a kereskedelem, pénzügy, a minőségbiztosítás, és a csomagoló. A csomagolás, logisztika az külön világ, észbontó, ott a kódok, ellenkódok, számjelek, botrányos világ és nagyon precíz. Most ezeket össze kell rendezgetni naponta, ha kell többször, üzemgazdasági adatokat összerendezni, műszaki vezető is van. Az egy nagyon fontos műszak. Azt tudni kell, ilyen gyárnál az informatika olyan szintű, hogy két informatikai mérnököm van, aki az egészet hát most mérnök szakmunkásként kezeli. Tehát ha kell, fejleszt, cserél, ezek a PC-k, ezeket keni-vágja, ugye műhold vezérelt gépek vannak, tehát ezek nagyon magas szinten kell, hogy ismerjék a dolgokat.

Növekedni soha nem tudtunk, növekedni talán idén, jövőre fogok tudni. Tudniillik az életünk '98 óta a piacváltással telik, tehát azt tudni kell, hogy ez a gyár egyik válságból esik a másikba. Na, most, ezekre a válságokra kell különböző válaszokat adni. Ugye amikor ezt a gyárat megvettük, akkor a fő piaca Oroszország volt, mindjárt hogy megvettük, megérkezett az orosz válság, akkor abból nagy nehezen kimáztunk, akkor jött egy orosz devizaválság. Ugye amikor volt háromszáz a dollár, majd lement kétszázötvenre, majd lement száznyolcvanhétre. Ezen buktunk annyit, mint a jóisten. Akkor kivonultunk erről a piacról, akkor visszaesett a termelés, hisz piacváltásnál visszaesik a termelés, akkor felépítettük az európai piacot. Na, felépítettük a német piacot, na, most mi történt Németországgal az elmúlt öt évben? Egyetlen ország, amelyik jól megy, ezért mindenki odament és leverték az árakat. Át kellett jönni más piacokra, a franciára, a belgára, a finnre, svédre, oroszra. Ez megint az volt, hogy nem tudtam növelni a

termelést, mert vonultam ki, a német piac nem vitte, amit eddig vitt, nem adtam annyi árért, ezért ugye kellett tolnom a másakra. Az orosz piac nem a keleti nyitás égisze alatt, nekem nagy orosz piacom volt régen, és azt elevenítettem föl a régi vevőimmel is.

Ezek jó piacok, én a Baltikumot nem látom továbbfejleszhetőnek, ott a vásárlóerő megállt, az oroszban nő, az ukránban nő. De az egy veszélyes piac, ha lehet, oda nem nagyon megy az ember. Ma gyakorlatilag én a svéd, a norvég, finn, ezt a felső részt látom egy kicsit növekvőnek, a franciát látom növekvőnek, az osztrák az kiegyensúlyozottabb, mint eddig. A román nagyon szépen ment, de ott most gyakorlatilag negyven százalékkal csökkent a fogyasztás, tehát ott hihetetlen bukta van. A pezsgés leállt, azért mondom, hogy azért nem tudok növekedésről beszélni, mert folyamatosan piacváltásban vagyok, és a kivonuló piacaim csökkenését kell máshol eladnom. Tehát ha véletlenül stabilizálna a német piac árviszonyok tekintetében, és tovább tudnám növelni a többit, akkor lehetne egy növekedésben gondolkodni.

A magyar piac nulla, nulla. A magyar piac zöldség-gyümölcsben kevesebbet fogyaszt, mint ennek a gyárnak a termelési értéke, az egész magyar piac. Tehát itt az egy lózung, hogy a belpiaci élénkítéssel a gazdaság fog élénkülni. Most én megkérdem, ha én ellátom a magyar piacot, mit csinál a másik tizenkét gyár? Nem lényeges. Mégis csak elvisz ötszáz-hatszáz millió értékű árut, mégis bent vagy a magyar piacon, mégis forintban fizet, aránylag pontosan fizetnek, ott vagy a polcon, most nem mindegy. Gyakorlatilag a speciális ízeket elviszi, tehát azért uborkából gyártunk, mit tudom én, több magyar terméket, mint kovászos uborka, kapros uborka, fokhagymás csípős uborka, tehát ezeket elviszi, ez azért 1,2 millió darab uborka, azért az nem kevés, ha úgy veszem. Ez az össze uborkában egyharmadtól kevesebb. Export a többi, Hollandia, Németország. Ezért mondom, hogy nagyságrendileg a magyar piac nem tud élénkíteni.

Komoly beruházások történtek. Elsősorban a volumennövekedés, tehát ugye egy nagyon érdekes dolog történik ma a technológizálásban. Egy dolgot látni kell, hogy a modern technológia, amely előírja a különböző higiéniai és egyéb előírásokat, ma minél kevesebb kézi munka beavatkozás, annál nagyobb a biztonság. Útban van az ember, azért ezeket a sorokat olyan technológizálással kellett ellátni, amely gyakorlatilag a modern elektronikán alapszik és ezek a gépek kerültek be azoknak a gépeknek a pótlására illetve kiegészítésére, hogy a mennyiséget tudják minőségileg kezelni. Tehát addig, míg ez a gyár gyártott két és fél millió üveg meggyet, addig lehetett kézzel válogatni, amikor gyártunk tízmilliót, akkor nem lehet kézzel válogatni, tehát akkor már emberi kézzel nem tudunk belenyúlni. Tehát itt azt kell elképzelni, hogy itt nyolcszáz ezer üveg meggyet gyártunk naponta, harminc vagon meggyet, nyers meggyet. Ilyen vastagon jön a meggy, na most, ebbe nem tudsz beleturkálni, hogy kiszedd a rosszat meg a szárát, ott már csak az elektronika tud segíteni. Ugyanígy van a kukorica, az uborka nem annyira, még az a leghagyományosabban gyártott termék. Tehát amikor a technológizálás fejlesztése folyik, akkor elsősorban a minőségi követelmények informatikai alapon való technológizálásáról van szó.

Az állandó dolgozó száznegyvenhét fő, kétszázötven az átlaglétszámunk, a csúcson háromszázötven. Nagyon nehéz úgy ez a munkaerő morál. Körülbelül másfél óra kell neki, mire beáll a munkába agyilag, és a munkaidő lejárta előtt félórával már nincsen itt. Tehát nagyon

nehéz, amikor úgy jön be egy dolgozó, hogy kikötötték az áramot, jövő héten kikötik a gázt, nem tudom befizetni a csekket, rettentő nehéz úgy bejönni dolgozni és nagyon nehéz felvenni a munkatempót, és amikor jön a munka vége, akkor már otthon van, akkor már miből főzök, mit főzök. Azért itt a dolgozók döntő többsége egyszer eszik húst egy héten. Tehát itt már el vannak felejtve a kétfogásos ebédek, itt általában egy fogást főznek. Itt azért az értelmesebb dolgozó, én ugye jóban vagyok a dolgozókkal, összességében nagyon sokat ismerek családszinten, sokan felteszik a kérdést, S. bácsi, mi volt az értelme? Nem jutok semmire lassan tíz éve, a gyerek itt van rajtam, nem tud elhelyezkedni, vegye már fel.

„Én annyit kaptam a főnöktől, hogy amíg ő van, addig nem fogok önállósodni.”

B. I. kertész, brigádvezető, munkaerő toborzó és gazdálkodó (2015. 02.25.)

A Partiumban születtem, ott nevelkedtem. A katonaság után, a huszadik életévemet betöltöttem, megcsináltam a román katonaságot, bár ne kellett volna, de muszáj volt, aztán idényjelleggel elkezdünk ide kijárni dolgozni. A nyolc általánost meg a szakmait otthon végeztem, nekem kertész, gyümölcsfaápolói diplomám van, szakképesített kertész, gyümölcskertész vagyok, erről van papírom, kétéves iskola volt és utána kerültem ide ki. Előtte is jártunk ki idényjelleggel, egy hónap, két hónap, a rendszerváltás után, 90-ben már szedtem az E. kft-nek a szilváját.

Az első kijövetel mély nyomot hagyott bennünk, mert gyakorlatilag gyerekként, mert friss volt a román személyazonosságim, tehát tizennégy éves voltam, a két bátyámmal jöttünk szilvát szedni. Akkor már létezett a MIDESZ, a romániai magyar ifjúsági szövetség szervezete, ők szervezték ezt, hát lényegében szájról-szájra terjedt ez az információ, végül is megtaláltuk azt az embert, aki toborzott, megtaláltuk, kijöttünk 1990 szeptemberében, három hetet szedtük a szilvát, majd hazamentünk. Az alatt a három hét alatt annyi pénzt kerestünk, hogy a szüleink együtt nem kerestek annyi pénzt. Édesapám suszter volt, már most hetven éves, nyugdíjas, és édesanyám is suszter volt mellette.

Hogy hova megyünk, azt tudtuk, tudtuk, hogy D-re jövünk, tudtuk, hogy szilvát szedünk, tudtuk nagyjából, hogy mennyit lehet keresni három hét alatt, mert akkor még háromhetesek voltak ezek a gyümölcszedési turnusok és már voltak kint előttünk. Három hét alatt kerestem 8 200 forintot, amiből 2 200 forintért vettem egy Puma cipőt, mert az nekem nagy boldogság volt. Az egyik bátyám akkor volt 15, a másik 17 éves. Én egyedül többet kerestem három hét alatt, mint a szüleim ketten három hónap alatt. Hárman jöttünk ki, hát akkor jelentős változás állt be az életünkben, mert olyan dolgot is megvettünk, amit amúgy soha. Színes televízió, akkor terjedt el, mert nem volt akkor még Romániában, tévé volt, csak pénz nem volt, négyen vagyunk testvérek, hát szegények voltunk, mese nincs, most se vagyunk gazdagok, de most már egészen más.

Négyen vagyunk testvérek, négy fiú, a negyedik bátyám nem jött át, mert neki már volt munkahelye. Én telepedtem le egyedül, de a többiek is kettős állampolgárok. A szülőknek meg sem fordult a fejében, egész életükben, amit dolgoztak, az ott volt, de arról sem volt szó, hogy jöjjenek dolgozni, meg nem is engedték volna, mi már akkor nagyok voltunk.

Kijártam még a katonaság előtt is ebbe a régióba. Voltam az E. kft-nél, azt nagyon nem szerettem, akkor még M. volt a főnök, az még úgy elviselhető volt, de éreztették az alsóbbrendűséget, ők fölöttébb valónak gondolták magukat és ez a mai napig így van annál a kft-nél, aki egész évben ott dolgozik vagy kijön hozzájuk idényben, az nem egyforma ember. A helyieket alkalmazták a szín alatt nyolc-tíz órás csomagolásra, a külföldről jött

vendégmunkásokat tíz-tizenkét órás kinti melóra. Hordjad az állványt, szedjed a szilvát! – hát azért az kemény munka. Persze, amikor már nem győzték helyi munkavállalóval, mert az is egy nagy cég, akkor válogattak be, de akkor nagyon erősen megnézték, hogy kit visznek be. Nem egyszer külalakra válogattak, hogy ez jó nő, bejöhet, az szakadt, az csóró, az nem. Nem a képességekre voltak kíváncsiak, hanem hogy kit viselnek el maguk mellett. Tehát nehogy valaki okosabb legyen, mint ők, vagy jobban csinálná a benti irányítást, mint ők. A kilencvenes évek közepén, de már a vége felé különösen, nagyon látszott, hogy nem tudják helyiekkel megoldani, kénytelenek voltak brigádvezetőket kintről alkalmazni, ott is, itt is.

Amikor M. külön vált, csinált egy egyéni vállalkozást, akkor a következő két évben neki dolgoztam, mint sima melós, ugyanaz a profil volt, gyümölcszedés, válogatás, csak akkor még én nem szerveztem semmit, csak melós voltam. És akkor úgy alakult, hogy egy csoportot rám bízta, ez volt '94-ben, és onnantól kezdve, mint csoportvezető dolgozok itt neki, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Volt az egy év a katonaság, az kiesett, onnantól kezdve minden nyáron itt, és 2000 óta itt is élek.

Akkoriban én vékony voltam, nagyon vékonyka ember voltam, de a szám kétszer nagyobb volt, így fegyelmet tartottam negyven vagy esetleg hetven ember között is, most már ez négyszáz ember, valószínűleg azért választottak ki brigádvezetőnek, mert nagy szám volt, és amit kértek, azt megcsináltuk maradéktalanul. Ahol negyven ember van, ott nem lehet mindenkihez odamenni, oda egy erős hang kell, összehívni őket és erélyesen elmondani, hogy ezt kell csinálni, így kell csinálni. Nem így kéne, meg ezt kéne csinálni, nem, erélyesnek kell lenni.

2003 után bízta meg szervezéssel, amikor már a MIDESZ-es sztori kipukkadt, annak a részleteit nem tudom, mert abban én nem voltam benne. Akkor már egyéneknek adták ki, itt a cégnél a főnök nekem szólt, hogy én szervezzek, a másik cégnél másnak szóltak. Eleinte negyven, ötven, kilencven ember kellett, akkor még párhuzamosan csináltam a két falut, ide is kellett száz ember, oda is kellett száz ember. Csak hát, aki egyszerre két helyen van, az előbb-utóbb önállósul, egyszerre egy seggel két lovat nem lehet megülni, azt el kellett engedni.

Odahaza nagy volt a jelentkezés, tehát tényleg válogattunk. Legelőször az ismeretségi körből, ha valaki ismert valakit, aki gyors kezű, akivel nincsen probléma, nem iszik, nem csavarog, ha valaki ne adj Isten börtönviselt, az szóba se jöhetett már akkor sem, először az ismeretségi körből és a régióból. Volt úgy, nem egyszer, hogy szegény ember lévén, otthon felkerekedtem, autóstoppal bejártam a környező falukat és hazatértem nyolcvan darab emberkének az adataival, hogy megvagyunk.

Akkoriban azt a világot éltük, hogy nekem nem nagyon kellett mondani semmit, mert jöttek az emberek oda, hogy én is mennék, én is mennék, de ez mára megváltozott. Ugye, minden faluban voltak barátaim, bementem hozzá, kijöttem, már a srác mondta is, hogy figyelj, van itt huszonöt, de ebből csak hat vagy négy jó nekünk. Eleve kizártuk a cigányokat, én ezt sosem titkoltam, mert ugye együtt éltünk hónapokig gyakorlatilag, és én nem akartam cigányt magunk között tudni. Nagyon jól csengett M. neve, mert ő valamennyivel, öt forinttal, négygel vagy egy forinttal, teljesen mindegy, mennyivel, de valamivel mindig többet fizetett, és ő mindig

kifizette. Mert akkoriban is voltak olyanok, hogy elhozták őket, két hét után hazaküldték őket, és még pénzt sem kaptak. Jó neve volt a főnöknek, nem volt nehéz toborozni, elmondtam meggyesedés, esetleg szilvaválogatás, szilvaszedés. És akkor egész nyárra be voltunk biztosítva, június közepétől szeptember közepéig, a szilváig volt munka, mert akkor még nem volt alma.

Amikor vége volt a munkának, általában hazamentek az emberek, és legalább a csoport fele akkor nem dolgozott otthon a következő meggyig, mert akkor annyit lehetett keresni a szedéssel, a három hónapi melóval egy évig kihúzta. Nem családról, hanem emberekről beszélünk, eleve be is határoltuk, hogy a felső határ huszonnégy év, a felett nem hoztunk, hoztuk a tizennégy-huszonnégy év közöttieket. Akkor még ott voltak munkahelyek, meg nem is jöttek családos emberek, nem is akar jönni, a fiatalember próbált nyitni, hogy hátha megboldogul, meg valami csak jobb lesz, mint otthon. Van, akinek bejött, van, akinek nem. Na, akkor megbukott ez a formátum, onnantól leosztották, és mi szerveztünk mindent, az ideszállítást, a hazaszállítást, én csak azt tudom elmondani, hogy mi hogy szerveztük a főnökkel. Megbeszéltük a buszt, román busszal hoztuk őket ide, román busszal vittük haza, mert olcsóbb volt, mint a magyar. Fizetés június végén, nem három hétben határoztuk meg, hanem egy hónapban, vége volt a turnusnak, fizetés, haza, két-három nap otthon, busz, vissza. Volt, hogy forró váltás volt, tehát amelyik busz vitt haza embert, az hozott csoportot.

Ez változott, a miértet nem tudom, csak sejtem. A kétezres évek közepén már megnyílt, ha nem is hivatalosan, de ki lehetett menni németbe dolgozni, Angliába dolgozni, Spanyolországba, Olaszországba dolgozni. A diákok inkább odamentek, mert inkább vakáció volt Szicíliában lehúzni egy hónapot, körbe tengerpart, de pénzt is kaptak érte, és mi kénytelenek voltunk megválogatni a cigányokat. Aki olyan, akit ismertünk vagy az ismerős ismert és olyan, akkor az jöhet. De aztán ezt is kinőttük, sőt, annyira megváltozott az egész dolog, hogy olyan három éve már, hogy a cigányok között sem tudunk válogatni. Nyilván itt is van egy minimum, aki börtönviselt, nincs erkölcsi bizonyítványa, cigánytól kérünk erkölcsi bizonyítványt, börtönviselt ide nem jöhet. Bár a cigányoknak az értelmesebbje, akinek egy kicsi esze is van, az elmegy messzebb, több pénzért. Valami biztos a gazdaságban is volt, nem tudtak többet fizetni a gazdák, elmentek messzebb. Magyarország még mindig vonzó, olyan szempontból, hogy az idén visszajöttek olyan emberek, akik tíz évvel ezelőtt dolgoztak itt, dolgozott olaszban, spanyolban, de messze volt. Itt két óra vagy három óra hossza alatt otthon van. Spanyolból az napok, s bármi van, nem tud hazaszaladni, az nem jó. De ők családosok. Itt van, két hét után fogja magát, hazaugrik két napra, visszajön.

Most már cigányokkal be kell érnünk, bár az elején nagyon válogattunk még a magyarok között is. Tavalyi évről beszélünk, tavaly négyszázan voltunk, ebből százharminc a magyar, a többi cigány. Odajutottunk, hogy kénytelenek voltunk cigány brigádvezetőt is alkalmazni, mert ezek cigányul is beszélnek, nem egyféle cigány nyelvet beszélnek, hanem melyik milyet.

Most már ott tartunk, hogy azt hozzuk, aki jön. Azt meghatároztuk, hogy ötvenöt év fölött ne legyen, de ötvenöt és huszonnégy év között óriási a különbség. De még így is van, aki hatvannégy-hatvanöt éves, de visszajár évek óta, nincs vele gond, akkor annyi csak legyen, hogy jöhessen dolgozni, ha már évek óta idejár.

Van két cigány régió, így mondom, az sz-i cigányok, azok nagyon mocskok. Azok között van rabló, gyilkos, kukából eszik, egymást meglopják, odapiszkolnak az ablak alá. Na, ezeket nagyon megválogatjuk, ezek csak akkor jöhetnek, ha jön velük az ottani képviselőjük, a helyi önkormányzatban van képviselőjük, ha az is itt van, na, ez rendben tartja őket. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a város polgármestere az én bátyám, akivel annak idején itt szedtünk meggyet, na, akkor ott átesnek egy szűrőn, hogy ki jöhet szóba, a képviselőjük meg megint megszűri. Akkor van egy másik falu, egy román cigányfalu, L., mintha nem is egyformák lennének. Azok beilleszkednek, rendet tartanak, csak enni legyen mit, ha van mit enni, azok a csillagot ledolgozzák az égről.

Ugyanakkor, hogy elkoptak a diákok, látjuk az arányt, a főnöknek, mint termelőnek nem rossz, mert a cigány kétszer annyit leszed ugyanolyan minőségben, mint egy diák. És a költsége ugyanannyi, ők alkalmi foglalkoztatással vannak itt, a járulék ugyanaz a diáknál és a cigánynál is. Ötszáz forint a diáknak és ötszáz forint a cigánynak, csak a cigány leszed kétszáznyolcvan kiló meggyet, a diák leszed hetvenet vagy hatvanat, sőt, annál többet nem is nagyon szednek. Azok között is van ügyes, aki dolgozni akar, leszed, száz-százötven kilót, de általában nem szednek a diákok. Ugye, itt körben vagyunk ültetvényekkel, a cigány felkel négy órakor, elszív egy cigit a fa alatt, na, akkor már fél öt van, látom a fát, elkezd szedni. A diákot költeni kell, hogy gyere, menjünk dolgozni.

Az sz-i cigányok hajtósak, ide mindenki pénzt keresni jött. Az sz-i cigányok között is vannak ügyesek, meg, ha itt van a vajdájuk, ahogy mi hívjuk, akkor ők is dolgoznak, meg más a helyzet velük, mert csak veszekedni kell velük, ha nincs itt, de ezt már megszüntettük, hogy nincs itt a vajda. Az sz-i és az l-i cigányt nem lehet összeengedni, nem lehet egy csapat, mert kinyírnám magam. Az sz-i cigányok hangosan beszélgetnek, az l-i cigány meg csendben van, és nem bírják. Az sz-i cigány gazember, kihagyja a rossz fát, az l-i veszi sorra, ahogy jön, akkor veszekednek, előbb-utóbb kibújik ebből is a cigány, nem szabad őket összeereszteni. Külön brigád az sz-i, külön az l-i cigányok és a magyarok megint külön vannak. Néha kénytelenek vagyunk egybe tenni őket dolgozni, de a szállás az sosem egy helyen van, sajnos a cigányokat kénytelenek vagyunk külön tartani, ott is megvan, hogy ez az l-i, ez az sz-i rész, és a diákokat megint külön tesszük, teljesen külön.

Nemek szerint nem válogatunk, többségben vannak a férfiak, metszéshez mindig férfiakat foglalkoztatunk, de vannak párok is, és kell a női munkaerő is, gallyat kaparni, most már van számóca, számócát tisztítani, többségében férfiakat alkalmazunk, úgy hatvan-nyolcvan vagy ötven-ötven százalékban vannak a különböző neműek.

Ez az idény nagyon megváltozott ám, most akik itt vannak állandóra a munkásszálláson laknak. Amikor kezdődött, akkor azt mondtuk, hogy megyünk haza, fiatalok voltunk, alig volt köztünk húsz év feletti. Most meg alig van húsz év alatti. Akkor úgy volt, hogy egy hónap után mindenki haza pénzzel, éltük a világunkat. Most kijöttek januárban az emberek, húsvétig nem tervezik a hazamenetelt. Nem tudom, miért, ezek már idősebbek, családosok, itt a felesége, a gyerek otthon sulizik, küldik haza a pénzt. Húsvétkor hazamegy, otthon tölt egy hetet és jön vissza.

Folyamatosan van nálunk ennyi ember, sőt holnap vagy holnap után jönnek még nyolcan, tehát meló az bőven van. Kialakult egy törzsgárda.

Vannak, akik letelepedtek itt, mi csak karácsonyra hazaugrunk, ott vagyunk három napot és visszajövünk. És vannak olyanok, akik itt vannak egész évben, haza-haza ugranak, de ők hazamennek decemberben és csak január elején jönnek vissza, ez a többség. Vannak házastársak, élettársak, agglegények is, nálunk sok agglegény van, hát sok, négy van, aki már negyven fölött van, az már nem fog megnősülni, legalább is nagyon kicsi az esélye.

Az állandó munkások zárt kör, hát van egy cigány, de az normális, tiszta, rendes, de ide a mai napig nem engedünk be újat, csak akkor, ha van ismerőse, az szól, vagy én megkérdezem, hogy srácok van négy hely, tud valaki valakit ajánlani vagy hozzak én, ha tudd, akkor azt, ha nem, akkor meg hozok én, intézem, ahogy szoktam otthon. Édesanyámnál meg van hagyva, hogy egy jó képességű fiatal magyar ember, vagy bármilyen, ha rendes, dolgozik, ha traktoros vagy sofőr, ha van jogosítványa, az már előny, akkor bármikor jöhet, de azt tudják is ott, ha valakinek megszűnik a munkahelye, vagy úgy gondolja, akkor lemegy, szól és a következővel már el is jöhet.

Olyan világot élünk, hogy a vevő diktál. A vevő kijön a kertbe, Mercedessel, de olyannal, amilyent még életünkben nem láttunk, megmondja, hogy ő úgy akarja, hogy szárával legyen leszedve, húszmilliméteres legyen a meggy, egyforma színnel, tehát a világos az a fán maradjon, ne dobja el a földre, mert az beérik még, ez a mi érdekünk. Na, és ezt ellenőrizzük. Először is, hogy a vevőnek megfeleljen a minőség, ez a legfontosabb, aztán azt, hogy a fa le legyen szedve rendesen, nem felében-harmadában, a fej felett ne legyen leszedve, mert ott nyújtózkodni kell, esetleg állványozni kell. Ezeket ellenőrizzük, minden csoportnál van egy brigádvezető, nem az emberek választják, mert abból semmi jó nem lenne, abból csak veszekedés és vita lenne. Ezt én magamra vállalom, én kinevezem, de már eleve úgy jönnek otthonról, hogy csoportonként, ez már a toborzásnál megvan, ide-oda, keresztül kasul jelentkezhetnek hozzájuk. Vannak, akik népszerűbbek, vannak, akik kevésbé népszerűbbek, nyilván azok a kevésbé népszerűek, akik a cég érdekeit veszik figyelembe elsősorban, hogy le legyen szedve rendesen, meg teljesítmény is legyen, az a kevésbé népszerűbb. A brigádvezető a csoport átlaga után kapja a bért, a csoport keres x összeget, azt elosztják, ahányan vannak a brigádban és annak az egy egész valahányszorosát kapja, esetleg, ha nagyon jó, akkor a kétszeresét.

Mikor még otthon voltam, akkor kijöttem idénybe dolgozni és én azon kivételek közé tartoztam, akik otthon is dolgoztak. Otthon volt egy olasz borszabász cég, és oda beálltam szeptembertől ápriliséig, ahogy indult ez a toborzási meló, mert azért van ott mit szaladgálni. Fogadta az olasz, hogy én csak télire megyek hozzá borszabásznak. A borszabászatot nagyon utáltam, aki kint levegőn nőtt fel, annak a bezártság börtön, még ha nem is annak tűnik. Egy félautomata gép volt és a cipőt kellett szabni, azt csináltam. Normára kellett dolgozni, megadták, hogy nyolc óra alatt mennyit kell megcsinálni, a töredékét tudtam keresni az itteni pénznek, azért is hagytam ott mindig, de akkor még nem volt nekem télen meló, akkor még nem alakult ki úgy, pénz meg kellett, úgyhogy dolgoztam ott.

Mikor jártam kidolgozni ide, nekem volt otthon barátnőm, majd mennyasszonyom és később megnősültem, utána is jártam ki dolgozni, majd elmaradtunk a feleségemmel, és onnantól kezdve, hogy elmaradtunk, már haza sem mentem, onnantól települtem ide, mint egyedülálló. Míg ez a probléma nem volt, addig úgy képzeltem, hogy itt dolgozom három-négy hónapig, hazamegyek, befektettem, földet veszek, bármit csinálok vele, télen kihúszom és jövök vissza, de ezt áthúzta a sors. Időközben lett egy barátnőm, együtt költöztünk, ideiglenesen laktunk a munkásszállón, és ott adtam be a letelepedési kérelmet, én még végigjártam az egész hercehurcát, nem hogy bevittem az őseimről a papírt, hogy megvan, hanem nekem kellett végigmaszírozni, 2002-2003-ban volt. Akkor a főnöknek nőtték az ültetvényei, azt metszeni kellett, és az óta télen és nyáron is volt folyamatosan meló, azóta állandóan itt vagyok.

A mi cégünkben a főnökön kívül senki sincs, aki helyi lenne, arról nem tudok, hogy miért alakult ki, talán csak sejtem, de amit tudok, az az, hogy nálunk a munkamorál az teljesen más, mint a helyiinek. Ugye az emberek itt vannak a munkásszállón, ha reggel esik az eső, akkor nem megyünk ki, a falusiak kinéznek, esik az eső, jól van, akkor szabad nap. De ha reggel nyolckor megáll az eső, akkor mi kimegyünk dolgozni, egy falubeli már nem, nem megy ki. Persze ez lassan változott, mert a vállalkozók mutogattak, hogy persze az M. emberei még délben is kimennek, ha kell, szépen lassan átveszik, mert kénytelenek átvenni. Ha dolgozni akarunk, ha pénzt akarunk keresni, akkor, a mezőgazdaság olyan, hogy akkor dolgozunk, amikor lehet. Ha délig esik az eső, akkor délután megyünk ki négyszáz vagy kétszáz, vagy száz emberrel szedni. A gyümölcs azt nem tudja, hogy neki most nem kellene érni.

Volt a nagy szerelem, majd elhatározás, hogy házat veszünk, ez pont akkor, amikor a válság robbant, 2008-ban, legalábbis nekem a K&H-s azt mondta, hogy én vagyok az utolsó abban a banki intézetben, ahol voltunk, hogy én vagyok az utolsó, aki kapott svájci frank alapú hitelt. Megvettük a házat, jött a baba, saját házunk van, kaptam hétmillió forint hitelt, nyugodtan írják ki, azóta fizetem rendszeresen, becsületesen, és a mai napig, körülbelül tizenegy millió forint tartozásom van, csodálatos, imádom, de én azt mondom, hogy köszönöm, mert kaptam hitelt, van házam. A feleségem is kinti, magyar ember hozott anyagból dolgozik, ő román nemzetiségű, de sz-i, Sz. lakosságának kilencven százaléka magyar volt, ő abba a tíz százalékba esett, de anyanyelvi szinten beszéli a magyart. De van benne magyar is, talán az egyik dédnagyanyja magyar volt. Itt ismerkedtünk meg, én már akkor itt dolgoztam, ő kijött ide, mert kilátástalan volt a helyzet otthon. Most van egy ötéves kisfiam és egy hároméves kislányom, ők már magyarok, ide járnak oviba, én sosem, mert én sz-i vagyok és az is maradok.

Nekem van ez a munkahelyem, innen hazamegyek, kertes házat vettünk, hát parasztember lévén, ahogy apám mondaná, föld nélküli paraszt, mert földünk nem volt, a kertet beraktuk számocával. Akkor az bejött, megvettük a mellettünk lévő kis házat, azt önerőből, azon nincs hitel, beraktuk számocával, az is bejött, akkor megvettünk egy másik telket, azt is beraktuk számocával, úgy hogy nekem per pillanat három hektár számocaültetvényem van, ami saját. Ezt munkahely mellett, tehát itt vagyok négyig, fél ötig, ráülök a kis traktoromra és akkor szántok, trágyázok, bármit megcsinálok, a feleségem napközben meg most is bent van a fóliasátrakban és gyomlálja a számocát.

Már otthon is próbálkoztam szamóccával, nem volt rossz, mikor sikerült itt a házat megvenni, akkor annak nagyobb kertje van. Majdnem egy fél hektáros kert, akkor belevágtunk. Egy forintunk nem volt, az egyik ismerősömmel közösen csináltuk, ő finanszírozta az egészet végül aztán. Közös lónak túrós a háta, abból csak veszekedés lett, de végül tisztáztuk, nincs harag, én azt sosem felejttem, hogy ő segített nekünk, azóta már én is segítettem neki, hát már nem tartozom semmivel. Beraktuk azt a kis kertet, 18 száz méteres bakhát, sok szamóca termett, de szerencse is kell hozzá, mert akkor a környéken elfagyott a szamóca, jó árban tudtuk eladni. De hozzáteszem, hogy mikor volt másfél hektár szamócánk, a jó Isten adott egy olyan fagyot, hogy mindenünk lefagyott, de a főnök szamócája 100 méterre volt, annak semmi baja nem volt. Egy száraz hideg légtömb érkezett, a szamócánkat leradírozta, mindegy hogy mekkora volt a szamóca, tök fekete volt, a főnökének semmi baja nem volt. Akkor az ember elgondolkodik, hogy miért is van. De a következő évben meg visszaadott mindent, kamatostul. Akkor, ami bejött azt beraktuk az egészet a másik telekbe, a házba, aztán szerencsénk volt, mert mögöttem egy egyhektáros telek volt parlagon, azt senki nem művelte. Először azt kibéreltem két évre, majd ami abból termett haszon, abból megvettem a földet. Ez négy telek ára volt, nagyon drágán adták, másnak nem ért volna annyit a mennyasszony, csak nekem, de mindegy, kitermeltem, meg tudtam venni.

Most ott tartunk, hogy van három hektár szamócánk, gyakorlatilag minden gépünk megvan hozzá, ami kell, bakhát húzó, kistraktor, permetező, ezt maszekban csinálom és büszke vagyok rá, hogy ez van. Értékesítés nagybani piacon, őstermelői piacon és neppernek is, tehát viszonteladónak is adnom kell, mert hál Istennek annyi van, hogy ezt nem tudom eladni. Kiskereskedők járnak le, nekem a mázlim az volt, hogy szép volt, még egy láda nem jött vissza sehonnan sem.

A szedést csakis kinti munkaerővel oldom meg, mert már a főnöknek is van hat hektár vagy hét, és amikor idejön nyolcvan ember, akkor nekem is kell vagy tíz ember és itt laknak a szálláson, és akkor annyival van több. Nekem ki kell fizetni a főnök fele a szállást, az 2000-2500 forint. 2012-ben nyertem egy pályázatot, amiből végül is nem lett belőle semmi, de nem bánom. A vállalkozásnak muszáj volt tisztába tenni, nem mehetett a feketemunka, úgyhogy két éve már teljesen legális a foglalkoztatás, hozzám vannak bejelentve, de a szálláson laknak. Tavaly sem volt rossz év, ha már beszélgetünk, elmondom, hogy vettem egy kis házat, az idén már ott fognak lakni és csak besétálnak hozzám. A szamócaszezon egy hónapig tart és tíz-tizenkét ember kell hozzá. Tíz emberrel lehet szedni kétszázötven láda szamócat, mindjárt mondom, hogy másfél tonnát, úgy hogy az ne legyen összebarmolva, szépen legyen csomagolva, tényleg piacképes legyen, akkor az mindenkinek jó, vevőnek, nekem, a melósnak. Teljesen mindegy, hogy férfi vagy nő, tavaly az egyik barátom rábeszélte, hogy hozzam ki az anyját, alkoholista a néni, de kellemesen csalódtam, a legjobb munkás volt. A szamóca olyan, hogy ha esik egy kis eső, neki kezd rohadni, azt szedni kell. Ez a néni utolsónak ment be, már majdnem szakadt az eső és elsőnek ment ki, és minőségben, de mennyiségben is megszédett annyit, ha nem többet, mint a többiek. A szamócat órabérben szedik, mert a szamóca nagyon törik, ha teljesítményben szedik, akkor sietnek és törik a gyümölcsöt, az nem jó. Tavaly ötszázötven forint nettót fizettem órabérben és kifizettem mellé a járulékot.

Úgy vagyok vele, hogy ha megszedsz egy munkanap alatt nyolcvan-kilencven kilót, azzal már elégedett vagyok, de ez sem mindig igaz. A szá móca az elején darabos, az elején jobban gyűlik, a vége felé már apró, nehezebben gyűlik, de hát azt is le kell szedni.

Ilyenkor én vagyok a vezetője a munkásoknak, valamennyinek, de ha beindul a szezon, azt egyedül már nem bírnám, arra vannak a brigádvezetők, azokkal tartom a kapcsolatot, de kimegyek és is ellenőrizni, a szedők vödrét megnézni, mert az az érdekes, ami a szedő vödrében van, mert a depóban azt már tudják cicomázni. Reggel négykor kelek, fél ötkor megyünk ki, mire körbe járom a négyszáz embert, dél-egy óra van. Nem megyek mindenkihez oda, csak megállok a csoportnál, bemegyek, ha nyolc csoport van, akkor végem van, az nagyon sok. Akkor este be a hűtőbe, ott a csomagolás folyik, hát azt három éve leosztottuk, ott van egy felelős, aki a csomagolásért felel, ő meg nem konfrontálódik, nem veszekszik. Ha valaki nem dolgozik, akkor szól nekem és megyek és én elintézem. Én vagyok az egyetlen ennél a cégnél, akitől mindenki tart, de hát én tudom igazán számon kérni a munkát.

Én annyit kaptam a főnöktől, hogy amíg ő van, addig nem fogok önállósodni. Tudni kell, hogy idős, még öt-tíz évig aktív, addig mellette maradok, de másnak már nem szeretnék dolgozni, akkor ki fog nőni a lábam, akkor már saját lábamra állok. Ez a terv. Számócában gondolkodom, gyümölcsstermesztésben, ebben nőttem fel, ebben lettem ember, még van egy félhektárnyi cseresznyém is, maradok a gyümölcs mellett, az iroda nem nekem való.

„Próbálkozunk mi mindennel, de sose jön össze semmi.”

F. L. szezonmunkás

(2014. 02.10.)

Úgy kezdődött az egész, a faterom, az én apukám az már most tizenhárom éve, hogy meghalt. Előtte ő a téészenben dolgozott, mint kertész. Tizennyolc évig volt ott a kertészetnél, oszt akkor ott egy pár embere őneki is. Az almás, a gyümölcsös kertben dolgozott. Huszonnyolc hektáros almás volt, oszt akkor szóltak neki a faluban is az emberek, hogy I., nem jönnének? Egy pár ember, metszegesetek, oszt őneki volt brigádja, úgy maradt, utána azok az emberek, egyik erre ment, másik arra ment, utána felvett engemet, megtanított metszeni, akkor én a sógoromat, meg az egyik havert... Utána úgy működött, hogy apuval mentünk egy páran, aki benne volt, apukám meghalt, én maradtam benne meg a sógorom. Tehát ketten voltunk, vagyis utána meg hárman, mert jött a haver, és valahogy felbomlott a csapat, nem egyeztünk. Én megkértem az árát a kertnek, hogy azt mondtam, hogy na, most ezért a fáért ne kérjünk, csak mit tudom én százhatvan forintot, ne sokallja a gazda, hogy jövőre is hívjon, őnekik nem volt elég, nekik kétszázhusz forint kellett. Akkor menjetek, és kérjetek kétszázhusz forintot. Lassabban metszettek, elmaradtak, és én meg nem szeretem az olyan dolgot, egy kis ital, ez-az, én meg csináltam magamnak egy brigádot. Szóltam egy-két havernek, a mai napig is megvagyunk, kiváltam tőlük, csináltam egy kis csapatot magamnak. Azoknak az embereknek, ha most is szólok, hogy fiuk, figyeljeteK ide, hétvégén megyünk, mert itt van ez a kert ezt meg kell csinálni, jó, hétre megyünk, már megyünk.

Mindent vállalunk, ami létezik, amiért pénzt adnak, mindent vállalunk. Azt meg úgy csináljuk a favágást, hogy felébe. Hogy mondjuk levágtunk százhatvan köbméter fát, nyolcvan köbméter a mienk. Én legalább, mióta ez a metszés megy, engemet ismernek a faluban, hogy én mindent tisztességgel megcsinálgotok. És akkor elment a hírünk, hogy jó csapat vagyunk. Gyuri bácsi az tudna rólunk beszélni eleget, mert őneki is sokat dolgoztam, meg hát van köztünk három olyan normális fűrészkes ember, aki...

Most lássa azt a gazda is, hogy mennyit dolgozunk egy fán, meg hogy mennyi fát tudunk egy nap megcsinálni, de vannak olyan gazdák is hogy, Lacikám mennyi? Látod te is, figyelj, kétszázötven forint, már csináljuk is, nem kell neki mondani, tudja. De annak nem szól jövőre se, hogy izé, hogy most én, ha maradni akarok, Laci, ennyi, jó, még mindig belefér az árba, mert egyből annyit mondott, hogy úgy örültünk neki, mint a tyúk a takonynak, hogy na, most keresünk egy nap négyezer ötszáz forintot, mi pénz az! Olyan ez a napszám itt a faluban, hogy van egy pár nagygazda, és akkor gondolja meg, összehívták itt egymás közt, ne adjunk nekik, csak kétezer hétszáz forintot, úgy is eljönnek. Összebeszélnek, és nem adnak se órabért, nem adnak többet semmit.

Hát most itt van ez a Gyuri bácsi, akiről beszélek, fűrészkes elmentem, jóba vagyunk az óta is, de nem megyek neki többet fűrészkesni, megmondtam neki, háromszáz négyszáz forintos órabért adott volna nekem, hogy fűrészkesjek neki. Most gondolja meg, motorfűrészkes, én nagyon értek hozzá, tudja mindenki a faluban, elismert fűrészkes vagyok tényleg, és nem ad többet, akármit

csinálok vele. Én meg oszt befejeztem vele, ha neki fűrészelni kell, keressen más bolondot, aki elmegy neki fűrészelni. Én csak azért négy-öt kocsi fát felvágok neki meg még plusz össze is rakom neki, csak őneki, oszt akkor énnekem meg a havernek, kettőnknek adott nagy duzzogva nyolcezer forintot. Ő meg bevitt majdnem kétszáz mázsa fát, akkor hol van itt, akkor nekünk mi a hasznunk belőle?! De amúgy meg ővele volt az is, hogy ideadta felébe a fát, hogy vágjuk le, olyan is volt, érti, akkor ő is belátja most már, nem megyen ez a háromszáz-négyszáz forintos órabér, hogy menjek neki fűrészelni, senki, vagy akkor mondja azt, hogy itt a fűrész, itt a benzin, mennyiért vágtok nekem ki egy tankkal az erdőben. Oszt mászkálni kell a gallyba, ott oda kell ügyelni, hogy az ember vállal el ne vágja, vagy valami, mégse mondja, hogy na, fiuk, itt van, adok kétezer ötszáz forintot egy tank benzinért, kifűrészelitek oszt kész. Akkor azt mondom én is, hogy akkor dolgozok, akkor én is megcsinálok három-négy tankkal, és akkor megvan nekem is a hatezer vagy hétezer forint, de őneki még egyszer annyi marad. És nem kap embert, itt van neki, nem tudom hány hektár erdő, vágni kéne, miránk számol, de én megmondtam, hogy én nem megyek neki, azt mondom, én nem vagyok vele haragban, de én ennyi pénzért nem megyek. Nem vagyok én bolond.

Kimennek ukránba és az orosz meg idejön, eljön kétszáz forintért, leveri még az is az árat, kétszázötven forintos órabérért egész nap szedik az uborkát. Akkor én hogy' kérjek háromszázötven forintot? Mert az ottani pénzükhöz az nagyon jó. És rákényszerítik itt is a faluban az embereket, elmennek inkább, kétezer hétszáz forintot keres egész nap, megyen, mint a bolond, mert hova menjen, mit csináljon? Akkor jön az orosz befele.

Tizenkilencezer forintot kaptam a múlt hónapban, decemberben, és itt van a két gyerek, a feleségem, a derekam. Tizennégyezer a villany. Még jó, hogy el tudtam adni egy kocsi fát. A feleségemnek van két szakmája, élelmiszertartósító, szakács, meg érettségi, a városban dolgozott, de a cég felbomlott, csődbe ment. Aztán két vagy három évig szakácsként dolgozott, de a csárda is bezárt. Most le fog járni a gyes, és most nagy a káosz, mert három hónapig nem fog kapni semmi pénzt, még az a magyarul megmondva, az a nyomorult huszonkétezer forint se jár. Mert három hónapig regisztrálják az embert, és hogyha rögtön nincs olyan, aki felvegye, például a hivatal, vagy nem tudom én mi, vagy ilyen átképzési tanfolyamot nem lehet vállalni, akkor még a munkaügyitől vagy a hivataltól sem jár három hónapig sem a szociális, sem az álláskereső akármik. Nem tudjuk, mi lesz. Esetleg fölveszik közmunkára valahova.

Én tizenhárom éves korom óta rakodó munkás lettem. Az iskolából kerültem kifelé, már félévet a nyolcadik osztályban egy fuvarosnál voltam rakodó munkás, ezt vagy húsz évig csináltam. Mikor a hivatalban lettek ezek az akármik, na, akkor felvett a polgármester. De közben olyan három hónapokra, két hónapokra felvett, attól én mentem tovább rakodni. Mikor fel tudott venni, akkor idejöttem dolgozni, mikor nem volt felvétel, akkor mentem rakodni. Most itt vagyunk a vízügnél, negyvenkilencezer ötszáz forint. A metszéssel szerintem azt a hetvenezret havi szinten meg tudtam volna keresni. Ami itt nagyon jó pénz a faluban. Hát most hogy itt vagyunk a vízügnél, az első évben a folyamosokhoz vettem volna fel bennünket, már úgy, hogy a folyóparton kellett volna dolgozni, a folyó rézsűjéből vágni ki a bokrokat, meg az akármiket, na akkor felvettek bennünket, akkor kaptam hatvanezer forintot tisztán. Akkor azt mondta az ember, nem kell elmenni a városba, hanem itt vagyunk a faluban, kilométerpénzt is kaptunk

ráadásul meg ruhapénzt is. Na, ezzel együtt hatvankétezer valamennyi száz forintot kaptunk kézhez, hát az nagyon jó, jól van, dolgozni kellett érte, de itt volt, nem kellett elmenni sehova.

El van kopva három csigolyám és becsípődik közé, időnként becsípődik, akkor aztán, de még ilyen hosszan nem volt. Bementem az orvoshoz gyógyszert íratni, hogy valami gyógyszert csak írjanak már ki, fájdalomcsillapítót. Azt mondja nekem a doktornő, azt mondja, nem vagyok benne a gépben, nincsen ellátásom, hát mondom, fel vagyok véve a vízügyhöz, hát nincsen, azt mondja, majd a gyógyszertárban is fognak szólni. Még ilyet, benne se voltam a gépben, jól fel voltam véve. Sikerült aztán rendezni, mert valami rendszerhiba volt, oszt mondom, most lehetett volna egy komoly bajom, az egy dolog, hogy rendszerhiba volt, most esetleg volna öt-hatszáz ezer forintot a kórházba, mert volt egy rendszerhiba? Röhej az egész.

Ez a vízügynél január másodiktól most április harmincig tart, utána, hogy mi lesz, nem tudjuk, bízunk benne hogy hosszabbítanak bennünket, de hát egy kis fizetés jó lenne, hát úgyse lesz most semmi. Nem szoktak bejelenteni, ha metszeni, fát vágni megyek. Hát most a faluban már nem tudom, hányszor küldik rám a vám-és pénzügyőrséget, olyan is volt. Amiért feketén dolgozok, kint metszek. Nem volt még hál' istennek lebukás, ne is legyen, de volt már, aki lebukott, nem kevés pénzeket fizetett. Most is ott az erdész, pedig azt mondta, hogy ehhez nem kell semmiféle papír, most hogy vágjuk a fát, megvan az ütemterv, énnálam vannak a térképek, minden, határ hogy hogy van, de azért mégis félünk, hogy valaki feljelent bennünket, hogyha kijönnek, mit mondunk. A gazdák felébe vágjuk, minékünk az a fizetségünk, hogy adnak fát. Azt mondta az erdész, hogy ebből baj nem lehet.

Most hát olyat csinál a gazda, hogy három-négy almát nem hagyott levenni, hogy haza vigye a pulyájának. Hát milyen gazda az olyan, na. Akkor nem fukarság? Közbe meg kapott negyvenmillió forintot, én tudom, hogy mennyit kapott az almájáért. Meg olyan is volt, hogy ment a néni, oszt akkor, fiam, menjél csak vissza, még ott van az az egy-két alma, menjél csak vissza, másszál fel a fára, oszt piszkáld le azt az egy almát is. És ő is kapott abban az évben majdnem húszmillió forintot az almából, mert azt az egy almát is lerázatta, hogy az az egy alma ne maradjon ott, és vissza kellett menni az ötvenedik fától a századik fához, hogy azt le kellett onnan venni, ilyen is van. Majdnem mind ilyen sajnós.

Vannak olyan gazdák, hogy kenyérre lehetne kenni, tisztességesek, olyanok is vannak sok, kóla, álljatok meg, ne szaladjatok, nyugodtan szedjétek az almát, ne törjétek, ilyen is van, gyertek, igyatok egy kis kólát, gyertek, csináljuk, de van olyan is, hogy hét órától öt óráig ott voltam. És 4.55-kor azt mondja, hogy fiúk gyertek csak, még ezt a konténert szedjük meg. Öt perc alatt egy konténert, három mázsa húsz kiló almát. Azt mondja, szedjük meg gyorsan, és kiderült, hogy ezt az egy konténer almát megszedjük neki öt perc alatt, ki tudta belőle fizetni az egész embereknek a napszámját. Akkor nem kapzsik, hát akkor, vagy mit lehet mondani?

Olyan is van a faluban is, van, aki tudja, hogy meg kell becsülni az embereket, a mai napig is van embere, én, ott volt Karcsi, én mondtam neki, Karcsi senkiét se metszem meg, van neked ezer fád, nem tudjuk, hogy hogy, de mire nyitik a fa, meg lesz metszve. Mert tisztességes ember. Most is elmentem hozzá, Karcsi ide figyelj, nem kérek, ha teszel rá, magadtól teszel rá, ha nem

teszel, nem teszel, nyugodj meg nem fogunk összeveszni. Már akkor mit csinál, már akkor most, na, menjünk, oszt megcsináljuk, vagy két hétvégén elvégzem, otthagynom inkább az erdőt a fiukkal és megcsináljuk azt is. Oszt tudjuk, ha jövőre nem lesz erdő, akkor oda lehet menni, lesz egy kis pénz.

Akkor is tudtam mozogni nagyjából, akkor, amikor a hivatalban dolgoztam, hétvégén elmentünk dolgoztatni. Az biztos, hogy májusban a meggy, cseresznye, ez megyen egy másfél hétig. Cseresznye annyira nincs senkinek, általában egy-egy háznál van egy-két fa. Nem is veszik mostanában, nem jönnek a románok. Aki uborkázik, annál általában ilyenkor már jelentkeznek, akikre számít, nem lehet azt mondani, hogy ezt kilököm, oszt gyere te, mindenhol megvannak a biztos emberei, ha nem, akkor énnekem mondja az árat, én azért nem megyek el, hívja az orosz, van ilyen, ki se tudom fejezni, mi van. Most én is azt mondtam a fiuknak is, hogy ne is várjunk, oszt köp rá, ha csinálnánk, hát nézd csak, hány embert elhajtottak már előttünk, miránk meg mindig számítottak, mert látják, hogy tisztességesen megcsináljuk. Hát voltak olyan k-iak, hogy bementek a kertbe, ú, összevissza fűrészeltek mindent, jó, szálljatok le a fáról, menjetek hazafele, elzavarták őket, a brigádot. De hányan jártak így!

Nagyapám juhász volt, kijártam negyedikes korom óta, kampószáron fogtam a juhot, mutatta, hogy kell körmölteni, lefertőtleníteni a sebet, mutatta, hogy mit kell csinálni a kossal, mit kell csinálni a báránnyal, mikor ellik, én is tudom. Gyere, visszük a bárányt, oszt megyen utána, vagy megszoztatni azt a bárányt, alátenni az anyja alá, vagy elvenni tőle, hát tudok én is ilyeneket, most itt nőttünk fel, bizony. De a gazdák tudják, hogy úgyse mennék, mert tudja, hogy nem adja meg azt a pénzt, mert tudja, hogy keveset ad és azért úgyse mennék. Hiába hiteget, tudják, hogy na.

Van egy kis kertünk, zöldséget, mindent, igaz, legyen egy kis paszuly, legyen egy kis kukorica, krumpli, hogy ne kelljen venni, egész nyáron benne ülünk, tényleg csinálgatjuk. Azt szeretem, mikor elmegyünk metszeni, oszt mikor a kocsmá előtt megyünk el, könnyű nektek, egész nap oda vagytok metszeni, hát te málészájú, minek, nem a kocsmába kell ülni, eriggy, oszt akkor dolgozzál, nem az, hogy neked könnyű, könnyű, hát hogyne volna könnyű. Te szerencsétlen, én mikor engedhettem meg, hogy reggeltől estig a kocsmában ülök, azt mondjátok meg ti, hogy csináljátok hogy reggeltől estig ott ültök oszt isztok? Azt mondjátok meg nekem, hogy miből isztok? Rengeteg van olyan a faluban, hogy ó, fű, meg minden, oszt akkor, hipp-hopp, egyik nap ott volt, másik nap már hiába várják, nem megyen dolgozni se. Mert azt a kis pénzt megkereste, ó elég az neki, oszt majd megyek. Nekem is volt olyan, hogy eljött hozzám dolgozni, és az állam leasett, mikor azt mondja, nem jön, nem jön. Szevasz, viszontlátásra, mehet haza.

Ha van vállalnivalója az egyik havernek, akkor szól, ha a másiknak van, az is szól. Itt ez ilyen kölcsönös, kéz-kezet mos alapon megyen. És ezután is így fog menni. Hát így hárman nagyon jól megvagyunk, vagy négyen, most a sógor jött, ő is jött volna eddig is, elég jól megvagyunk mostanában, nem tudom, hogy meddig megyen. Majdnem el is zavartak bennünket onnan az erdőről, mert két fiú, hogy jönnek segíteni, elviszem őket be az erdőbe, beviszi a haver, aki írja a köbmétert, megmutatja, hogy mit kell csinálni, megmutatja a fát, hogy milyen magasra kell felrakni, meg hogy milyen szélesre, meg mit kell kivágni. Megyünk három nap múlva, hogy

felírjuk, hogy mit vágunk, megyünk, egy szál fa sincsen, csak a cserje van meghagyva, ami jó fa van, azt mindet kivágták. Hát mit csináltak ember, hát megölettek bennünket, hát azt mondja, én mutattam nektek azt, hogy a vastag fát kell kivágni? Hát azt mondtam, hogy a cserjét kell kivágni ember, ahol vastag fa van, meg kell hagyni, azt mondta az erdész. Nem tudom, rá két nap múlva nem gyűlt nekik a csomó gally, meg hát egy jó hatvanas nyárfát kivágtak, lett belőle egy jó hat köbméter, hogy meg legyen a csomó. Ella néni meg kijött, na, az osztán, hát mondom Ella néni, ne énrám haragudjon, hát nem foghatom a kezét mindenkinek, láthatta, nem tudták, hogy nem lehet kivágni, a nyárfákat, őshonosok, mondom, nem engemet büntetnek meg az erdészek, hanem aki kivágta, azt büntetik meg.

Hát most tényleg, ha a derekam nem jól lesz, nem tudom, mi lesz ezzel az erdővel, még van vagy két és fél hektár belőle. Próbálkozunk mi mindennel, de sose jön össze semmi. Szomorúak vagyunk, az biztos, de hát most az életnek menni kell tovább, nem tudunk mit csinálni vele, lássa, tényleg úgy fáj a derekam, hogy a lábom eddig lefele zsibbad, mégis csinálom, hát most nem tudok hova menni, muszáj.

„...nem lehet ebből meggazdagodni, de ilyen szezonálisan ki lehet belőle jönni...”

L.M., uborkatermesztő

(2013. augusztus 12.)

Tizenegy évig uborkáztunk, két évet szünetelt, most megint elkezdtük, hát nem jó volt az anyagi körülményünk. Szűkölködtünk, és az egyik munkatársam mondta, hogy jó kis pénzt kap belőle, na így rákezdünk uborkázni. Kétszáz méterrel indultunk, most négyszázhusz méteren. Igen, hát mindenki többet szeretne csinálni, hogy minél több pénz legyen benne, csak már nincs földünk, csak ennyit tudunk csinálni, ha lenne, akkor csinálnánk ezer, ezerötyszáz vagy kétezer métert. Anyukám is szokott segíteni, én és a feleségem, meg a nagyobbik kislány. Ennyien elég. Azért szünetelt, mert az utolsó évben elverte a jég, nem volt belőle semmi, hanem még plusz kiadás volt, mert ugye előtte kihoztuk a háló, ez, az, meg az anyagok, azt előre a cég megelőlegezi, és majd vissza kellett a pénzt fizetni. Ráfizetés volt. Részletekben vissza lehetett fizetni, még az volt a jó.

Az indulásnál kutat fúratni, szivattyú, áram, csepegtetőcső, háló, fólia, sok minden, á, már nagyon hogyha... a permetszert, ammóniumnitrátot előre a cég, ha megelőlegezi, amikor bejön az uborka, meg visszafogja. De a cég, ha nem adna, úgy, hogy nem előlegezné meg az anyagokat, a palántot, akkor nem is tudnánk csinálni az uborkát, mert sok a ráfordítás. A kútfúrás, meg a locsoláshoz szükséges eszközöket csak a saját zsebből, meg a szivattyút megvenni... De amúgy volt egy ilyen, mert más időszakban úgy csinálták, hogy adtak százezret, és visszafogták. Az egy program volt, de nem volt megpályázva, nem tudták pontosan, tehát ezt a saját zsebből kellett.

Van egy másik, a szociális foglalkoztatás. Amikor a két évet kihagytuk, akkor igen, odamentünk. Folyamatos volt végig az uborkázás, csak két évet pihentünk, odamentünk a hivatalhoz. Nem nagyon éri meg, az a baj, mert hatvan-negyven százalék, vagy ötven-ötven százalék, de azon nincs ennyi, mint itthon, nem adják oda, hogy szép nagy terület, van öt km, ugye sok terület kellene neki, ugye spórolnak vele és nincs annyi termés, nem éri meg. A hivatalnak tízezer ötszáz méter volt terület az első két évben. Játszott a hivatal is, mert adta negyven százalékra, ha felvállalták, utána ötven, hatvan, most megint visszaállt ötven-ötvenre. Kérdeztem én is, hogy miért csak ötven százalék Mert sok volt nekik a ráfordítás tavaly. Tíz kilométer már tiszta adósság. És akkor most tíz százalékot maguk fele akarnák, hogy ők is jobban jöjjenek ki belőle. A hivatal kapott 3,5 milliót arra a szociális földprogramra. Voltak itt azok a Selmeci Gabrielláék, a fideszesek, megnézték az uborkát.

Meg ugye ez is, a szántás, a földművelés drága pénzben van, ha volna kisgép, akkor megművelné az ember. A múlt hét csütörtöktől lehet igényelni, a gazdajegyzőt meg kell várni, mert ha elindulunk oda a zöldség-gyümölcs termesztéshez, akinek östermelője van, támogatja az állam. Meg motoros háti permetező ugye, a márkától is függ, mert a Stil, meg a Citadelli, azok száztízertől vannak felfele, ha ez a tescos, az meg gyenge, elromlik hamar. Hát így küszködünk, küszködve.

Olyan szempontból jó az uborka, hogy megvan a mindennapi kajánk, megvan a munka is vele, de jó, hogy nem éhezik senki. Meg a gyerekek mentek iskolába, ruhát venni, hát nem futja nagyon sokra belőle, olyan sok nincs, hogy spórolni lehetne belőle. Ennyi család közt, amikor már négy, meg öt gyerek van. Az eddigi szezonok, tizenegy évi szezonok, úgy tudunk lecsempézni, úgy tudunk kerítést csinálni... De most már nem, mert nagyobbak a gyerekek, ugye három iskolás van. Kettő általános iskolába jár, egy középiskolába. Számítástechnika, most érettségizik. És ott kell lenni iskolakezdésre. Most rontott, túl nehéz, általánosan jó volt. Úgyhogy nem lehet ebből meggazdagodni, de ilyen szezonálisan ki lehet belőle jönni, de viszont a munka megvan vele, mert ebben benne kell lenni. Ha esős az idő, akár napsütés van, le kell szedni, mert ha nem, megnő, kiesik az a nap.

Az uborka előtt burgonya volt. Azt most nem tudjuk, teli van uborkával, nincs hely. Az a baja a népnek, sokan mondják, hogy a cigányok nem szeretik a földet elvetni, dehogynem, ha lenne, bár lenne nekünk is egy-két-három hektár egy kis kukoricának. Akkor egy kis jószágot is tudnánk tartani, hát most nem tud az ember, egy disznó sincsen, nincsen földünk, amit megkapunk kis pénzt, nem tudunk belőle venni terményt.

Amelyik havernek zetorja van, az szántja föl a kertet, hát ki kell fizetni. Nyolcezer forint a szántás meg a tárcsázás. Ki kell fizetni. A hivatalnak van gépje, hogyha hozzájárulna, akkor segítene az emberen, de még egyszer se segített, legalább a gázolaj árát vissza, hogy olcsóbb legyen, hát ilyen maszkek gépekkel kell felszántatni. De még az, hogy alig érnek rá, nagyon menni kell hozzájuk, hogy szántsanak, mert ezek vetnek ugye, nem nagyon érnek rá. Tavasszal vetnek, úgyhogy az övékét, ha megcsinálják, addig itt kell lenni, mert kiskertet olyan nagyon, be kell nekik ütemezni, meg rágni a fülüket, hogy jöjjenek, itt is baj van.

Háztájiban volt az uborka, a felvásárló az csinálta, annak van mérnöki diplomája, na, az kezdte el, az vegyész, az engem megtanított rá, mindig mondta, hogy ez, az, oszt belejöttem. Meg nem kell ahhoz, mert, ahogy egymásnak mutatjuk, úgy adjuk át, az a jó. Most nem hozzá visszük, mert ez a másik közelebb van. Ide el lehet biciklivel vinni, az meg messze lakik nagyon. Ha az asszony ráért, akkor két biciklivel vittük. Minden nap, ha sok az uborka, akkor meg szokták felezni, akkor minden nap szedik, hogy hát méretes uborka kell, ha véletlenül kihagyunk egy napot, akkor megnő az uborka, akkor nincs benne haszon. Leköti az egész családot, amelyik tud mozogni benne, amelyik már olyan kis siheder, annak már mozogni kell.

A szezon után mi jön? Hát, szűkösebb idők. Indul a makkszezon, ha veszik, akkor jó. Hát a tölgyfán a makk, akkor veszi a tájvédelem, van egy ilyen tájvédelmi megbízott, az ki szokott jönni, kilóra veszi át. Reggel kimegyünk egész napra, este négy-öt órakor, megbeszéljük, hogy öt órára kijön. A gyerekek is, azok is tudják szedni már. Akkor van vége a szedésnek, mikor már dér van. Októberben. Az is jó, ha van makk, akkor lehet benne pénzt keresni, az jó, mert ez már megadja a téli tüzelőt, meg ebből egy hizót tudunk venni, ha sok makk van.

Meg az almaszedés van, de oda nem nagyon tudunk elmenni a kicsitől. Menni kell más faluba. Az alma akkor kezdődik, az almát szeptember közepétől szokták szedni, de augusztus végétől

is már szokták, de ez őszig megyen, van úgy, hogy még decemberig is megyen. A bioalmát volt úgy, hogy amikor hó volt, még akkor is. Oda megyünk, ahol többet fizetnek, meg ki, mikor mit szól, a sok alkalmi munkát. Ismernek itt már bennünket, a másik faluban is, és akkor már tudják, hogy itt van két ember, itt három ember, egy család, kinek mennyi szüksége van, hány ember, oszt akkor elviszik.

Télen nagyon nehéz megélni, itt mifelénk nagyon kevés a munkalehetőség. Itt nincs is már olyan nagyon erdő, nagy részük, amik már itt vannak, magánerdők, itt nem vághassák, csak engedéllyel, több a tölgyfa, nem vágatja még a gazdája se ki. Na de az erdész hivatal még működik. Az erdészetre is most is vettek fel a faluból vagy három embert, volt felvétel, én is ott dolgoztam vagy tíz évet le, utána költöztünk ide, mikor itt laktunk, akkor is odajártam biciklivel. Nagyon kemény munka, hordani össze-fele egész nap a fát. Főleg, meg mikor fenyőfát kellett pakolni, az meg ahány pulóvert vitt az ember, annyit kellett eldobni, mert azt ki se tudta mosni, egybe megállt, mikor az ember estére letette, a gyanta annyira dagadt, hogy este, mikor kibújtunk, csak megállt egybe. Annyi pulóvert kellett vinni, ahány napot dolgoztunk abban az erdőben.

Én az MSZP idejében születtem, már a Kádár-rendszerben dolgoztunk pulya korunk óta, tizenhat évet betöltöttem, én azóta... nekem munkahelyem volt mindig. Mostanában nincsen, mikor a hivatal felvesz, ha meg nem, öt gyerek van. Én a Dunántúlon dolgoztam édesapukámékkal, még alá kellett neki írni, magasépítő vállalatnál dolgoztam Győrben, ott kezdtem, kubikoltunk, mi is kábeleket fektettünk, szennyvíz, ilyeneket. Utána onnat hazajöttünk, mert leépítések voltak. Meg olyan munkát kellett volna, átképzéseket csinálni, nem volt úgy iskolánk, ez volt a baj a legtöbbször, hogy nem volt meg az iskolája ahhoz, amit ott felajánlott a cég. És haza kellett jönni. Dolgoztam a tanácsnál, a költségvetési üzennél, utána a téeszbe álltam. Utána, amikor az asszonnyal összekerültünk, K-ban laktunk, ott dolgoztam az erdőhivatalnál, utána meg az önkormányzatnál. Azóta születtek a gyerekek, nem tudtam eljárni, maszekba mentem én össze-vissza, még a Dunántúlt is megjártam, járogattunk össze-vissza, hogy a kis pénzt hozzuk hazafele a gyerekeknek. Most erre nincs lehetőség.

Ha nagyon ügyesek vagyunk, most szerezzük be a télire valót. Az ősz, ha eljön, bevesszük a kis fát, megvesszük a kis kajánkat, több mennyiségben vettünk krumplit, zöldségeket, eltárolgassuk, ha nincs ilyesmi helyünk, akkor kénytelenek vagyunk apródonként megvásárolni, meg ki hogy tud hozzáférni. Ha tudunk venni egy jó nagy hízót, akkor jól megy a tél. Meg ha bevesszük a fát, akkor van füstölt hús, szalonna, sonka, fagyasztóban, akkor elmegy a tél. Mozgáskorlátozott a kisfiú, beteg, úgy kaptuk a kocsit. Most lejár a műszakija, kéne két gumi, egy akkumulátor, de az a baj, hogyha ezt kiszakítom, a hízó ára odavan, mert hogyha a jövő évi pénz megvolna, nem tudom, mert ezt műszakiztatni kell. Hatvan-hatvanötezer forint, ezért már egy olyan százharminc kilós hízót tudtam volna venni.

Szegények vagyunk, de nem esünk annyira kétségbe, hogy hát most már az agyunkat azon törjük, hogy holnap mit fogunk enni, mert az Úr is azt mondta, csak a mai napon gondolkozzál mindig csak. Ha meg baj van, kisegítjük egymást. Amelyikünk tudja, nem kell kérdezni, amelyikünknek van, akkor meg se kérdezzük, hanem amennyit tudok segíteni. Szegény

emberek összetartók, mert nincs egymásra mit irigykedni. Hát mit irigyeljünk egymástól, a szegénységet? Mifelénk így zajlik az élet. De nemcsak hogy most, egy hónapig így van, hanem évekig így van. Itt se emberölés, semmi nincsen, hála Istennek, mert itt még egy tyúkot se lopnak el. Csak ez a faügy, ez, amelyik, elmegy szegény, feljelentik, de muszáj volt, mert nem fagyhat meg a házban a család. Egész életemben nem voltam a rendőrségen, de most, ha fogyik a fám, muszáj elmenni, na. Ősszel mire összejön a kis pénze, őszre már az erdőhivatalnak nincsen fa, mert felvásárolták, meg a tűzések is megveszik tőlük. Behordják a maszekok is a tűzéseknek, eladják jó drágán, meg ugye a maszekoknak is, akik venni akarnak tőlük, ránk nyomják jó drágán. Muszáj is megvenni, ha akarjuk, ha nem, ha nem akarunk börtönbe kerülni.

Az az igazság, hogy az uborka is sokba kerül, sok minden kell hozzá. Amikor kezdtük, akkor volt jó, mert járt az állami támogatás, kilónként harminc forint, az a baj, hogy ezt elvonták. Az egy hülye ember volt, aki ezt az emberektől elvonta. És ezt mindig december előtt kifizették nekünk, ahány kilót leadtunk, az olyan jó volt, az volt a nagy segítség nekünk még. Akkor mindig volt hízó. A kompenzációs felár. Százötvenezer forintot kaptak meg decemberben, amikor vége volt mindennek, milyen jó volt a családnak az a pénz. Azért ment el nekünk a kedvünk az uborkától, kevesebb is lett az uborkázás.

Volt olyan, hogy 300 csirkénk volt, koca, kocaaljával, jó volt akkor, nagy kanállal ettünk. Az a baj, hogy a romaságot... annyira szeretnék találkozni egy olyan fővel, hogy elmondjam neki, hogy igen, hogy ennyire kiselejteztek a cigányokat, hogy Magyarországon semmilyen joga nincsen nekik. A földprogramból kivették, apukám a téeszben dolgozott állandóan, azt mondta, nem hagyták téesztagnak belépni. Nem rendelkezett semmivel, hiába próbálta, járt, apu pedig egy nagyon dolgos ember, kiselejteztek úgymond, jogilag ki vannak selejtezve. Hát, de mennyivel jobb lenne, ha neked is volna két hektár földed, vagy egy, felébe ezt vetnél, felébe azt. Egy kocaalját eltartana, az volna a pénz.

Nagyon el van nyomva a romaság, én tudom, mert ha az uborkánál is, hogyha én a felvásárlót nem ismerem jól, nem vagyok vele jóba, nem engedélyezi a szerződést, nem írja meg. A cég kiszól, hogy olyanokkal csinálja meg, a cigányságra odanézzon, hogy az uborkát nehogy máshová adja, nem is nagyon ízélik a cigányokat, hogy uborkázzanak. Kiszólnak előre, hogy a romaságra ügyelni kell, meg amelyik fajgyűlölő, nem írja meg a szerződést, még itt a faluban sem, hogy cigány ne uborkázhasson, mert volt olyan, hogy én szóltam mellette, és akkor úgy tett, hogy akkor vállalod érte a felelősséget? Mér kell a felelősséget érte, nem is, nem nagy esélye van a cigánynak, még ha dolgozni akar se. Ezt most komolyan mondom.

A cigány csak akkor kellett régen is, amikor a vasutat építették. Az országot építették a cigányok, Pestet azok építették. A nagy kemény munkákban nemcsak Pestet, hanem felfelé az egész mindent, városokat, a betonozás, a kőműves munkák, meg nagy nehéz dolgokat mi végeztük el, meg az apáink, meg a dédapáink, meg mindenki.

Hát azért mi nem éhezünk, nincsen olyan gondunk, hogy holnap mit eszünk. Hát az az igazság, hogy nagyon feleslegesen pénzt nem szórok el. Már hogy ha... mert itt az autó, öt-tíz liter benzint veszek havonta. Van, hogy ötöt veszek ki, nem megyek vele, nem szórom a pénzt,

ahova nem kell. Meg kell jobban gondolni. Még egyszer se vittem kocsival az uborkát, csak biciklivel.

Mindig azt mondom, én csak Istenben bízom, emberben nem bízom. Csak Istenben. Többet segít az nekem mindig, hogy... Szoktak ide járni, meg egymást meghallgatjuk, aki a gyülekezetbe jár. Idejönnek házhoz. Hát ott nagy a szeretet, olyan helyen, ahol gyülekezet van. Ugye ez arról szól, a testvériségről. Amúgy jó dolog az, meg szép dolog az, tehát van az embernek hite, és ugye ragaszkodik a hitéhez, hogy igenis, van Isten. Az embert irányítja, meg rendesebb az a népség, ahol a hit van, tehát ahol hiszik az Istent. Azok nem isznak egyáltalán, a törvényt megtartják, rendesebbek látom, én úgy látom.

Az az érdekes, hogy valahogy, már sokat gondolkoztam rajta, hogy ahogy a romaság, ahogy él, nem tud nagyon spórolni, mert ugye nincsen neki miből, nincs nagy jövedelme. Mikor van munkája, elmegy, ha felveszik, dolgozik, ha nem, nem. Vagy ha van alkalmi munka, nem érdekes ez, menjenek, de kihasználják, nem mondhatom, hogy nem, de valahogy ezek a Bibliának megfelelnek. Nem gyűjtenek, mert meg van írva, ne gyűjtsél kincseket, hanem a szívedbe gyűjtsél, ezek nem is tudnak, lehet az Isten így formálta ezeket az embereket.

Mert itt van egy közmondás: „Ha itt nem megy, Budán se.” Hát élünk vele, hiába megyünk Budára, éhezni az utcára, hát tudok én itt, a faluban is, tudok én éhezni itt is, nem kell Budapestre menni. Ténylegesen bejártuk, mindenféle voltunk...Keszthely, Hévíz, Zalaegerszeg, Bagod, addig jártunk dolgozni. Úgy sajnáltak bennünket, hát hatszáz kilométer, hatszázötven kilométerre voltunk, Zalaegerszeg hol van ide?’ 94-ben voltunk arrafele, régen volt. Még Hévízen jó volt dolgozni, mert úgy vettem, mintha nyaraltam volna, a csákányt... Balatonalmádiban dolgoztam, a Balatonba belementem, na, mondom, sose jutottam volna ide, a Balatonban fürödtem este. De annyira, de olyan honvágya van az embernek, hiányzik ez a környezet, amibe belenőttünk, megszoktuk. Három hétig bírtam csak. Az volt a jó, hogy fizették a menetet-jövetet. Ha felvittek, haza már nem hoztak bennünket, de jó volt, mert adták a pénzt. Hát sajnós, hát a kintől mentünk el dolgozni a Balatonra, de elmondhatom, hogy egyszer jártam a Balatonon, itt lakunk Magyarországon, minekünk van olyan a Balaton, mintha az ötös lottóról álmodnánk.

„...uborkázni kell, meg kell oldani, hogy ott is helyt állj és a közmunkát is csináld..”

L. I., uborkatermesztő asszony

(2015. február 13.)

Az interjú kezdetén kérte, hogy ne kapcsoljuk be a magnót, mert ahhoz, hogy helyzetét tisztán lássuk, tudnunk kell dolgokat, azonban azt nem akarja a magnóba mondani. A faluban az önkormányzati választáson a régi, közel két évtizede regnáló polgármester helyett új polgármestert választottak. Ő a régi polgármester „embere” volt, az év tizenkét hónapjából tizenegy hónapon keresztül foglalkoztatták nyolc órás munkaidőben közmunkásként. Ettől a lehetőségtől most már elesett, arra nem számíthat, hogy behívják közmunkára, ezt négy szemközt meg is mondta neki az új polgármester. Ha sok munka lesz, akkor számíthat csak talán arra, hogy kap közmunkát, így marad számára a havi huszonkétezer hétszáz forintos segély. A fia beteg, rendszeresen kell hordani orvoshoz, gyógytornára, ehhez pénz kell, de ezt nem tudja előteremtteni, az uborkázásból annyi nem jön össze. Nagyon kétségbe van esve, biztos benne, hogy itt nincs jövője. A Kiút program területfelelőse ismeri a problémáit, megpróbál segíteni, ha más nem, egy kis albrétben meg tudná magát húzni talán Cs-ben, és ott munkát is sikerülne szerezni. Ebben reménykedik. A közmunka mellett uborkázott és most is uborkázik, de úgy néz ki, hogy nem tudja a hatszáz folyómétert betelepíteni, mert a kert végéből el akarnak venni mintegy tíz métert. A polgármester szólta neki, hogy olyan területet is használ, ami nem az övé, ott az önkormányzatnak van földje és az önkormányzat művelni fogja, újra kimérik. Ha így lesz, akkor még kevesebb jövedelemhez juthat.

1978-ban született a faluban, ahol most is él, heten vannak testvérek. Valamennyien itt laknak, csak az egyik lánytestvére költözött el a szomszéd faluba, oda ment férjhez. Nagyon szegények voltak, a szülei elváltak, és volt egy olyan időszak is az életében, amikor a testvéreivel együtt állami gondozásba kerültek. Egy hónapig voltak csak ott, utána visszakérültek a szülőkhöz, pontosabban az édesanyjához, akkor váltak el a szülei végleg. Az általános iskolát már felnőtt fejjel, gyerekesen végezte el estin. Csak hat osztályt járt ki, tanulni a közmunka keretében tanult, ott szerezte meg a hetedik-nyolcadik osztályt, majd szerzett egy mezőgazdasági képzettséget és szociális gondozói, ápolói végzettséget is.

Szegények voltak, tizenkét-tizenhárom éves lehetett, amikor először ment napszámba. Mamájával (édesanyja) ment el, a nevét nem tudja, hogy kinél, csak azt, hogy répát kellett pucolni, a cukorrépa állatoknak már ki volt szedve kupacokba rakva, és a hó alól kellett kiszedni és letakarítani. Utána rendszeresen járt dohányt törni, az önkormányzatnak volt, nem tudja hány helyen, az tele volt dohánynal, azt nyáron kapálták, letörték, fűzték, ez két-három hónapig tartott, de rendszeres munka volt. Ez nem közfoglalkoztatás volt, hanem gyerekként a mamájával így mentek napszámba dolgozni. Amikor azzal végeztek, akkor ősszel volt az almaszedés, szilvaszedés, nyáron vagy ősszel minden munkát megcsináltak és megcsinálnak, most is megcsinálják.

Járt napszámba T-re is, oda busszal vitték őket. Paradicsomot, paprikát kellett szedni, karfiolt és káposztát vágtak, almát is szedtek, zöldség betakarítási munkát végeztek. Volt egy vállalkozó, P.J. már meghalt, ő hordta őket, az ő felesége idevaló volt, ismerte a helyi embereket, szólt a fiatalember, hogy van ez a lehetőség, ha akarnak, mehetnek dolgozni, így vitte el őket dolgozni. De a fővállalkozó, akié volt a terület, P. L., egy nagyon gazdag ember volt. Ide már egyedül járt, nem az édesanyjával, hajnal háromkor keltek, és négyre jött értük a busz. Délután fél kettőig, kettőig dolgoztak, mert teljesítményes munka volt, ha arra az időre megszédtek azt a bizonyos mennyiséget, ami egy napszámhoz kell. Nem brigádban, hanem egyénileg szedtek, és akkor egy konténerért kaptak ezerkétszáz forintot. Egy konténerbe háromszázharminc kilogramm megy almából. A legjobb munka a paradicsomszedés volt, mert rengeteg volt a paradicsom, szaporán ment, hamar megtelt a konténer, ezzel lehetett legjobban keresni. A P. J-nek voltak fiai, lányai, azok voltak ott a munkásokkal. Volt tíz sor, akkor tíz soronként írta egy, hogy ki melyik sorban van, ki hányat szedett, ha tele volt a láda, akkor mindig szóltak neki. Most 17 éves a nagyfia, ez a t-i munka körülbelül tizennégy éve volt. Úgy emlékszik, hogy ez volt az első szervezett munka, ahol az embereket elvitték dolgozni.

Elfelejtette mondani, hogy amikor az első gyerekkel állapotos volt, akkor Pesten is élt és dolgozott az élettársával egy munkásszállón. Ott három évet töltöttek, igazság szerint nem tudja, hogy az alatt hova jártak el az emberek dolgozni. Ott a férje bontásokon dolgozott, ő a Duna Plazában takarított és a munkásszállót bevállalta. Akkor jöttek haza, amikor a gyerek megszületett, mert gyerekkel nem lehetett szállón maradni.

T-re volt, hogy két busz is vitte az embereket, egy buszban negyven-ötven ember volt. Ez akkor kezdett elavuló félbe lenni, amikor látták ott, hogy nagyon nagy szüksége van az embereknek a munkára, és ezzel kezdtek visszaélni, elkezdték csökkenteni a béreket. Teljesítményben dolgoztak, de napi háromezer-háromezer ötszáz forintot meg lehetett szedni. Utána kezdtek csökkenteni a béreket, variáltak, mindenbe belekötöttek, az önkormányzatnál akkor kezdett indulni a nagyobb számú közmunkaprogram, akkor inkább már itthon maradtak az emberek. Azért, mert akkor már annyira levitték, hogy kétezer-kétezer ötszáz forintnál többet nem tudtak teljesíteni, meg olyan helyekre rakták be őket, ahol nem tudtak keresni. Olyan helyre rakták őket például, hogy a paprika már meg volt szedve, csak tallózni kellett egy másik brigád után, azzal nem lehetett keresni. Akkor köszmétét szedtek, csurgott a vér a karján, azt hitte, hogy ott hal meg a fájdalomtól, és ha megszédtek egy M10-es ládát, azért kaptak háromszáz forintot. És amikor hozták a ládát, mert több csapat volt, voltak idegenek, akkor azok elkapkodták, ők nem is mertek odamenni ládáért. Ők idegen romák voltak, hangosak, kiabáltak, a cs-i emberek nem ilyenek, így inkább mi maradtunk láda nélkül. Így várni kellett, amíg megint hoznak ládát, és ilyenkor a teljesítményünk nagyon minimális volt. Változó volt, volt, hogy ezeröttszáz forintra jöttünk ki, de azért is elmentünk. Ez nagyon régen volt, tizennégy éve, az nagyon messze volt nekik, annyira messzire azóta nem megy, csak a környező falvakba.

Tavaly november közepéig A-ra járt almát szedni augusztus végétől. A testvérétől tudta meg, aki a szomszéd faluban él, mert onnan vittek embereket. Mondta neki, hogy itt nem tudnak elmenni szedni, mert mindenki felszedi, rokon, barát, ők szedik. Mondta, hogy van egy a-i asszony, megadta a nevét és a telefonszámát, hívjuk fel, hátha kellünk, mert az ő falujából sokan

járnak oda. Felhívtuk, és azt mondta, hogy ha autóval meg tudjuk oldani, akkor mehetünk és akkor még fizetett ezeröttszáz forintot a benzinért is, és napi négyezer forintot kaptunk. Innen tizenötén voltak. Reggel hétre kellett ott lenni, délután fél ötig dolgoztak, és két és fél óránként kaptak tíz perc pihenőt. A szomszéd, az L-ék jöttek, a szomszédasszonyom, a férje, a fia, ő, a férje, a sógora, volt egy munkatársnője az önkormányzatnál, és a testvére. Ez a munka november közepéig tartott, a fagyból szedték az almát.

A környéken csak az almaszedés vagy egy kis szilvaszedés van, hát nyáron van az uborka. De azt általában, aki tudja, azt magának csinálja, úgy hogy cégekkel szerződnek, mert uborkát szedni napszámba, az nagyon kemény. Hat éve uborkázik, előtte napszámba járt uborkát szedni. Változó volt, hova járt, mert volt, aki a következő évben már nem csinálta, vagy kevesebbet csinált, ahhoz már nem kellett napszamos, mert megcsinálta a család, vagy volt olyan, hogy kevés, két-három órája volt csak napközben, akkor a következő évben elment olyanhoz, ahol több uborka volt, hogy többet tudjon dolgozni. Az uborkában órabérben kellett dolgozni, akkor háromszáz forintot kapott órabérben, most négyszáz forintot fizetnek. Hajnal ötre mentek és délután hatig-hétig dolgoztak, attól függött, hogy mennyi volt az uborka. Az uborkát szigorúan folyamatosan kell szedni, csak fél óra ebédszünet van. Volt, hogy meg tudtak keresni napi ötezer-ötezer ötszáz forintot, attól függött, hogy mennyit tudtak dolgozni.

Mikor visszajöttek, akkor a férje is csak napszámba tudott járni, vagy ha az önkormányzatnál volt közmunka, ott volt. Amikor a gyerekek (két fia van) megszülettek, ő gyesen volt egy darabig, akkor elment Gy-re, mert megszűnt a közmunkája, a konzervgyárban volt felvétel, oda mehetett volna a férje, de epilepsziás, őt nem vették fel. Átadta neki a gyest, és ő ment el oda dolgozni három műszakba. Uborkát, meggyet kellett válogatni. A korai meggyszédéstől, ez június, tart szeptember közepéig, mert utána már csak a csomagolóknak kell maradni. A csomagolóban is megszokott emberek vannak, akik értenek hozzá, ezt tudják, őt legelőször a válogatáshoz állították be, azt tanulta meg. Meg úgy volt, hogy százhetven ember dolgozott egy műszakban, és akkor úgy csinálták, hogy mindenkit odaraktak, ahol előtte is volt, hogy ne kelljen újra betanítani. Két szezonban járt oda, onnan jött vissza az önkormányzathoz, akkor indult egy hosszabb program, egy nyolc és fél hónapos és ott kezdett el dolgozni.

Mielőtt a konzervgyárba ment, nagyon kevés ideig volt közmunkás, egy-két hónapot dolgoztak csak. Szemetet szedtek, árkokat takarítottak, főbb helyek előtt rendet tettek, önkormányzat, iskola, templom, vagy ha a férfiak mentek cserjét vágni, akkor a nők mentek elégetni, amit kivágtak. A konzervgyár után már csak a közmunka és a napszám maradt.

Úgy kezdett uborkázni, hogy volt egy felvásárló, K. L., van neki egy ABC-je a falu közepén, és kezdett el ezzel foglalkozni, hogy felvásárló lenne, ha valaki szerződne hozzá. Kérdezte, hogy nem akarunk-e uborkázni, mondtam, hogy szeretnénk, de nekünk arra pénzünk nincs arra, hogy előre megfinanszírozzuk, ami arra szükséges, mondta, hogy tápanyagot, palántot, vegyszert, ami szükséges, azt a cég megeléjezi, és azt visszafizetjük részletekben, amikor van az uborka. Mondtam, hogy rendben van, na, így kezdtünk el uborkázni. És azt hiszem, hogy két vagy három évig csináltam a K. L-nél, aztán megismertük R-t. Több faluban csinálja ezt az

uborkatermesztést a Kiút programon keresztül – itt is lennének emberek, akik szeretnék ezt csinálni és akkor próbáljuk már meg itt is.

Féltem, hogy nem tudok jól kijönni az uborkából, amikor K. L-lel kezdtem, jártam is így, hogy nem tudtam visszatörleszteni az adósságomat, mert nem értettem hozzá. Próbáltam olyan emberekkel, akik már több éve uborkáznak, megkérdezni, de hozzátartozik az igazsághoz, hogy a roma emberek nagyon irigyek, és nem érdemes őket megkérdezni, mert félrevezetik az embert, mert képesek kiégettetni, meg eleve, ha több tápanyagot adatnak, az már nem jó, és nem tudtam visszatörleszteni. Bíróságra adja a cég, aki nem tud törleszteni, és majd a fizetéséből a harminchárom százalékot levonják, de viszont az már háromszorosa a tartozásának. Az F. Kft. volt a cég, akkor sok roma uborkázott neki, hát biztos még most is sokan vannak neki, de azt nem tudom, mennyien.

Hát itt a falubeli romáknak a nyolcvan százaléka uborkát termeszt. Olyan téren nincsen velük semmi probléma, hogy félnek a munkától, mert ez nem igaz, és úgy gondolom, hogy ez másfele is így van. Minden roma akar dolgozni, de nem engedik. Az önkormányzaton kívül nekünk semmilyen lehetőségünk nincs, bárhova mennénk, sehol sem kellene a cigányok. Megmondom őszintén, nem is nagyon próbálkoztam, nem merem, mert amit visszahallok, az nem jó. Bármilyen a roma megjelenése, szőke, a neve alapján már elítélik. Mikor Pesten volt, akkor a repülőtérre kellett kisegítő, azt mondták, hogy nem baj, ha roma, csak fehér bőrű legyen. Én fehér bőrű vagyok, de én voltam az egyedüli, a szállón csak barnák voltak, úgyhogy nem tudtunk oda sem elmenni. Tíz nő kellett volna, egy brigád.

Szerinte az F. Kft. bíróságra adja, mert kapott télen egy levelet, hogyha nem fizeti vissza, akkor bíróságra adják, hát honnan fizette volna vissza, nem volt uborka, télen nem volt munka. Ha majd dolgozom, akkor gondolom, hogy a fizetésem harminchárom százalékát tiltani fogják. Az F. Kft. fele tartozott kétszázötvenezer forinttal és nem tudott visszafizetni ebből százhuszezer forintot.

„Az uborkával sokat nem lehetett keresni, jó, nem is nagyon tudtam akkor még, meg az uborkát megtanulni nem lehet, mert minden évben olyan új problémák jönnek elő, amiről nem tudjuk, hogy kell kezelni. Nagyon sok munka van vele, nagyon kényes dolog, nagyon vigyázni kell, van olyan, hogy semmi baja nincs, és reggel mikor kimegyünk, három-négy köz ki van száradva, ki van hervadva. Teljesen kiszámítani sem lehet, hogy mennyit fogok hatszáz méterről betakarítani, mert ezt nem lehet előre megsaccolni. Volt olyan év, az első évben, amikor háromszáz méteren kerestem négyszázezer forintot kiadással, a nélkül olyan száznolcvan-kétszázezer forintot. De ez nekem így is nagyon jó. Amúgy meg nincs megfizetve, amit dolgozunk rajta, mert aki ezt nem csinálja, annak elképzelése sincs, hogy mennyit kell evvel dolgozni. Nekem arra jó, hogy a napi betevőnk megvan belőle. Amúgy én ebből szoktam a gyerekeket iskoláztatni, ami kell nekik, augusztusban ebből veszem meg.”

A kft-nél a 2,5-ös uborka volt a legdrágább, mert amúgy változó, mérettől függő, a kicsinek kétszázöt forint volt kilója, és abból százhetvenöt darab kell egy kilóra. A következő méret a háromhatos, az százhetven forint, aztán van az ötkilences, az azt hiszem, százharminc forint

volt. Utána a hatkilences, az száz forint és van a kilenc-tizenkettes, az pedig harminc forint. A munkában a férje dolgozik még, a gyerekek nem, mert nem akarta, hogy dolgozzanak. Biztos benne most már, hogy akkor nem jól döntött, hogy soha nem engedné, hogy úgy dolgozzanak, mint ő. De most sem szól nekik, mert tudja, hogy ő mennyit szenved az uborkában egy óra hossza alatt, ha negyven fok van, akkor is ott kell lenni, ezt nem akarta a gyerekeknek. Tisztában van vele, hogy így a gyerek, lehet, hogy nem is értékeli a munkájukat, de arra próbálta ránevelni a két gyereket, hogy tanuljanak, és ne legyenek iskolázatlanok, szakmájuk legyen, és olyan munkahelyet válasszanak, ahol nem kell fizikailag dolgozni. Ha kell, csak arra, hogy az iskolába bemenjenek, a buszra kell háromszáz forint, egy napot is dolgozik, hogy el tudjanak menni, csak tanuljanak. „Én mindent megteszek, hogy el tudjanak menni, onnantól meg rajtuk múlik.”

A nagyobbik gyerek jól tanul, ő a rendészeti iskolás (suttogóra vált), a kisebbik egy kicsit gyengébb, most is bent van a szobában, nem jön ki, de ő ilyen, nem lehet vele mit kezdeni. Azt mondta a tanár, hogy vegyük tudomásul, hogy ő csak ennyire képes. Nem tudom mi lesz vele, ráadásul túlsúlyos és két hete tudták meg, hogy nyitott gerince is van. Azt mondták, hogy nem szabad neki semmit emelni, terhelni, vele nem tudom mi lesz.

Én már csináltam az uborkát a Kiút program előtt is, de nagyon sokan nem, azért nem, mert nem tudták megvenni maguknak a szivattyút, nem tudtak kutat fúratni, nem tudták a gerincevezetékét megcsinálni. A Kiút program azért nagyon jó, mert adtak ötven vagy százezer forint előleget arra, hogy ezeket megvegyük, vagy ha azt kérték, hogy a szivattyú kell, nem a pénz, akkor azt is megtették, és az uborkából kellett visszafizetni. Szerződést kellett aláírni, hogy becsületesen letörleszti a tartozást, amit a Kiút programtól idénybe vesz, és ennyi, csak amit kihozok tápanyagot, meg a többit, azt vissza kell fizetni részletekben. Azt, hogy melyik céggel van szerződésben a program, nem tudja, de ezt mindig megbeszéljük R-rel, hogy mi lenne jobb. Igazán nem tud neki mit mondani, mert mindegyik cég egyforma árban vásárolja fel az uborkát, teljesen mindegy, hogy melyiknek adják, nincs különbség.

Hatszáz métert telepített már tavaly is, most nem tudja, hogy mi lesz, ha elveszi az önkormányzat a tíz-tizenegy métert a telekből. Lehetne bérelni is földet, de az az igazság, hogy nem nagyon lehet bérelni sem, mert mindenkinek szüksége van a földre. Van pár ember a soron, akik nem csinálnak semmit, azoktól bérbe szokták venni azok, akik többet csinálnak, van két-három ember, akitől bérelnék. Ő nem gondolkodott rajta, mert akkor oda kell vezetni az áramot, kutat fúratni, szivattyút venni, újabb sok kiadás lenne, ezért nem is gondol rá.

Az uborka április elején kezdődik és szeptember közepéig tart. Eleinte még tudunk menni napszámba, mert áprilisban elkezdődnek a földmunkák, mert az hosszú idő, amíg mi meg tudjuk úgy csinálni a földet, hogy a palántot bele tudjuk rakni. Május 5. körül jön meg a palánt, elültessük és még egy hónap a szedés, június elején kezdjük el szedni. Addig, míg el nem kezdődik a szedés, el lehet menni napszámba, de én nem megyek, mert én az utóbbi években az önkormányzatnál dolgoztam, csak az uborkaszedésnél vagyok itthon. Van, amikor dolgozom és hajnal szedem, míg el nem megyek dolgozni és munkaidő után.

Közmunkán ugyanazt csinálta, mint régen, gallyat égettek, utcát takarítottak, vannak rózsák, vannak a főúton, a mellékutakon, rendben tartani, a temetőket rendben tartani, vagy az óvodaépítésnél volt nagytakarítás, az orvosi rendelőt rendben tartani. Az önkormányzat bérelt kertjeiben is dolgoztak, kapáltak, locsoltak, betakarítottak. Az állatokkal a férfiak foglalkoztak. Amikor elkezdődött a közmunka, jött az uborka, mindig megkérdezte a polgármestert, az előzőt, hogy lesz-e hosszabbítás a közmunkás, mert ha nem, akkor annyi uborkát ültet csak, mert ha lesz, akkor csak 300 métert ültet. Mindig azt mondta, hogy uborkázni kell, meg kell oldani, hogy ott is helyt állj és a közmunkát is csináld. Ha lesz hosszabbítás, ha nem, uborkának lenni kell. Ebből tudta, hogy hosszabbítani fog, és akkor hajnalban és munkaidő után leszedtem az uborkát. Nem ment a közmunka az uborka kárára, mert délben, ebédidőben a férje biciklivel hazajött, kapott tápanyagot és ráengedték a vizet.

Közmunkában jártak képzésre, százhusz órás gyorstalpaló tanfolyam volt, hogy kell a sertéseket gondozni, a földet megművelni. Ezzel együtt kaptuk meg a nyolc általánost, a régi polgármester kiválogatta, és azokat az embereket rakta oda, akinek nem volt meg a nyolc osztálya. A képzésen annyira újat nem mondtak, mert ebből éltek, az alapvető dolgokat tudták. A mezőgazdasági munkákban azt, hogy ki hova kerül, az emberfüggő volt. A régi polgármester huszonnégy évig volt polgármester, eléggé ismerte az embereket, hogy ki mire alkalmas és ő ez alapján válogatta ki az embereket, hogy kit hova rakjon dolgozni. Általában a brigádvezetőkkel összeültek felvétel előtt, volt egy névsor, megbeszélték, hogy ki lesz felvéve, kit hova tesznek. Vannak emberek, akik kevésbé normálisan csinálják meg a munkát, mások jól, és a polgármester tudta, hogy ki milyen.

Ha a férjével közmunkán vannak, akkor havonta kapnak száznegyvenhat ezer forintot a családi pótlékkal együtt, huszonhatezer a családi pótlék. Ebből kell négy embernek megélni, úgy hogy két gyerek iskolás, az egyik kollégiumban van. Tavaly az uborkával jó évük volt, tartozással együtt hétszázezer forint, kifizették a tartozást, úgy emlékszik négyszázezer maradt. Ezt beosztani nagyon nehéz. Van olyan, hogy hónap végén megy a boltba és kér hitelt. Amikor megkapja a pénzt, akkor megadja. Most, hogy a kisebbik fia beteg lett, minden héten hordani kell gyógytornára Gy-re, vagy kocsival vagy busszal mennek, ez kettejüknek oda-vissza ezerhatszáz-kétezer forint, de ezt mindenképpen meg kell oldani. Vinni kellene gyógyfürdőbe is, de hát arra végképp nincsen. Az orvos annyira nem volt képes, hogy felvilágosítsa, hogy mi a baja a gyereknek, a védőnő mondta meg neki a leletből, hogy mi a baja. Azt mondta, hogy csak egy kicsi gerincferdülése van, és csak a védőnő mondta el, mi a baja.

A férje beteg, epilepsziás, de mindent közösen végeznek, mindenben segít, sőt, az uborkában övé a nehezebb, mert a karókat leverni, felállítani, a fekete fóliát megcsinálni, az nehéz fizikai munka, az férfidolog. Most azt mondták, hogy a polgármester azt mondta, hogy nem vesz el a kert végéből azt a tizenegy métert, nem veszi el, de azért biztos, ami biztos, megkérdezi, ha azt mondja, hogy maradhat a föld, akkor hatszáz méter uborkát állítanak be. De ha nem, akkor is meglesz a hatszáz méter, csak akkor szűkebbre veszik, de akkor az lesz a probléma, hogy nem éri egyformán a nap, meg befülled az uborka.

Teljesen kilátástalan a helyzetük, ha R. tudna segíteni, akkor is. Ez a ház nem az övék hivatalosan, hanem a másik utcában lakik a tulajdonos. Hivatalosan nem tudta megvenni tőlük a házat, mert OTP-kölcsön van a házon, kétmillió párszázezer forint, csak egymás között írtak egy papírt. Már tizenöt éve lakik a házban, bementek egy ügyvédhez, hogy hivatalosan is övé legyen a ház, de nem lehet, csak akkor, ha kifizetné az OTP-kölcsönt. Ha meghal a tulajdonos, akkor a gyerekei a házat visszavehetik. És pár hete hallotta, hogy azt mondta az egyik gyerek, hogyha meghal az apjuk, akkor visszaveszik a házat. Így ezzel sem kell foglalkoznia (keserűen). De itt nagyon sokan laknak csak úgy, hogy a tényleges tulajdonossal írtak egymás között egy papírt. Amikor aláírták a papírt, akkor itt csak a falak voltak csak. (Csak a konyhában voltunk, egy lerobbant külsejű előszobaszerűségen mentünk be, de a konyha szépen kicsempézett, modern konyhabútorral, nagy étkező asztallal felszerelt. Mosogató, hűtő van.) Kötelezőszerűen csinálták, nem azért, hogy ne kelljen fizetni a kölcsönt, mert megszületett a gyerek, a munkásszállóról el kellett jönniük, ott nem maradhattak vele, a szüleinél rengetegen voltak egy szoba-konyhás lakásban, oda nem mehettek. Tudta, hogy nem legális a házvásárlás, de akkor nem volt más választása. „Meglátom, mi lesz, de már nagyon belefáradtam”.

„Mikor hova megyünk”**D. S., közfoglalkoztatott, napszámos, munkaszervező
(2015. február 13.)**

1980-ban született, nyolcéves volt, amikor szülei felmentek Budapestre, évek múlva visszaköltöztek, mert honvágyuk volt. Kijárta a nyolc osztályt, belefogott a szakipariba, de azt otthagyta a feleségért. Korán nősült, nem tudta befejezni a szakiskolát, de azóta már lerakott egy kőműves szakmát a közmunkaképzésben, valamint egy személy- és vagyoni vizsgája is meg van. azonban nem tud benne elhelyezkedni. Érdeklődött, de azt mondták, hogy protekció nélkül nem megy, így nekik csak közmunka maradt, semmi más.

Édesanyja a BKI-nál dolgozott mint takarítónő, az édesapja az Autókernél, autóalkatrészeket gyártottak, ott jó volt, mert sokat kerestek, de aztán visszajöttek ide, itt nincs munka. Az iskolák befejezése után neki csak a közmunka volt, akkoriban még az árkokat tisztították, kaszálgattak. Mikor a szülők visszajöttek, az édesapja kondás lett, disznókat hajtott, az édesanyja közmunkás. Ő olyan körülmények között nőtt fel, hogy míg meg nem nősült, tizenkilenc éves koráig, még baltát sem vehetett a kezébe, az udvaron sem, nem engedték dolgozni. Aztán elvette a feleségét, albérletbe költöztek, meglett a gyerek, akkor vettek fel hitelt a takarékszövetkezetnél és megvették a házat, ahol most élnek. Nem volt drága, százötvenezerért adták, de szörnyű állapotban volt, nem voltak ablakai, a falakon hatalmas lyukak voltak, azóta javítják, de még mindig nincs teljesen rendben. A hitelt már visszafizették. Jelenleg traktoros tanfolyam indult a közmunkában, azon vesz részt. Azért is vállalta, mert a traktoros munka jó, a traktorosok öregednek ki, és hátha lesz munkája.

Végez napszámos munkát, télen van a fahasogatás, meg van uborkaszedés és almaszedés. Ismerősök szólnak, ismerik egymást az emberek, szólnak, hogy akar-e menni. „Mikor hova megyünk, van olyan, hogy elmegyünk egy napra, aztán egy hétig semmi, de van olyan is, hogy állandó jelleggel, de akkor nem is dolgozunk, hanem megyünk napszámba”. Legutoljára almaszedésen volt, fél nyolctól négyig, fél ötig tartott a munka, négyezer forintot fizettek. Nem szervez, általában neki szólnak, hogy van munka, mert tudják, hogy „akaratos emberek”, mennek dolgozni, mert a kislánya is tanul, szakácsnak készül, és azt fizetni kell. Így bármilyen munka is van, a feleségével mennek, hogy tudják a gyerek tanulását finanszírozni. Még elsőéves, ha nem is tanul tovább, de ha megszerzi a szakács szakot, akkor helyben a csárda vezetőjével szeretne beszélni, hogy alkalmazza, mint szakácssegédet.

Négyezer forintos napszámért elmegy, de kétezresért nem. A kézi szedésű (étkezési) alma jobb munka, mert csak állni kell, a léalma nehezebb, mert le kell rázni, felszedni zsákba, behordani. A fizetésben nincs különbség. Brigádonként dolgoznak, amikor szólnak neki, akkor már megszervezi (különben nem szervez), az már az elején eldől, hogy ki milyen brigádban van, nem a helyszínen osztják be őket, hogy van húsz ember és akkor egy idegen osztja el őket brigádokba. Úgy szedik össze az embereket. A tulaj néha kimegy, vagy ő is válogat, látja, hogy dolgoznak.

Az autó fontos, hogy el tudjanak menni más településre dolgozni. Neki most nincs autója, volt, de most nincs. Az autó tulajdonosától függ, hogy kit visz, általában az egy autóban utazók alkotnak egy brigádot, de az autó tulajdonosa nem főnöke a többinek. Általában nem személyes szimpátiafüggő, hogy kit hívnak dolgozni. A falu kicsi, ismerik egymást az emberek, ha sokat jár valakinek a szája, vagy nagy hantás, akkor azt általában nem viszik. Tavaly például szóltak egy ismerősének, hogy kellenének emberek, ő szólt neki, mert már dolgoztak együtt, tudta, hogy dolgoznak ő is és a felesége is, fontos, hogy ne legyen agresszív, ne kiabáljon, de dolgozzon.

„Aki nem dolgozik, az lusta, nem jár úgy a keze, nem halad együtt a csoporttal.” Volt olyan hely, ahol kicsi fákat szedtek, egy fát két ember, ha ott valaki le van maradva húsz méterrel, akkor mennek és besegítenek neki, de ha állandóan ez megy, hogy mindig vissza, mindig vissza kell menni, akkor már nem jó. Lehet, hogy kihasználja a többieket. Visszafogja a csoport teljesítményét, másrészt, ha a főnök ott van és látja, akkor már nem jó jel. Hogy miért segítenek a lemaradónak, annak több oka van. Ha étkezési almát szednek, azt kézzel, konténerbe szedik, tízméterenként vannak a konténerek, ha ő lemarad, vagy a többiek előrébb vannak ötven méterrel, akkor neki vagy a hordónak ötven méterrel kell előre hordani az almát, mert a konténer már meg lesz telve előttük, de a konténereknek egyszerre kell megtelni és folyamatosan kell dolgozni. Ez elsősorban a hordónak a problémája, mert szedi el tőle a vödört, viszi a konténerbe, viszi az üres vödört, sokat kell menni. Nem szoktak hajtani, mert nem robotok, de egy normális szintet visznek, de azt általában mindenki tudja tartani.

Egy brigád általában tíz emberből áll, tehát két kocsit alkot egy brigádot. A tíz emberből kerül ki a két hordó, ezt általában önként vállalják. Ez munkától függ, mert a hullóban (léalma) nem igazán jó sokat hajolni, görnyedni, ott ő is szívesebben hord, mert neki az könnyebb, másnak meg a szedés könnyebb.

Azt, hogy ki a brigádvezető, a tulajdonos dönti el, lehet, hogy ha szólnak neki, hogy szedjen össze pár embert, akkor a tulajdonos azt mondja, hogy ő legyen a brigádvezető. A brigádvezető feladata a munkaszünetek idejének betartatása, hogy folyamatosan menjen a munka, a munkát érintő információ továbbadása. A brigádvezető tudomásuk szerint nem kap több pénzt és ugyanúgy szed, mint a többiek.

Az, hogy mennyit kell teljesíteni a napszámban, a gyakorlat során alakul ki. Ha tíz ember elmegy először almát szedni, megszednek húsz konténert, a tulajdonos ott van, és nem szól, hogy kevés, akkor ez a szint áll be. De ez azt jelenti, hogy másnap ne szedjenek csak öt konténert, igaz, huszonöt konténert sem. Nagyon sokan járnak almát szedni, már tudják, hogy mennyit kell teljesíteni, nem úgy, mint aki először megy és még buta hozzá. A tapasztaltak már tudják, hogy mennyit kell teljesíteni, azt megcsinálják, és a tulajdonos megelégszik vele.

A napszámban mindenki ugyanannyit fizet, nincs különbség a gazdaságok között. Nem tudja, hogy mi az oka, lehet, hogy köztük van valami kapcsolat, vagy csak az egyik hallja, hogy a másik mennyit fizet és ő is annyit ad. De ugyanez volt a traktorosoknál is, mert érdeklődött a fizetés felől és hármat kérdezett meg, mind a három ugyanazt a bér mondta.

Szeretne ő is uborkázni, háromszáz métert, egy cs-i cég előfinanszírozza, már beszélt velük. Itt a faluban lesz a felvásárló, velük szemben az utcában és oda kell hordani az uborkát. Már 2005-2006-ban uborkáztak a feleségével, azt is ugyanúgy a cég előfinanszírozza, de azért kellett nekik is egy kis pénz, mert a szivattyút, a karókat meg kellett venni, azonban nekik az az év nagyon rossz volt, mert látták, hogy nagyon buták hozzá, és becsapták őket. Ő vitt uborkát öt zsákkal, az egyik ismerőse hozott két zsákkal és ő ugyanannyit kapott, mint ő. Ő megbízott az átvevőben, pakolgatott, nem nézte a mérést (nem állt a mérleg mögé), de a többiek elmondták neki, hogy mindig a mérleg mögé kell állni, hogy ellenőrizze a mérést, vagy legalábbis a felvásárló úgy gondolja, hogy ellenőrzi. Legközelebb mondta a feleségének, hogy amikor viszik az uborkát, álljon a mérleg mögé, felesége mondta, hogy nem ismeri a mérleget. Nem baj, csak álljon oda. Odaállt, egyből dupláját mérték ugyanannak a mennyiségnek, mint az előző mérésnél.

Azért hagyták abba, mert veszteségesek voltak. A másik felvásárlóval jártak úgy, hogy neki el kellett mennie dolgozni, az autópályánál dolgozott, az uborkát a feleségére hagyta. Elvitte az uborkát, megkérdezte, hogy mennyi tartozásuk van, harmincvalahány ezer forintot mondtak. Egy hétig még hordta az uborkát, újra megkérdezte, hogy mennyi a tartozás, akkor már hatvanhatezret mondott. Kész, a felesége abbahagyta az uborkázást, pedig még egy hónapig lett volna, jó pénz lett volna rajta, de nem lehet ez ellen semmit sem tenni, mert az átvevő mondja meg a tartozás összegét, még akkor is, ha ennyire le akarták őket húzni.

A feleség egész nap benne dolgozott az uborkában, egyedül feltolt a faluba öt zsák uborkát és akkor kiderül, hogy hatvanhatezzerrel tartoznak, akkor hiába kiabál, ha papíron az van, semmit sem tud elérni. Abbahagyta, ráadásul a leadott uborkáról nem kaptak papírt, amivel igazolhatták volna a teljesítményüket.

Most már fejlődött a falu is, az emberek is és ők is, ilyen hülyeséget biztos nem fognak elkövetni, akkor buták voltak az uborkához nagyon. Jövő héten írják alá a szerződést, de nem tudják a cég nevét. Úgy tudják, hogy a szerződésben meg van határozva, hogy méterenként hány kiló uborkát kell leadni, biztosítanak hozzá drótot, vegyszert, palántát, ezeket biztosítja a cég. Háromszáz méterrel kezdenek, és nem akarják növelni később sem a folyómétert, mert abban elég lesz dolgozni, meg, ha igaz, akkor most mind a ketten dolgozni fognak így munka mellett fogják megcsinálni azt a háromszáz métert. Reggel felkelnek és fél nyolcig megcsinálják, amit kell és utána mennek dolgozni. Megfelezik, egyik nap százötven méter, másik nap is, csak három ötven méteres sor lesz.

Két éve többször vannak közmunkán, mint előtte. Mindig felmentek, feliratkoztak, de nemigen voltak benne, nem tudja az okát. Ha három-négy hónapig voltak bent, az már jó volt, vagy tavaly volt, hogy a régi polgármester nyolc hónapra vette fel őket. Most négy hónapja a traktorosoknál van és állítólag jövő hónapban is lesz hosszabbítás vagy felvétel, bíznak benne, hogy sikerül bekerülni. Sosem dolgoztak mezőgazdasági programban. Két éve sokkal többen dolgoznak már a közmunkában, mint előtte, több a lehetőség. A közmunkánál ki hova kerül, az a szaktudásától függhet szerintük, ha árkot kell betonozni, akkor biztos, hogy fontos a kőműves ismeret.

A feleségének négy lánytestvére van. Ugyanolyan szerencsés, mint a férje, mert fizikai munkát neki sem kellett végezni. Nála csak egy testvére idősebb, annyit segítettek otthon, hogy elmosogattak, vigyáztak a kicsikre. Ha volt kedve, kitakarított, ha nem, nem takarított ki. A férje tizenhét, ő tizenhárom éves volt, amikor megismerkedtek, a két család nagyon tiltotta őket egymástól, mert nagyon fiatalok voltak, de nem értek vele semmit. Még a nyolc általános sincs, mert jött a szerelem. Tizenhárom évesen terhes lett, azt elvetette, akkor odakerült a férjéhez, rá nyolc hónapra terhes lett a kislányával, június elsején szült, és 19-én betöltötte a tizenötödik életét. Egy gyerek van és nem is akarnak többet, ennek az egynek akarják a lehetőségek határán belül megadni, amit csak tudnak, amit csak lehet.

Ha dolgoznak, akkor a férj megkapja a havi hatvan ezret, mert a kislány hozzá van írva, a feleség ötvenezeret kap, ez százötven ezer, meg tizenkét ezer a családi, ha mind a ketten közmunkán dolgoznak, akkor százhuszonkét ezer forintjuk van. Ha nem volt közmunka, akkor hatvan ezer, a szociális segély és a családi egy hónapban. Marad a napszám, azonban az szezonális, télen nincs, ha napszámba járnak, akkor legutóbb naponta nyolcezer forintot kerestek ketten.

Ki kell fizetni a telefont, a vizet, a villanyt, alig marad pénz, ha most mind a ketten szociálist kapnak csak, akkor akárhogy is számolják, a kislány nem tud menni iskolába, mert nem bírják finanszírozni abból a jövedelemből. A gyerek választotta a szakács szakmát, a szülők nem szóltak bele, eredetileg fodrász szeretett volna lenni, de olyan szakképzés nem volt az iskolában, mivel szeret főzni, így maradt a szakács mellett. Csak attól félnek, hogyha nem lesznek közmunkán, akkor nem tudják kiiskoláztatni, még hátra van az iskolából két és fél év. Majdnem kilencezer forint neki az ebéd, ötezer forint az út, a bérlet, ha valamit vinni kell az iskolába, osztálypénzt vagy bármit, azt is oda kell adni, minden héten tisztasági felszerelés kell, fertőtlenítő. Hétfvégén hozza haza a ruhákat, azokat ki kell mosni. Ruházni, cipőzni kell, meg arra is figyelnek, főleg, hogy ez az egy gyerek van, hogy ne öltözzön rosszul, ne legyen kiközösítve, mert ő cigány, hanem legyen meg minden, mint a többi gyereknek, hogy ne legyen kiközösítve. De ezt negyvennégy ezer forintból nem lehet megvalósítani. Még a százhuszonkét ezerből is neki teszik félre a pénzt, elrakják a csekkeket és nekik gyakorlatilag nincs pénzük.

Volt a faluban olyan cigány gyerek, aki leérettségizett és szeretett volna egyetemre menni, de egyszerűen nem volt pénz, el kellett mennie dolgozni. Az a probléma, hiába akar tanulni a cigány gyerek, és a szülők is akarják, nem tudják a szülők iskoláztatni, mert ebből a kevésből nem lehet.

Szeretnék megépíteni a kerítést, az elemeket már megvették, de más szükséges anyagot még nem, nincs rá pénz, akkor szeretnének még egy helyiséget építeni, erre jó a terasz, mert az alap elbírja, csak ajtó, ablak kell és fal, mert ha férjhez megy a lány, akkor legyen nekik egy szobájuk. Igaz, most tizenhat éves lesz, még gyerek, de azt mondta, hogy nem akar elmenni. Volt sertéskihelyezés az önkormányzatnál, ők is részt vettek benne, de sok pénz kell hozzá. Kihozott négyet, de az első hónapban harminc ezer forint kellett a neveléshez. Két hónap után levágott egyet, megint kellett harminc ezer, és végig így ment, hiába csökkent a sertések száma, mindig kellett a pénz. Nagyon sok pénz kell. Ezek választási malacok voltak, nyolcszáz forint/kilóért adták, ők megvették. Lehetett volna úgy is kihozni ötöt, hogy a felnevelt hízókból

egyét visszaad, de ezt nem vállalták. Egyszer hoztak csak ki állatot, négy malacot vettek meg, de többet nem próbálkoztak, túl sokba kerül az állatok felnevelése, a táp megvásárlása.

„Nem tölt el szomorúsággal, teljesen normális végkifejlet.”

Sz. B., szövetkezeti elnök, Kft. ügyvezető
(2012. december 12.)

A szövetkezet végelszámolás alatt áll, ez év végével befejezzük, mert ellehetetlenült a tevékenysége, nincs értelme fönntartani. A kiválások után a vagyont a Kft-kbe ment, azok megkezdtek önálló életüket, amivel tartoztak a szövetkezetnek, azt megadták, illetve részben elengedték. Nem tudtuk fenntartani az apparátust, a megmaradó vagyont, a téeszirodát, belterületi ingatlanokat, szántót eladtuk, és végelszámolás van. A megmaradó vagyont kilencven százaléka közösségi alapba megy, ami úgy képződött, hogy annak idején az Orbán-kormány megvásárolta a nyugdíjas szövetkezeti tagok vagyonyját, száz százalékban, utána ezt visszaadta a szövetkezetnek, azzal a kikötéssel, hogy alapon kell elhelyezni, és ennek a kezelője jelenleg a TESZÖV. Az eladott vagyont kilencven százalékát át kell adnunk a TESZÖV-nek, és a megmaradó vagyont osztódik a részjeggyel rendelkező tizenöt tag között. Csak tizenöt tag van, a nyugdíjasok elhaltak, az örökösök nem intézkedtek a részjegy öröklésében, így ők kívülálló tulajdonossá váltak, pláne akkor, ha nem volt a hagyatéki tárgyalás tárgya a bennlévő vagyonyjegy. Korábban mi felajánlottuk, hogy megvesszük, sokan eladták tíz-húsz-harminc százalékért a szövetkezetnek, sokan a részjegyet is kikérték, ezt az ötezer forintot, ezzel megszűnt a tagságuk. Próbáltuk letisztítani a képet, mert egy határozatképes közgyűlést kell összehívni ahhoz, hogy a végelszámolást ki tudja mondani. Ezt három éve kezdtük, akkor még én voltam az igazgatóság elnöke, engem választottak meg végelszámolóknak. Ha ebben az évben nem fejezzük be, átalakul felszámolássá. De be fogjuk fejezni.

Jogutód nélkül megszűnik. Be kell jelenteni, a cégbíróság akkor mondja ki a véget, amikor benn van a nullás NAV-os igazolás, TB, stb. Ezeket a papírokat meg kell szerezni, hogy minden ilyen kapcsolatot megszüntettünk. Az irattárat le kellett adni egy iratkezelőbe, mert a munkaügyi iratokat ötven évig, illetve húsz évig őrizni kell. Ők szolgáltatnak adatokat helyettünk azoknak, akiknek a nyugdíjas éveit igazolni kell. Nekem adminisztratív dolgom van, össze kell hívni a közgyűlést, szolgáltatásképpen segít a volt jogtanácsadó, most az egy ügyvédi iroda, és a főkönyvelő segít összeállítani a mérleget. Fizetést nem veszünk fel már két éve, mert nincs miből. Most már lenne, mert eladtuk a belterületi szántókat, a téeszirodát, de úgy éreztük, ha ezt a pénzt három éven keresztül felvesszük, akkor szinte el fog fogyni.

Már téesz-tag voltam, önállóan dolgoztunk már a szövetkezet és magánszemélyek által alakított kft-vel. Nem váltunk ki a téesz-ből, a vagyonyjegyünk benn volt, a részjegyünk is benn maradt, és az előző elnök, aki már nyugdíjas volt, nem csinálta tovább, így lettem elnök. Helyettese voltam anno, mikor még egyben voltunk, nekem kellett levezenyelni a véget.

Nem tölt el szomorúsággal, teljesen normális végkifejlet, csak sok nyűggel-bajjal jár, mert rengeteg elvarratlan dolog van, amit annak idején nem tudtak az elődeim lerendezni. Például volt egy üzemi baleset a fűrészüzemben, egy cigány származású gyerek megvágta az ujját.

Leszállékolták, és havi összeget kellett a szövetkezetnek fizetni a TB-nek, és a TB adta neki a rokkantnyugdíjat. Amikor a TB-nek is bejelentettük a végelszámolást, kiszámolták, hogy ez az ember ötvenhat éves, és hatvankét éves korában nyugdíjba megy, egy összegben vált esedékessé a 3,5 millió forint, amit be kellett fizetni a TB-nek, hogy kiadja az igazolást, hogy nincs tartozásunk. Kifizettük. Egy végelszámolással ez jár, hogy egy ártalmatlannak tűnő üzemi baleset, ami havi húsz-harmincezer forintot jelentett, ekkora összeggé válik. Kértem méltányosságból ennek elengedését, de még csak azt se akceptálták, hogy hamarabb pénzhez jut az állam. Eladtuk az irodát, az arra ment. Négymillióért adtuk el, egy nyugdíjas tagunk vette meg, a családja. A nagy irodát már korábban eladtuk. Azt egy építőiparos vette meg, befektetésnek, a tőkéstársával együtt kialakították üzletnek. Kínai áruház lett belőle. Műemlékvédelmi szempontból bizonyos fokig védett épület, megszorításokkal megengedték, hogy az utcára ajtót nyissanak.

A szövetkezetnek volt belterületi szántója, hét hektár, ami a város rendezési tervében építési telek kialakítására volt fönntartva, benne volt a tervben, úgy, hogy nem is a városé volt a szántó. Ki kellett volna sajátítania. Mivel a rendezési tervből nem vették ki, korlátozottan volt forgalomképes. Aki megvette, annak számolnia kell azzal, hogy a város kisajátítja, addig használhatja szántóként. Sikerült eladni, meghirdettük, de kültelki szántó árában tudtuk csak eladni. Családi gazdálkodó vette meg, az egymillió forint hektáronként megérte neki. Egy jobb minőségű szántó is ennyibe kerül most. Hosszú távon jó befektetés volt. Van még egy külterületi tanyatelek a szövetkezet nevéen, a szomszéd földtulajdonosnak próbálom elvarázsolni, meg egy dűlő, az út menti árokkal együtt. Amikor a földhivatalnál bejelentettük a végelszámolást, nyolcvanezer forintért megadták a helyrajzi számokat, így tisztában voltunk, mi van még a nevünkön. Egyeztettem, melyik hol van, kinek mit lehet eladni. Annak idején a szövetkezetnek át kellett adnia az önkormányzatnak az út melletti dűlőutakat, ez átadásra került, de egy dűlő a nevünkön maradt. Ez még az átalakulás előtt volt, senki nem tudja, hol van, de oda kell adni valakinek. Nem kérek érte pénzt, csak a papírmunka van, ami hatezer forintba kerül.

A vagyont eladtuk, folyamatosan éltük fel, a rendszerváltás után folyamatosan csökkent. Mert még a holding komoly apparátussal dolgozott, komoly munkabér merült fel, de bevétel gyakorlatilag nem volt. Amit a végelszámolás alatt adtam el, az több millió forint, ez benn van a bankban. És amikor majd osztozunk, a kilencven százalékát elviszi az állam. Marad úgy nyolcmillió forint, kilencven százaléka a közösségi alapba, a maradékot osztjuk föl. Az ötezer forintos részjegyekre lesz fedezet, és valamennyi a vagyonjegyekre.

Van egy ötezer forintos részjegyem és egy százhatvan ezer forintos vagyonjegyem. Nem tudtuk még kiszámolni, mennyi marad, mert van itt üzletrész, átalakított üzletrész és befektetői üzletrész. A vagyonjegy ugyanis átalakult üzletrésszé: van külső üzletrész-tulajdonos és befektetői üzletrész-tulajdonos. Volt egy határidő, hogy jelezzék, ki mit akar a vagyonjegyével. Valószínűleg úgy döntünk, hogy mindenkinek adunk. A külsőnek nem volna fontos adni.

Olyan ötven-hatvan üzletrész-tulajdonos van. Ha a tulajdonos meghalt és a hagyatékba nem vették fel, új eljárás kell, és az annyiba kerülne, mint amennyit kapna. Nem éri meg, és nem is

biztos, hogy mi utol tudjuk érni. A vagyonyjegy alakult át üzletrésszé. Volt olyan üzletrészes, aki tag volt, meg olyan, aki külső tulajdonos, tehát nem volt már tag. A belső tulajdonosnak, a tagnak is jelentkezni kellett, hogy átalakítja az üzletrészét befektetői üzletrésszé. Azt jelenti, hogy továbbra is aktív, ott van a szövetkezetben, tag akar maradni. Erre sokan nem jelentkeztek. Így azok külsővé váltak. Nekem a Kft-hez semmi közöm, a szövetkezetben van részjegyem és üzletrészem. A Kft-ben tulajdonos vagyok és alkalmazott.

Önállósodtak a kft-k. Ezekben nagyobb részben a szövetkezet volt tulajdonos, és a téesz-tagok, akik itt dolgoztak, minimális törzstőkével. Nekem volt itt több millió forintos vagyonyjegyem, lehetőséget adott a törvény arra, hogy megcseréljük a vagyonyjegyet a szövetkezet betétjével. Ez csak papíron ment, pénzmozgás nem volt. Így lettünk a Kft-knek a tulajdonosai. Nekem ötven százalékom lett ebben a Kft-ben. A másik ötven százalékon ketten osztoznak. Tipikus patthelyzet. Nekik ez azért volt érdekes, mert volt vagyonyjegyük, és azt hozták ide be, annak reményében, hogy a Kft-től kapnak a törzstőkéjükre osztalékot. Nem kaptak, mert eldöntöttük, hogy egyik Kft. sem ad osztalékot. A minimális nyereséget, úgy döntött a tagértekezlet, bennhagyjuk. Ez a szerkezet 2002-2003-ban alakult ki. Nincs külső tag.

Majd óhajtók többségbe kerülni, ha valamelyik tagtól meg tudom venni a törzstőkét. A dolgozók részesedését megvettem névértéken. A törzstőkét nem emeltük, maradt hárommillió forint. Nem tudok magam dönteni, de végül is jól megvagyunk, semmi gond nincsen. Megértik a helyzetet. A Kft-be én, mint ügyvezető, a saját tőkémét bevittem, hárommilliót, kölcsöntőkeként, de ez a szavazati arányt nem módosítja. Azért vittem be, hogy a likvid helyzeten javítsak, hogy életképes maradjon a Kft. Az a hárommillió, ami a törzstőke, nem pénz volt, azzal alakult meg a Kft. Azon felül vittem be hárommilliót. Az benn van a Kft-ben. A története az, hogy nagyon nagyban ment a termény- és növényvédő szer kereskedelem, vásároltunk, harminc napra, hatvan napra fizettünk, és többet hoztunk el, mint amennyit el tudtunk adni. Nehéz évek voltak, aszály, rengeteg csapadék volt, ezelőtt két évvel, és nem tudta a Kft. kifizetni a szállítóit. Hogy ne maradjunk szarban, volt egy héthektáros földem, eladtam, készpénzzé tettem, hogy ki tudjam fizetni a Kft-nek a szállítóit. Tehát bebuktathattam volna, de erkölcsi kötelességemnek éreztem, hogy amivel tartozunk, adjam meg, az embereknek megmaradjon a munkahelye. Ez volt az én egyszemélyes tragédiám. De így nem tartozunk kívülállóknak.

Heten voltunk alkalmazottak a Kft-ben, lecsökkent az árbevétel, huszonötezerrel fölemelkedett a minimálbér először ötvenezerre, utána hatvanra, hetvenre, a közterhek nőttek, nem tudott eltartani hét főt a Kft. Úgy alakult, hogy heten dolgoztunk, a gazdaboltban is két műszak volt, benn a városban: megvan most is, üzemeltetjük. És most hárman vagyunk a Kft-ben összesen. Itt (a telepen) ketten vagyunk egy magtárossal, ketten darálunk, zsákolunk, és a gazdaboltban van egy személy, ha szabadságon van, én vagyok ott. Volt egy természetes fogyás, negyven év után elmehettek nyugdíjba, ketten voltak, még egy fő nyugdíjas lett. Így már ki tudjuk termelni a fizetéseket. Főleg magtári tárolást végzünk, tisztítást, tárolást, darálunk, vegyes darát csinálunk, amit értékesítünk a gazdaboltban és itt is, a tápokat. Annak idején ezer kétszáz hektárral kezdtük a Kft-t, most csak kilencven van.

Nem volt rá tőke, nem tudtuk üzemeltetni. És volt egy időszak, amikor háromszáz hektár fölött nem adtak területalapú támogatást, Torgyán minisztersége alatt, akkor sokan szétírták a földeket. Mi nem bonyolódunk bele, megszüntettük a bérleti szerződéseket, átadtuk a H.A-nak. Amikor megalakult a Kft., homokos földek voltak, nem volt gépesítésünk, mindent szolgáltatásban csináltak nekünk. Mi béreltük a tulajdonosoktól, mi bérbe vettünk szolgáltatást azoktól, akiknek volt gépe és számlaképes volt. Ez drágává tette a termelést. Kezdetben úgy tűnt, hogy kisebb az önköltség, mint a szövetkezetben, de hosszabb távon nem volt jó. Nem tudunk beruházni, nem vettünk igénybe géptámogatásokat, a létszám miatt, a gyenge termőterület miatt az árbevétel nem tette lehetővé, hogy pályázzunk. Lehet, hogy én is béna voltam, nem voltam elég kezdeményező. Lehet, hogy jobban el kellett volna magamat kötelezni, és pályázni. Csak a Kft. konstrukciója olyan volt, hogy a kereskedelmi tevékenység árbevétele meghaladta az ötven százalékot, így nagyon sok pályázatból kiestünk. Aki alaptevékenységeket csinált, kapott pályázati pénzeket felújításokra, gépvásárlásra.

Tizenöt éve adtuk át a földbérletet. Ezzel megkönnyebbültünk, igen. Kisebb területen gazdálkodtunk, annyi tőke volt, hogy ezzel bírtunk. Csak a H.A. cégének adtunk, mert ők voltak akkor fölfeljövő szervezet, akik ügyesen gépesítettek, volt gépi kapacitásuk és jól jött nekik a terület, mert a gépeiket kihasználták. És határosak voltak a földek. Jó munkakapcsolat is alakult ki, nekünk dolgoztak ők is korábban, szolgáltattak. Értesíttem a tulajdonosokat, és átírtuk a bérleti szerződést a H. A. nevére, ugyanazokkal a kondíciókkal, tizenkét-tizenöt kilókat fizettünk aranykoronánként. Most húsztól huszonnyolc kilóig, a kilencven hektárra. Ez mind bérlemény, mert a Kft-nek nem lehet saját földje. Amit én eladtam, hogy a Kft. megfelelő helyzetben legyen, az nem volt benne a közös tevékenységben. Most ötéves szerződéseket kötünk, 2015-ben járnak le. Tizennyolc tulajdonos van, részben osztatlan, de a vagyonsrésze kimért. Most új lehetőség volt, hogy kimérik ingyen, de nem jelentkeztek rá, akik kis tulajdonhányaddal rendelkeznek. A zöme kimért.

A történethez hozzátartozik, hogy én ezeket a területeket bevitettem az AKG-ba, az agrárkörnyezet-gazdálkodási programba, ökológiai szántó művelési ágú célprogram. Ez azt jelenti, hogy teljes biogazdálkodás folyik, nem használhatunk műtrágyát, csak szerveset, nem használhatunk növényvédő szereket, csak a biogazdálkodásban engedélyezett kén-, rézkészítményeket. Ami a listában szerepel. Baktériumkészítmények. Ilyen megkötések vannak, aminek különösebb jelentősége nincs, mert a szántóföldi növénytermesztésben nem használjuk ezeket. Az AKG a helyes mezőgazdasági gyakorlat szerint, ennek is van rövidítése, előírja a vetésforgót, a középnél lazítást és a zöldtrágyázást, amelyet ellenőriz az MVH és a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. És van tanúsítványunk, csak azzal adhatjuk el a terméket. A fő csapásirány a talaj adottságaiból eredően az étkezési rozs. Ez az a biotermék, amelyet mi eladunk. Ez a kilencven hektár egy szél fújta laza homok, itt biztonsággal nem lehet búzát, árpát, tavaszi növényt termelni, mert elfújja a szél. A vetésváltás miatt lucernánk van, amit bio módon termelünk, de nem biotermékként értékesítünk. Úgy nem lehet a piacon eladni, mert arra nincs fizetőképes kereslet, mivel nincs bio-állattenyésztés a közelben. Az állattartó kft-nek adom el zölden. A másik területen pedig silócirkot termelünk, ezt a cirkot szintén a kft-nek adom el. Ezt a három növényt váltogatjuk, zöldtrágyával, megvan a vetésforgó. Az áru, az csak a rozs. Az exportra megy, egy pesti cégen keresztül, Olaszországba, Németországba.

A kilencven hektár öt tábla. Két kilométeren belül, itt a közelben A szomszédok hagyományos gazdálkodást folytatnak. Az a szabály, hogy körül kell vágni. Nincs ilyen jellegű probléma. A rozsot egyébként is extenzív módon, hagyományosan termesztjük, egyébként se műtrágyázzuk agyon. Szegénységemben találtam ki, mert kétszer annyi területalapú támogatást adnak, egyszer a területalapú, és még egyszer annyi a bioért. Nem egészen a meggyőződés vezetett ide, mert én növényvédős vagyok. Emellett hiszek az egészséges táplálkozásban. Komoly megkötést jelent, ellenőriznek, oda kell figyelni. A tárolásra is, fertőtleníteni se lehet. A probléma az, hogy nem fizeti meg a piac, és a több területalapú támogatás nem kompenzálja ezt. Én termelek tizenöt mázsa rozsot, a H. A. műtrágyával huszonöt-harmincat. De az ára nem duplája, pedig feleannyi terem műtrágya nélkül. 2013-ban letelik az öt év, a vállalásom. És az a magyar agrárgazdaságnak a problémája, hogy aki az agrár-környezetgazdálkodási programban van benne, és integrált növénytermesztést csinál, az ugyanannyi támogatást kap, mint én, aki teljes biot csinállok. Az integrált termesztő használhat százhetven kg nitrogén-műtrágyát, használhat növényvédő szereket. Ma már mindegyiket, mert leszűkült a növényvédő szerek köre, már mind zöld, már kevésbé perzisztens. Ami problémás, azt már kivonták a forgalomból. Aki integrált növénytermesztést csinál, az használhatja ezeket, és az is kétszer kapja meg a támogatást. Most bejött egy fék, hogy állatlétszámhoz kötötték. Én nem akarok integráltat csinálni, mert nincs állatom. Most már nem is akarok, mert hatvanegy éves vagyok. És nem enged visszalépni. Volt egy időszak, amikor EU-tagok lettünk, akkor még nem kötötte az állatlétszámhoz az integrált növénytermesztést, de a biot nem engedte visszalépni az integráltba. A vegyszer lobbija, és a mezőgazdasági beszállítók odáig hatottak, hogy ugyanazt a támogatást megadták az integrálnak. Most teljesen biok vagyunk, állattenyésztést nem csináltam idáig. F-vel, (a tehenészeti telepet vivő kft. ügyvezetőjével) beszéltem, amikor 1993-ban a Kft-eket csináltuk, mert akkor is döntési pozícióban voltunk, ő engem megkért, de én, egyszerűen a lustaságom miatt, nem akartam állattenyésztéssel foglalkozni. Középszinten állattenyésztő vagyok egyébként, de nem akartam fővállalni. Azt mondtam, csináljuk külön, én csinálom a növénytermesztést. Adtam neki is haszonbéres területeket, mondtam, a takarmányt beszállítom, szalmát adok. Ugyanúgy kooperálunk, és jól megvagyunk. De ha együtt csináltuk volna meg, akkor meglenne az integrált, az állat is.

Nem lehetett előre látni. De ha együtt csináltuk volna meg, akkor lett volna a mienk is egy nagy Kft., meglelt volna a szántó is, és az állatlétszám is. Így vettük a két irányt, én elvittem a növénytermesztést a szegénység folytán a biogazdálkodás felé és a gazdabolt felé. Én, mint növényvédős vegyszert tárolok, és itt bio módon gazdálkodok.

Mindig kerestem a kapcsolatot külföldivel. Az EU révén szállíthatnék közvetlenül az olaszoknak vagy a németeknek. De nyelvtudás hiányában, meg egyáltalán, nem fejlődtem odáig. És az a baj, hogy az olasz, a német kereskedő is először a saját farmerjaitól veszi meg, és csak utána a magyar kereskedőtől. Én eladom a magyar kereskedőnek, ő az olaszoknak, tehát több kézen megy keresztül az áru, ezért kapok ilyen keveset. Magyarországon van a Naturgold, mint szervezet, de az is elég nyomott áron veszi meg, ő is exportra viszi. A Magyarországon termelt biotermékek nagyobb része exportra megy, kisebb része értékesül itt. Mert nincs rá belföldön

fizetőképes kereslet. A rozsot nem lehet eladni, fel kell dolgozni. Most van egy olyan partnerem, bio sütődéje van, de öt mázsát visz el, nem tétel.

Amit most eladtunk, az ötven tonna volt, két kamion. Jövőre ez száz tonna lesz, mert úgy jön ki a vetésforgó. A vetésforgótól függ. Van egy kétéves átállási idő. Bejelentkezik az illető, aztán két évig vegyszermentesen kell termelni, az átállási idő alatt csak konvencionálisként lehet értékesíteni. Én a terület felét vittem be először, ötven hektárt, hogy próbáljuk meg. Egy idő után kitalálták, hogy nincs ilyen. Egy gazdaság vagy bio, vagy nem, a konvencionális nem mehet mellette. Be kellett vinnem a többit is. Mert én úgy gondolkodtam, hogy majd termelünk bioban öt évig, utána bevisszük a másikat. De ez az előírás nagy lökést adott, azt hozta, hogy a bio gazdaságok általában bevitték az összes területüket. Látványosan nem növekszik a terület, a Körösök mentén, a Tisza mellett van a Körös-Maros Nemzeti Parknak egy nagy bio gazdasága, ezres tehenészet, biogáz-üzem stb., Gyulán. Oda szállítunk rozsot, ha nem étkezési minőségű, mert takarmány kell nekik. Drágábban veszi, mint a normál rozsot. Céлом az étkezési rozs, de ha bejön egy csapadékos év, mint például tavalyelőtt, akkor takarmányminőségű lett. Nem lehetett eladni étkezési rozsként exportra. Akkor kellett körülnézmem, kinek van bio gazdasága, ki tudja megvenni.

Nem voltunk elég tőkeerősek, kezdettől fogva. A törzstőkét összehoztuk, itt az épület és a beton, és tessék. Likvid tőke kellett volna hozzá, ez kevés volt, nem tudtunk gépesíteni. Sokan is voltunk, fölértük. De aztán csökkent a létszám, de úgy, hogy csak egy embert kellett elküldenem munkanélküli segélyre. 2012-t már három fővel kezdtük csak, akkor állt ez be. 2011-ben már látszott, hogy óriási baj van. Akkor két ember elment a negyvenéves munkaviszonnyal, egy ember elment önként a Mercédészhez, nagyon jó villanyszerelő volt, tudott helyettesíteni, mindenhez értett, használható ember volt. Nem akart korábban elmenni, de harminc valahány éves, azt mondta, most ez egy jó lehetőség. Szóval egy ember elment, egyet munkanélküliire kellett küldeni. Neki komoly gazdasága van otthon, nehézséget jelentett neki, ide kijönni hét órára, vagy a boltba bemenni nyolcra. Vagy beteg volt a tehén, vagy állatorvos kellett, de sose jött be nyolcra. Amúgy nagyon jó ember volt, semmi gond. Ezekkel az emberekkel együtt kezdtük itt. Korábban kellett volna elküldenem, de nekem is kényelmesebb volt, hogy nem kellett fölvenni mást, ha olyan munka volt, de télen vakartam a fejem, hogy olyan munkát adjak, ami termel. A söpörgetés, csinosítás nem hoz pénzt, csak viszi. A daráló iránti igény is lecsökkent. Nem volt állat. Eleinte mindenki idehozta a terményét, mert nem volt a városban daráló. De már nem jönnek, nincs állat, a tanyákról az emberek nagyon behúzódtak a városba, az infrastruktúra hiánya miatt. Itt élő tanya, ahol termelnek, alig van.

Nincs állat. Így a tápforgalom is lecsökkent. Ez már három-négy éve beindult. Korábban is volt csökkenés, például volt egy olyan időszak, amikor nem vették át a kész hízókat, vagy nagyon olcsón. A tőke tette tönkre a parasztot, mert annyiért, amennyiért átvette az élő disznót, fél sertést tudott behozni. A vágóhidak is ludasok voltak, mert jobban megérte behozni külföldről a félsertést. Egy euróért be tudja hozni. Így ment tönkre az állattenyésztés. Nem gondolnám, hogy vissza lehet fordítani ezt a folyamatot. Mert az a tanya, ami megszűnt, amit átalakítottak, bebontották a disznóolat, befűvezték, már nem zavarják a szomszédot, nem fogják újból visszaállítani. Mert ő megöregedett, a nyugdíját nem fogja beleetetni az állatba, vagy aki két

műszakban dolgozik, mellette nem csinálja. Van még egy-két komoly polgári ház a városban, ahol komoly alsó gazdasági épületek vannak, megvan a disznóól, normális körülmények között, Hizlálnak, de megvan az a nyolc-tíz ember, akinek.

Lefeleződött a forgalom az elmúlt három-négy évben. Mi elértük a majdnem százmilliós forgalmat Kft-szinten, öt éve. Most negyven-ötven millióra jöttünk le. Az a baj a forgalmazásban, hogy aki pénztárgépen keresztül, normálisan forgalmaz, a 27 %-os ÁFA miatt nem piacképes. Versenyhátrányban vagyok, ha becsületesen csinálom. Mert nekem a Józsi bácsi azt mondja: a disznó nem ÁFÁ-t eszik, hanem kukoricát. Így mondják. Nem vesz tőlem, mert itt már megvalósult az, hogy megveszi a termelőtől, aki egyébként termel kukoricát. Mert én is árulok, hétezerért veszem, rászorozom a 27%-ot, 9.100-ért kell adnom, akkor vagyok nullán. Én 9.800-ért árulom mázsáját. A paraszt eladja hétezerért az udvarból. Ez bizonyos fokig jó, mert nincs áttétel. De aki gazdaboltot üzemeltet, annak nem. És az állam elesik az ÁFÁ-tól. A fordított ÁFÁ-val is adtak a szarnak egy pofont, attól ez nem fog megváltozni.

Minden zártkertben két-háromszáz folyóméter uborka volt és paradicsom, különösen, míg a konzervgyár üzemelt. És míg nem voltak a szupermarketek, ahol télen-nyáron mindent meg lehet venni. Most aki kinn lakik a zártkertben és ott van a földje, úgy mondjuk, tökig érő paréj van benne, a TESCO-ban veszi meg a sárgarépát. Én saját magamról tudom, ha megtermelem a krumplit, többbe kerül, mint ha zsákkal veszem. Az emberek nem hülyék. Egy-két olyan van a zártkertben, aki igényesebb, megtermeli, hogy tudja, mit eszik. De ez a kevesebb. Ezért csökken a kiskereskedelmi forgalom. A boltos is elmondhatja. Remélem, hogy talán lejjebb már nem megy a kereskedelmi részünk. Azért csökkentettük a létszámot így, hogy megéljünk. Elég a boltban egy személy is, megoldjuk. Két személyt már nem bír el. Én is bemegyek, ha kell. Tavasszal, ha sokan vannak. Én vagyok a kisgítő, és adok szaktanácsot is.

Az árbevétel a hőskorszakban majdnem százmillió, most harminc. Az a nettó eredmény mindig úgy alakult, hogy nulla, plusz egymillió, mínusz ötszázezer. Ez a tendencia, a nulla körüli eredmény. Ebben minden benne van. Amikor százmillió volt, akkor se volt két-három milliónál több a tiszta eredmény. Most annyi a bevétel, hogy hármunkat eltartjuk. Közben én nyugdíjas lettem, tavaly december hatodikán, kevesebbel beérem. Negyven éves munkaviszony után, és betöltöttem a hatvan évet. De ügyvezető vagyok. Kétszázezer forint volt a bruttóm, aktív koromban, most száznegyvenezer forintot viszek haza, autóhasználattal együtt. A minimálbér tizenhét-szeresét kereshetem csak, többet nem. Nem panaszkodhatom, száznolcvanezer forint a nyugdíjam. Nem gondoltam volna. Mert a nyolcvanas évek beleszámítottak. Ilyen szempontból jól jártam, hogy bevezették ezt a negyvenéves munkaviszonyt. Nyolc százalékkal kapok kevesebbet, mint ha öregségi nyugdíjas lennék. És vissza tudtam fizetni a svájci frankos hiteletemet.

Nem volt uniós pályázatunk. Mindig feltétel volt, hogy haladja meg az alaptervekenység az ötven százalékot. A pályázatírók mindig azt javasolták, hogy szedjük szét a Kft-t, de nem mentem bele, mert az egész nem egy nagy falat. Ami fejlesztés volt, a betárolásnál, ötszázezer forintba került egy csigarendszer, ezt a keretből oldottuk meg. Vettünk egy targoncát, egy rakodógépet, szinten tartottuk az eszközeinket. Fölvettük a forgalomba a palackos gáztárolót,

itt is, a boltban is. Vettem egy traktort, egy év múlva ellopták. Négy év után talán meglesz a kár, pénzben. 2008-ban lopták le, meglett a tettes, az orgazda, ő nem árulta el, hol van a traktor. De addig csavartuk, hogy adja meg az árát, hogy meg is fogja adni.

Két hektár saját földem van még, én művelem, otthon. Valamikor még kertészkedtünk, a feleségem is jobban bírta, én is. Napszámosokkal, segítséggel uborkát termeltünk. De a piacolás nem jött be, nem vesznek már a háziasszonyok tíz-húsz kiló uborkát, elrakni. Én Sz-n árultam, tíz évig. 2008-ban hagytuk abba. Nem is győztem fizikailag, de nem is érte meg. Abbahagytuk. A mai mezőgazdaság egyoldalú szántóföldi termesztés. Azért élnek meg ilyen nagygazdák, mert egy-két ember gépesítéssel ezer hektárokat tud megművelni. Ez egy exportorientált gazdaság volt, ez nagyon jó volt, míg szar volt a forint, megérte exportálni. Az állat elfogyott. Most lesz bajban a mezőgazdaság is, belső fogyasztás nincsen. Nem vagyok optimista. Ha járod az országot, nagyon szépen művelik ezek a gazdák a földeket, alapvetően meg van az ország szántója művelve. Jól gépesített csapatok vannak, lehet az családi gazdaság, őstermelő, kis Kft., nagy Kft. Ha megvan az exportlehetőségünk, akkor azért életképes a mezőgazdaság. Az ilyen részen, mint nálunk, gyengébb minőségű szántó, elgyomosodott legelő, kevésbé jól sikerült erdőtelepítés, az ilyen félsivatagi részben tanyaturizmust lehet, mást nem. Van egy-két örült, aki bio, szürke marha, ezekkel foglalkozik, de ez nem többség. A tanyák elnéptelenednek, külterületre nem költöznek az emberek. Egy-két ember, akinek van ilyen vénája, megveszi, holland, magyar, visszatelepült, kicsinosítja, pirítanak, de nincs különösebb termelés.

Nem készültek forgatókönyvek, de már lassan kell, mert öregszek. Amíg létjogosultsága van, valameddig még lesz kft. Még itt vagyunk, van két emberem. Erre van érdeklődés. Köztünk szólva, az egyik gazda szerette volna megvenni, ha ezt a telepet eladnánk. Ez két hektáron van, jelenleg még talán forgalomképes. Ha nem győzzük tovább a földeket, letelik a szerződés, vissza lehet adni, vannak a tőkeerős vállalkozók, szerintem bérbe veszik. Amíg létjogosultsága van a boltnak, addig csináljuk. Vészforgatókönyv nem készült. Amíg az egészségem bírja, csinálom. A családban senki nem akarja átvenni. A feleségem leszázalékolt nyugdíjas, ugyan most visszatapsolták. A gyerekek nem érdeklődnek. Mondjuk, az lehet, hogy tetszene nekik, hogy adjuk el húszmillióért, tízmillió az övék. De most nem tartunk itt még. Fejlesztésben nem gondolkodom, nem vagyunk tőkeerősek. A cél szinten tartani, vegetálni, három embert megtartani. Kötelezettségem nincs, nincs munkahelymegőrző program, újakat nem akarok fölvenni. Nem is biztos, hogy egy új szárítót, egy komoly beruházást szabadna ide csinálni, amíg ilyen helyzetben vannak az emberek.

Talán együtt kellett volna csinálni a növénytermesztést és az állattenyésztést. Lehet, hogy nyugösebb lett volna, így nyugodtabb volt az életem. Vagy, amikor volt az önállósodás, teljesen itt hagyni mindent, és önállóan elindulni. De akkor is az volt a bajom, hogy nem volt annyi pénzem. És már ahhoz öreg voltam akkor, hogy elmenjek egy multihoz üzletkötőnek, alkalmazottnak. Hagytam magam sodorni az árral. Többen a szememre vetik, hogy másképp kellett volna csinálni, mert lehetőség lett volna. Mondták már, hogy ilyen emberek szereztek ezer hektárokat, mint én. Amikor ötszáz forintért vették az aranykoronát. Akkor nem voltam résen. Én akkor politikailag nem voltam topon. Nem mertem akkor még azt gondolni, hogy ez a rendszerváltás így be fog következni. A kollegáim, meg ezek az öregebb, dörzsöltebb

manusok jártak kiscgazdagylésekre, ott kellóképpen fölhangolták magukat, ráhangolódtak. Akkor kellett volna, példaként, ötszáz forintért aranykoronát venni Józsi bácsitól, és vagyonjegyet. De főleg aranykoronát. Akkor kellett volna mozdulni. Én ott, azt csináltam rosszul. És úgy alakult, hogy a saját földemet, ami volt, a Kft-ért el kellett adni. Nem volt nagy értékű föld, nem volt frekventált helyen, de akkor is. Az őseink vagyonát elherdáltam.

„Azért is hagytuk abba a gazdálkodást, mert hát KI CSINÁLJA?”

B. A. és B. Zs., nyugdíjas mezővárosi házaspár, szabadföldi zöldségtermesztéssel foglalkoztak 2012-ig

(2014. november 4.)

B. A. '94-től, B. Zs. '96-tól rokkant nyugdíjasok. Az asszony emellett a mentőállomáson dolgozott néhány évig, aztán eljárt takarítani – „mert a nyugdíj csak úgy elég, ha van mellé valami”. A rokkant nyugdíj mellett östermelők voltak. A feleséget 1995 műtötték először, majd 2004-ben megint, azt követően már visszavették az intenzív szabadföldi paradicsom- és padlizsántermesztést, 2012-ben adták el a teljesen tanyát, a gazdaság központját. Az eladás előtt négy éven keresztül madáreleséget termesztettek, volt, hogy csak búzával volt bevetve, hogy legyen valami a földben. Alapvetően ők ketten dolgoztak, kezdettől ott volt kiségitőként Zs. nagynénje, magára lehetett hagyni, önállóan és lelkiismeretesen dolgozott, csak ő is idősödött, fáradt. A tanyát egy helyi gazda fia vette meg, csak lakótanyának használják, körbeültették akáccal.

A kilencvenes évek elején még csak egy zártkertjük volt, 1996/97-ben megvették a szomszédos zárkertet, azt egyben művelték, volt egy „fagunyhó” rajta, azt lebontották, és 1999-ben kezdtek el építeni egy szép kis tanyát. Először csak gazdasági épületet engedélyeztek nekik, mert a víz nem volt rendezve, később, amikor a volt tévesz-vízmű helyzete rendeződött, ők is átminősíthették lakóépületté. Szép nagy pince, garázzsal, egy kis nappali, konyha egyben, fürdőszoba, a garázs fölött eltolt szinttel egy kis hálófülke, a tetőteret nem építették be, nem volt rá szükségük. A pincelejáró felett spájz. Nagy cserépkályha is volt benne, nagyon kényelmes volt, egy télen keresztül benne is aludtak (2004), akkor újították fel a lakóházat és nem volt elég pénzük a gyors befejezéshez. A gyerekek akkor már nem voltak itthon. Zs.: „azért is hagytuk abba a gazdálkodást, hogy hát KI CSINÁLJA?”

A tanyával úgy voltak, hogy ne kelljen hazarohangálni, a permetezés után A. le tudjon zuhanyozni, délben le tudjanak pihenni, télen nem voltak kint, de nyáron gyakorlatilag kihurcolkodtak. A tanya ára biztos többbe került, mint kétmillió, de pontosan nem vezették, a vályogot helyi cigányokkal verették, nagyon sok társadalmi munka volt: barátok, szomszédok, ők maguk, kőművest, ácsot fogadtak csak föl. Akkor a két telek, amit műveltek ezerkétszáz négyszögöl (négyezer négyszáz négyzetméter) volt. Kis paraszthold. Háromezer négyzetméternél nagyobb része mindig intenzív művelés alatt állt, az épület a kert közepén állt, előtte hagytak egy kis füves részt, mikor a madáreleséggel foglalkoztak, ott húztak föl egy tizenöt méter hosszú fóliát, ami alatt a madáreleséget (csumit) szárították. A hátsó része pedig gyümölcsös volt, a ház előtt szőlő, virágoskert, a maguk ellátására, ahány fa, annyi fajta volt, el is ajándékoztak belőle, barátoknak, aki segíteni jöttek, azok kaptak ősszel befőzésre barackot – abból nem árultak. Az új tulajdonos az összes gyümölcsfát kivágatta.

„P. [a legjelentősebb helyi kertészvállalkozó] mindig mondta, hogy építsek fóliát. Amikor meglett a két zártkert, tehát már együtt lehetett művelni, akkor már egy előadáson elhangzott, hogy Spanyolországban ilyen drótháló közé bevont fóliával csinálnak nagy területeket, télen nincs rajta a fólia a növényeken, hanem kora tavasszal ráhúzzák, az alatt nevelik őket, könnyebb, nem rögzített a váz, a szellőztetés is másként megy, de mégis van védelem a növényeknek. Én ezt meg is akartam csinálni, ennek megfelelően akácoszlopokból ki is alakítottam az egész rendszert. Tehát ilyen lépcsős, hajós rendszerben meg is csináltam a támrendszert neki, volt kis oszlop, nagy oszlop, még nagyobb oszlop. Igen ám, de nem tudtam megoldani, illetve k. drága lett volna megoldani a rávaló drótot. Mert önáluk van, igaz, hogy vasszerkezetre teszik rá, de az akác is bírta volna a terhelést, ami kellett volna, és akkor... egy magyar cég csinálta ezt a technológiát, de csak nem vállalkoztak be, nem volt igény rá annyi, hogy hozzanak be ilyen drótszövetet. És akkor így a szabadföldi termesztés maradt továbbra is.” Az akácoszlopok maradtak a kordonhoz. Jó lett volna a drótszövet, védelmet jelentett volna a növényeknek.

„Annyira intenzíven kezdtek el fejlődni a fóliák, meg az igények, amikor kezdtek a nagy üzlethálózatok terjeszkedni, akkor már annyira nehéz volt megfelelni a követelményeknek szabad földön, hogy beláttam, egyrészt nem is bírtuk, az egészségügyi állapotunk miatt sem, meg láttam, hogy ezt a fajta, egységes, egyforma, színben, mindenben egységes – ezt már nem bírja a szabadföld. (...) Akármilyen fajták vannak.”

Ugyanazokat a fajtákat termesztették, mint a fóliások, egyiküknél nevelték a palántát, kalákában ültettek, amint kikeltek, elmentek egymáshoz elültetni a palántát, a szállítástól kezdve mindent közösen szerveztek és végeztek, tízen-húszan is voltak. De a szabadföldön könnyebben megbetegednek a növények, a bevált fajták helyére újabbak jöttek, azok a szabadföldön nem mentek annyira. De nekik is mindig nagyon szép volt a termésük, fajtabemutatót is tartottak, volt olyan év, amikor hétezer egynéhányszáz paradicsomtő volt, s azon kétszáznegyven mázsá paradicsom termett, abból kétszázhusz mázsát tízes rekeszekbe kellett rakni, mivel poros volt a termés, piszkosabb, egyenként meg kellett törölgetni. „Hát azért nem hajlanak a kezeim, éjszakánként, éjfélig törölgettük a paradicsomot [mindkettőjük kezén bogosak az ujjak, látszik a sok munka], hogy az szép legyen, gusztusos legyen... egy-egy szállítás, hetente volt egyszer-kétszer, száz láda is volt.” Ők hárman voltak, a gyerekek is besegítettek, és volt, hogy segítséget kellett kérni, volt olyan év, amikor az állandó eső miatt gyomlálták a paradicsomot, nem tudtak kapálni, román szezonmunkásokkal szedték ki a parét. A romániai vendégmunkások akkor voltak, amikor dömpingmunka volt, nem sokáig, elkutyultak azok is, A. és Zs. nem nagyon szerették az idegen munkaerőt, „igyekeztünk mindent magunk megcsinálni – akkor volt rajta haszon”!

A fóliás kertészekkel együtt mindvégig a nagybanin értékesítették a termést, egy helyi vállalkozó, K.J. volt az állandó szállító. Eleinte, amikor még uborkáztak, akkor is, aztán nagyrészt a paradicsomra álltak rá, azt is K.J. vitte el. Aztán a paradicsomot csökkentették, padlizsánnal próbálkoztak, és olyan 1000 nm-en öt éven keresztül padlizsánt termesztettek, az is jól ment. Zs. úgy hiszi, hogy a padlizsán pollenjétől, porától betegedett meg a tüdeje, mindenki prüszkölt tőle, maszkban dolgoztak, borzalmas volt. Azért is váltottak részben

padlizsánra, mert a paradicsommal sok volt a munka, a gyerekek már legfeljebb a szünetekben voltak itthon segíteni. Már előtte is kerestek olyan növényt, amivel kevesebb a munka, de elég a haszon. Próbálkoztak fűszerpaprikával is, de gané év jött, hogy szinte semmi nem lett belőle. A padlizsán is intenzív növény, permetezni is intenzíven kellett, mert ha repülőmagasan meglátta egy krumplibogár, egyből leszállt rá... meg voltak többetegségek. Ott is kísérletezett A., Szentestről hívott olyan embereket, akik vad paradicsomtöbe beleoltatták a padlizsánt, nem vált be, mert szabadföldön elég nagy szél kapott, az oltások hegedésénél jobban tört. Nem érte meg vele kínlódni. Ennél jobb, volt, hogy Zs. vitte, húzta a tömlős permetezőt – Zs.: „álmomban se jöjjön elő!” –, locsolta be, A. meg kezelte a gépet, oda-vissza minden soron. A paradicsom és a padlizsán egy időben termett, a paradicsom is folyton termő volt, az első fagyokig termett.

Aztán jött Zs. betegsége, nem tudni, mi volt, a bal felső tüdőlebenyt eltávolították, kemoterápiát nem kapott, nem tudják, hogy mi történt. De nyilvánvaló volt, hogy a permetszer nem hiányzik, Zs. mondta, abba hagyjuk, de két évig még próbálkoztak. Aztán 2010-ben A. kapott egy csípőprotézist, „úgyhogy most tényleg, delelő nyugdíjasként, lájtosan vagyunk”.

A. egyike volt azoknak, akik a TЭСZ alapításában lelkesen részt vettek, több nyugat-európai tanulmányúton is részt vett. Három vagy két évig a TЭСZ egyik tagjának telepére hordták a paradicsomot. Az embereket nem lehetett igazából meggyőzni, hogy mégis jobb összefogni, mindenki ment a maga feje után. Az, amit láttak nyugaton, ami kellett volna, az itt nem jött össze. Hiába vettek paradicsomosztályozót. Mindenki azt gondolta, hogy maga jobban tud értékesíteni, az a jó csak, ahogy ő csinálja. Nem tudja, minek nevezze ezt: „önfejűségnek, bizalmatlanságnak”? Volt arra példa, hogy a Tesco egy-egy szállítmányt nem vett át, s ebből milliós kár keletkezett. A multik nagyon gátlástalanok voltak, sok hétre fizettek, a kisebb termelőknek ez nagy gond volt. Ezzel szemben, aki a saját kocsijával fölvitte az árut a nagybanira, rögtön megkapta a pénzt. Az árat a termelő maga határozta meg, adta annyiért, amennyiért tudta, itt pedig volt egy bekorlátozott ár. Ez is a történethez tartozik. Azt is mondhatta a multi cég, hogy most leértékelek, most csak ennyit fizetek. A termelők pedig vagy elhitték az értékesítéssel megbízott tagnak, hogy ennyit kapott, vagy nem. A. szerint a multik visszaéltek a hatalommal. „Őt csak az érdekelte, hogy az áru jó minőségű, kifogástalan legyen, mert olyan nincsen, hogy nincsen, mert hogyha leszerződöttél, akkor annyi, ha nem kellett neki, akkor nem vette át, akkor tartsd a szárán a paradicsomodat, vagy izéld vele, amit akarsz, de legközelebb, ha füttyentek, akkor száz ládával egyforma paradicsomot hozzá be. Ne ám túlérettet, éretlent, hanem ugyanazt a minőséget! Ez a való élettől való elrugaszzkodás, abszolút nem... ! Mert nem akkor vezette be a multi a leértékelést, amikor volt a dömpinghullám, mert olyan meleg volt, hogy megfőtt a paradicsom a fóliában, és akkor tényleg le kellett szedni, hogy ne rohadjon meg. És akkor nem azt mondta, hogy levezetem egy akcióval, nem! Akkor nem kellett neki, mert volt sok paradicsom, akkor nem kellett neki!”

Velük is előfordult ilyen. Már mindenki majd' megőrült, ott voltak fűrtszámra a paradicsomok – azért náluk valamivel jobb volt a helyzet, mert a szabadföldön is meleg volt, de a fóliákban még annyira se lehet szellőztetni. Különösebb káruk azért nem volt ebből, nem tudják, hogy különben mennyiért tudták volna eladni, s végül is nem öntötték ki mázsaszám a paradicsomot, de akiknél nagyobb volt a mennyiség, ott biztos, hogy volt nagyobb kár.

A madáreledel úgy jött, hogy volt egy ismerős kőműves, aki építette a tanyát, ő madarazik és természet is, a közeli megyeszékhelyen volt egy felvásárló, kicsit munkás volt, de nem volt rossz. Mint a mustármag, nagyon apró. Zs. és a nagynénje szépen elvetették, A. csinált hozzá egy speciális szerszámot, egy kis alumínium kanalat, amelybe akkora golyónyomot ütött bele, hogy annyi szem férjen bele, amennyi kell egy bokorba. Azt már csak locsolni kellett egész nyáron. Ott az volt a baj, ha jött egy szeles időszak, ki tudta az egészet borítani. Kapálgatták, szárították, aztán zsákolták. Kislyukú madárhálót kellett húzni fölé négy méter szélesen, megfelezték a táblát, de így is 1500 nm területet kellett lefedni. Nevetve mesélik, hogy hívták a barátokat, hogyan rakták föl, aztán a madarak mégis bementek, s mindig hajkurászni kellett őket, ha egy madár megtalálta a lyukat kívülről, ráült és ott csalta ki a többi. Szép nagy kalász volt a termés, a felvásárló kilóra vette tőlük, aztán egy darabot berakott egy zacskóba és jó áron eladta. „Megint ott vagy, hogy azért csinálod, hogy ne unatkozzál. Ott is a haszon nem a miénk volt.” Az utolsó években csak ezzel foglalkoztak, de konyhakertet továbbra is műveltek.

A. nem bírta már, soha nem szeretett piacra járni, vásárra, utál alkudozni, cigánykodni. Zs., a feleség azt mondta, nem csinálja tovább a termelést, amikor A-t 2010-ben műtötték, és neki egyedül kellett csinálni mindent, azt mondta, „én nem, én nem”. 2009-ben A. alig tudott már járni, nagyon nehéz volt a munka, nagyon fájt a forgója, lába. Fárasztó volt már az is, hogy télen is minden nap ki kellett járni, a két kutyát etetni. Nem hirdették meg nyilvánosan, de baráti, ismerősi körben mondták, hogy eladnák a zártkertet. Amikor azonban a vásárló apja a foglalt egyszer csak az asztalra csapta, megrendültek: „szíven ütött, mertadtuk is volna meg nem is”. Valami picit engedtek végül az árból, hogy tegyenek gesztust, de lényegében annyit kaptak, amennyit kértek. Egy héten belül már volt adásvételi szerződés, aztán szembe kellett nézni azzal, hogy mi legyen a bútorokkal, eszközökkel, stb., el kellett hurcolkodni a tanyáról, a kertben lévő dolgok, az öntözőcső a földben, a pince tele borral, mindennel, március 15-ig kellett kihurcolkodni, de a fiatalok már januárban nekiálltak dolgozni a házon, jó idő volt akkor. Mindent hazahoztak, beömlesztettek itthon mindent garázsba, ide-oda, még most is vannak kint pl. régi evőeszközök... Egy félreértés és rosszhiszeműség miatt a tanya új lakója összeveszett és nem akart szóba állni velük – „így segített az elválásban.” Nehéz volt otthagyni hirtelen, Z. egy évig rá sem tudott nézni a tanyára. Nehéz volt, évtizedeket töltöttek ott, a kertben munkával, és az épület, amelyhez fájdalom is kapcsolódik. Amikor a tanyaépület elkészült, és barátokat hívtak az ünneplésre, azon a reggelen tüdőembóliában meghalt A. 68 éves édesanyja, aki az előző nap sütött, főzött a bulira. Reggel A. ment hozzá, az anyja jött felé, rosszul van, csuklott össze, A. a karjába kapta... a kórházból kellett telefonálnia néhány barátnak, hogy elmarad a házavató multság, az étel javát, amit vettek, a halotti toron fogyasztották el.

Ahol a tanya áll, az ma is zártkerti övezet, de lehet építeni rá lakóházat. Az első zártkert A. szüleié volt, édesapja halála után az apai rész az övé lett, a második zártkertet már Zs-vel feleségben vásárolták. Amikor az építkezés miatt össze kellett vonni a két zártkertet, A. édesanyja odaajándékozta neki a részét. A tanyát megvásárló családon kívül más érdeklődő nem volt. A külterületen van mozgás, vannak elhanyagolt, elhagyott kertek, az egyik város közeli dűlőben cigány cigány hátán a kis melléképületekben. „A zártkerti gazdálkodásnak a konzervgyár bezárása tett be, megszűnt a piac. A kistermelők nem tudták volna hová vinni, a TÉSZ-hez sem tudtak csatlakozni a minőségi elvárások miatt.”

A. 1975-ben jött haza az egyetemről, attól kezdve 1985-ig dohánytermesztéssel foglalkoztak, aztán fogtak bele a zöldségtermesztésbe, amikor a gyerekek már kicsit nagyobbak voltak. Az első évben még a szülői tanyán uborkáztak, szabadföldi, síkművelésű uborkát, a nagybátyja nevelte a palántát, ők még palántaként ültették el. Akkor nagy dolog volt ez. Apja akkor már nagyon beteg volt, cukros, idegrendszerére tönkre ment, anyjával és vele sem egyezett. Akkor kerestek területet, a téésznek voltak a tökföldnek nevezett területei, nem zártkertek voltak, kis maradékok, csücskök, egy ilyen részen kezdtek el uborkázni, akkoriban a városban nagyon ment az uborka, a gyár konténerszámra vette át a G. utcában, oda hordták az emberek az árut. Ők akkoriban mindketten dolgoztak, csak munka után tudtak kimenni, a gyerekeket összeszedve, leszedték az uborkát, válogatták stb. Az átvevőtelep este nyolcig volt nyitva, de „ha fél kilenckor, kilenckor mentünk, be volt zárva a kapu, akkor is beengedtek, mert az én uborkám rá volt öntve a konténer tetejére. Tehát egy láda-egy konténer. Mert utána úgy vették meg tőlük másnap.” Tehát olyan minőségű volt az uborkájuk, hogy feljavította a többit. „Mert nekem, ha ekkora volt a kis ecetes, akkor akkora volt a kis ecetes.” Zs.: Mert mindig ilyen precíz voltál, az volt a baj. K: Miért volt az baj? Zs.: Mert azért nem haladtunk előre, mert nem tudtunk seftölni sose, mindig becsülettel dolgoztunk.”

„Akkoriban, ha valaki akart, a zártkertekben, a munka mellett tudott haladni. De most, most mit tud pluszot? Ha szorgalmas voltál, ha akartál... ezek a kis zártkertek erre jöttek létre, hogy munka mellett. Akkoriban a növényvédelem nem volt ilyen bonyolult és drága, nem volt a gyümölcsfákon sem ennyi monília... Nem számított a konzervgyári időszakban, hogy milyen fajta, melyik dűlőben nőtt az őszibarack, a szilva, amit leadsz, lekvárnak mindegy volt. A szép árut úgyis a nagyüzemekből hozták, a barackot, amit egészben az üvegbe tettek.” Nekik is volt olyan, amikor a paradicsom megrepedezett, azt is elvitte az átvevőtelepre, mert paradicsomlének tökéletesen jó volt. Csak ladába nem lehetett besorolni. Sokféle méretű volt az uborka is, de még a szalagon is lehetett válogatni a méret szerint, így jó minőségű terméket lehetett előállítani.

A konzervgyár bezárásával a zártkertek is eltűntek. Persze benne van, hogy már korábban is kiöregedtek a tulajdonosok, de csak kis mértékben, nem volt jellemző. Azzal, hogy eltűnt a piac, a zártkertek értéke is lecsökkent. Ezen a részen megjelent a kisebbség, már nem is lehet termelni, mert ellopják. Azt mondják, hogy fölszámoltak K-n egy cigánytelepet, s állítólag a város is befogadta őket. Borzasztó a helyzet, lopnak – egy ismerős mondta, hogy nem érdemes már gazdálkodni. „Nincs termelés. Minden tönkrement, nincs gazdálkodás. Az a háromezer háromszáz kertészet, zártkerti részt, abból semmit nem látsz, hogy egy erőteljes intenzív kerti termelés lenne. Tehát semmi.”

Hogy a munkával mire jutottak? A gyerekeknek a taníttatása, gyerekeknek lakás vásárlása –A. édesanyjának házát is eladták, ennek az ára is befolyt ebbe – „csak haladtunk, jobban, mint most”. Sokat költöttek és költenek ma is kirándulásokra, szeretnek szórakozni eljárni – „jól van, egy kicsit azért szeretünk élni”, most meg a gyerekek, unokák.

Amikor a fiúk befejezték az általános iskolát, A. úgy vélte, hogy a helyi középiskola nem megfelelő minőségű, azt mondta a nagyobbaknak, nézzen szét, Budapesten kötött ki. Zs. (nevetve

mondja): „Azt szoktam mindig a fejéhez vágni, most azért sír (A.), hogy temiattad mentek el a gyerekek, mert azt mondtad, éngem is apám 14 éves koromban elküldtek itthonról, mert embörnek köll lenni, talpra köll állni, fiúgyerekök, hadd menjenek, mert itthon csak elmajmoljuk őket! Azt akkor ilyenkor szoktam mondani, talán jobb lett volna, ha nem is tanulnak.” Nincs itt élet, a fiataloknak nincs perspektívája, azért is mennek el? A nagyobbik fiú Pestre került a műszaki szakközépiskolába, aztán Bánki Donátot végezte el, a szakdolgozati konzulens tanár ajánlott neki egy pesti munkahelyet, Zs. szerint a tanár meglátta a gyerekben azt a tisztességet, amit itthon tanult – a vidéki gyerekek mások, mint a pestiek –, egy német anyacég itteni vállalata, kereskedelemmel foglalkozik, azóta is ott dolgozik. Feleségével és két kisgyermekével ma egy fővároshoz közeli kisvárosban élnek. A kisebbik zenész lett, hivatásos katonazenészként helyezkedett el, jelenleg kommunikációs tiszt. Ő a feleségével és kisfiúkkal egy dél-alföldi városban él. A. és Zs. háromhetente járnak a gyerekeikhez, de a két gyerek egymás lakásán egy évben kétszer van. Karácsonykor itt találkozik az egész család. Egyik fiúnak se jutott soha eszébe, hogy gazdálkodjon.

Az egyik szomszéd faluban van egy szántójuk és erdőjük, a város jobb minőségű határrészében is kis darab szántójuk van. Nem akarják eladni egyiket sem, pedig vevő lenne rá. Most ez jelenti számukra a biztonságot, amellet, hogy vannak biztosítási célú befektetéseik. A gyerekeik már megkapták a részüket, sikerült őket elindítani. „Azért mondjuk, ha van valamink, akkor tudsz mihöz nyúlni. Úgy el tudnád a gyerekeknek szórni a pénzt...” Jó a tulajdon, ha bármi baj adódik, ha betegség, műtét – mindkettőjüknek volt elég belőle. Amikor a tanyát eladták, felmerült a kérdés, hogy befektetési céllal melyik gyerek közelében vegyenek ingatlant. Az egyik város drága, ott nem lett volna elég a pénz, a másikban éppen ellenkezőleg, nincs forgalomképes lakást. Köztes megoldásként egy a kisebbik fiúk lakóhelyéhez közeli megyeszékhelyen vettek egy lakást a tanya árán, ki van adva egy ismerős kislánynak, arra van tartva, ha valamelyikük egyedül marad, a lakást felajánlják egy szociális otthonnak, s ezért majd ott élhet. Tudatosan készülnek az öregségre, betegségekre, muszáj. Nem akarnak egyik gyerekre sem ráakaszkodni, főleg, hogy menyéik vannak.

Az, hogy elköltözzenek a gyerekek közelébe, nem merült fel. Zs.: „Anyós vagyok, ennyi. Ott van helyben a lánynak a szülője, és az kell. Addig te nem köllesz.” Nagyon erősen kötődnek ide: „én azért megyek ki minden kedden meg pénteken, köszönök mindönkinek... nem köll szaladni a zártkertbe, ráérök beszélgetni”.

„Rengetegöt dolgoztunk, rengetegöt. És azért döntöttünk úgy, hogy abbahagyjuk – jó, hogy pesti a menyem, az egyik, a másik v-i, de ott se volt szokás ez a rettentő sok munka, amit mink csináltunk. És mikor hazajöttek, az volt a baj, a lányoknak, mert a gyerekek mindig azt mondták, apu, amikor mi hazajövünk, tudod, olyat tervezzél be, amit a kertben ti magatok nem tudtok mögcsinálni. Fakivétel – tehát nehéz fizikai munka, amire embert nem nagyon szerettünk, mer akkor odaadtad, amiért dolg... mi mindent magunk szerettünk mögcsinálni. És akkor később jött az, hogy hát, amikor itthon vannak, akkor mindig a kertbe köll mönni, a papa nem is ér rá az unokákkal foglalkozni... Hát akkor minek!? Meg egyszer se jött ki énneköm egy gatz kihúzni, mög semmit se! – nahát akkor azt mondtam, én ezért nem dolgozok. Nem

becsüli meg igazán azt, amiért én hajtok, mög viszem neki, mög -Nem?! Hogy minél többet adjak, meg hagyjak magam után itt! Valahogy ez így átértékelődött a számunkra.”